

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

Факультет філології й журналістики імені Михайла Стельмаха

Кафедра української мови

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему:

**«Словник подільських провінціалізмів» О. Кремера: українське
прочитання**

Студента 4 курсу групи УФ

Освітньої програми першого рівня

Спеціальності 035. Філологія.

Українська мова і література

Галузі знань гуманітарні науки

Ступеня вищої освіти бакалавр

Войтюк Альони Олександрівни

Науковий керівник: канд. філол. наук,

доц. Гороф'янюк І. В.

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)
_____
(підпис) (ініціали, прізвище)
_____
(підпис) (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2020 рік

Анотація

Войтюк Альона Олександрівна. «Словник подільських провінціалізмів» О. Кремера: українське прочитання : рукопис дипломної роботи на здобуття СВО бакалавра за спеціальністю 035. Філологія. Українська мова і література. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2020.

У дипломній роботі вперше досліджено пам'ятку польсько-української лексикографії XIX ст. – «Словник подільських провінціалізмів» О. Кремера (Краків, 1870). Лексику словникових статей проаналізовано методами контрастивної лінгвістики, скласифіковано відповідно до сучасних підходів до міжмовних омонімів (виділено абсолютні міжмовні омоніми, міжмовні омоніми з регулярними фонетичними, морфологічними, лексико-граматичними та семантичними відмінностями); окреслено особливості фіксації української лексики в україномовних («Словарь української мови» Б. Грінченка, Словник української мови в 11 т.) та польськомовних джерелах («Słownik gwar polskich» Й. Карловича у 6 т., «Słownik języka polskiego» С.-Б. Лінде); схарактеризовано етимологічний склад словника; виділено власне українську та регіональну подільську лексику, з огляду на її семантичні особливості; встановлено культурну та мовознавчу цінність лексикографічної праці О. Кремера, а також з'ясовано, що аналізована пам'ятка репрезентує лексику української народнорозмовної мови II пол. XIX ст. у мовленні поляків.

Ключові слова: контрастивна лінгвістика, міжмовні омоніми, пароніми, паралекси, міжмовна інтерференція, польсько-українська міжмовна взаємодія, подільський говір, «Słowniczek prowincjonalizmów podolskich ułożony w Kamieńcu Podolskim w roku 1863», Aleksander Kremer.

SUMMARY

Woitiuk A. O. "Słowniczek Prowincjonalizmów Podolskich Ułożony w Kamieńcu Podolskim w roku 1863" A. Kremer: Ukrainian Interpretation" : Manuscript. Thesis for a bachealor degree in Philology: specjalty 035. Ukrainian Language and Literature. Vinnytsia State Pedagogical University of Michael Kotsiubinsky. Vinnitsa, 2020.

The degree work is the first one devoted to the study of lexicographic parameters, the dialect features of Ukrainian vocabulary and phenomena of Ukrainian-Polish interference in the monument of Ukrainian-Polish and Polish-Ukrainian lexicography of the 19th century - «Słowniczek Prowincjonalizmów Podolskich Ułożony w Kamieńcu Podolskim w roku 1863» by A. Kremer (Krakow, 1870).

The study was based on methods of contrastive linguistics, the vocabulary of dictionary articles are classified according to modern approaches to interlingual homonyms (absolute interlingual homonyms, interlingual homonyms with regular phonetic, morphological, lexical-grammatical and semantic differences are distinguished); there are outlined peculiarities of fixing the Ukrainian vocabulary in Ukrainian ("Dictionary of the Ukrainian language" by B. Hrinchenko, Dictionary of the Ukrainian language in 11 volumes) and Polish ("Słownik gwar polskich" by J. Karłowich in 6 volumes, "Słownik języka polskiego" S.-B. Linde) sources. The etymology of the dictionary is also characterized; besides it is singled out the Ukrainian vocabulary with local peculiarities of the Podolia regional contiguity, taking it into account its semantic features. The cultural and linguistic value of O. Kremer's lexicographical work was established, and it was also found out that the analyzed monument represents the Ukrainian vocabulary of the spoken folk language of the second half of 19th century in the Poles speech.

Keywords: contrastive linguistics, interlingual homonyms, Ukrainian vocabulary, Podolskiy dialect, Ukrainian-Polish interference, "Słowniczek prowincjonalizmów podolskich ułożony w Kamieńcu Podolskim w roku 1863", Aleksander Kremer.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. КОНТРАСТИВНА ЛІНГВІСТИКА ЯК ЗАСІБ ВИЯВЛЕННЯ ПОДІБНОСТЕЙ І ВІДМІННОСТЕЙ МОВ	7
1.1. Визначення поняття «міжмовна інтерференція».....	7
1.2. Різноплановий огляд контрастивної лінгвістики як галузі мовознавства.....	14
1.3. Міжмовна омонімія, паронімія, паралекси як явища контрастивної лінгвістики.....	21
РОЗДІЛ 2. «СЛОВНИК ПОДІЛЬСЬКИХ ПРОВІНЦІОНАЛІЗМІВ» О. КРЕМЕРА ЯК ЛЕКСИКОГРАФІЧНЕ ДЖЕРЕЛО ДЛЯ КОНТРАСТИВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ І ПОЛЬСЬКОЇ МОВ	33
2.1. Омоніми як основний елемент контрастивних досліджень у Словнику О. Кремера та засіб глибшого розуміння аспектів рідної мови.....	33
2.1.1. Абсолютні міжмовні омоніми.....	34
2.1.2. Міжмовні омоніми з регулярними фонетичними відмінностями	35
2.1.3. Міжмовні омоніми з регулярними морфологічними відмінностями.....	39
2.1.4. Міжмовні омоніми з регулярними лексико-граматичними відмінностями.....	40
2.1.5. Міжмовні омоніми з відмінною семантикою	41
2.2. Власне подільська складова Словника О. Кремера.....	46
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80
ДОДАТКИ.....	82

ВСТУП

Дипломна робота присвячена окремим аспектам контрастивного вивчення внутрішніх законів розвитку та функціонування української мови на тлі інтерференції із мовами сусідніх народів, зокрема польської, на матеріалі пам'ятки історичної регіональної лексикографії – праці Олександра Кремера «Словник подільських провінціалізмів укладений в Кам'янець-Подільському 1863 року» (Краків, 1870).

Актуальність дослідження зумовлена зрослою роллю міжмовної комунікації в усіх її проявах (від із загальної інтернаціоналізації європейських стандартів освіти до збільшення попиту на переклад у всіх галузях діяльності), результати зіставлення двох мов необхідні для передбачення труднощів і помилок, що можуть виникнути в процесі опанування іноземною мовою та її використання. Велику цінність у сфері контрастивної (зіставної) лінгвістики мають праці В. Гака, Ю. Жлуктенка, В. Конецької, М. Кочергана, В. Манакіна, Л. Рибачківської, Ю. Солодуба, І. Стерніна, Л. Щерби, В. Ярцевої та ін.

На тлі значного нагромадження праць, присвячених міжмовній інтерференції слов'янських мов, польсько-українська лексика, незважаючи на значну вербально-звукову спорідненість і не менш вагому семантичну розбіжність, ще недостатньо досліджена. Так склалося, що в слов'янському мовознавстві здебільшого характеризували й описували вплив польської мови на українську, тоді як зворотні студії були майже відсутні. Засмучує мізерна наявність в українській і польській лінгвістиці праць, у яких детально і розгорнуто описуються омонімічні та паралексичні одиниці. До малочисельних здобутків цієї проблеми варто зарахувати книгу В. Манакіна «Зіставна лексикологія» [23], де автор на загальному тлі не лише слов'янських, а й європейських мов показує національну своєрідність лексики в сукупності розбіжностей мовних картин світу крізь призму семантичного простору. Детальну увагу вивченню, зокрема міжмовних омонімів, приділила М. Беднаж, Н. Совтис та І. Сус, а також незамінним у наших дослідженнях був «Українсько-польський словник міжмовних омонімів і паронімів» за редакцією

I. Кононенко (13). Унікальною в цьому плані для мовознавців та лексикографів є праця О. Кремера «Словник подільських провінціалізмів укладений в Кам'янець-Подільському в 1863 році» («Słowniczek prowincjonalizmów podolskich ułożony w Kamieńcu Podolskim w roku 1863»), яка і стала предметом нашого вивчення.

Метою роботи є проаналізувати явище українсько-польської мовної взаємодії у фонетично-морфологічному та лексико-семантичному аспектах на матеріалі словника О. Кремера «Словника подільських провінціалізмів укладений в Кам'янець-Подільському в 1863 році» та з'ясувати його евристичний потенціал для україністичних досліджень.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- 1) здійснити різноплановий теоретичний огляд понять «міжмовна інтерференція», «контрастивна лінгвістика», «міжмовна омонімія», «паронімія», «паралекси»;
- 2) вивчити аспекти дослідження лексики методами контрастивної лінгвістики;
- 3) проаналізувати наявні класифікаційні підходи до міжмовних омонімів та паралексів;
- 4) окреслити особливості фіксації української лексики в україномовних та польськомовних джерелах;
- 5) скласифікувати міжмовні кореляції лексики «Словника подільських провінціалізмів» О. Кремера;
- 6) охарактеризувати етимологічний склад словника;
- 7) виділити власне українську та регіональну подільську лексику, зокрема з огляду на її семантичні особливості;
- 8) встановити культурну та мовознавчу цінність Словника О. Кремера.

Об'єктом дослідження є явища польсько-української міжмовної взаємодії.

Предмет дослідження – «Словник подільських провінціалізмів укладений в Кам'янець-Подільському в 1863 році» (оригінальна назва –

(«Słowniczek prowincjonalizmów podolskich ułożony w Kamieńcu Podolskim w roku 1863») О. Кремера (Краків, 1870).

Джерельною базою дипломної роботи є 850 основних словникових статей «Словника подільських провінціалізмів» О. Кремера та ще 130 статей, розміщених у додатку Словника, а також такі українські та польські лексикографічні праці: Б. Грінченко «Словарь української мови» у 4-томах (Київ, 1907–1909), «Словник української мови» в 11-томах (Київ, 1970–1980), Й. Карлович «Słownik gwar polskich» у 6-томах (Краків, 1900–1911), С.-Б. Лінде «Słownik języka polskiego» (Варшава, 1807–1814).

Реалізація задекларованої мети та кола завдань нашого дослідження вимагала використання низки **методів та прийомів аналізу** мовного матеріалу: порівняльно-історичним методом з'ясовано специфіку польсько-українського міжмовного контактування; описовим методом послуговувалися для характеристики фонетичних, морфологічних, словотвірних, синтаксичних ознак мовного матеріалу; елементи етимологічного методу були задіяні для з'ясування етимології окремих лексем, компонентного аналізу – для класифікації мовних одиниць. За допомогою прийому кількісних підрахунків встановлено кількісно-відсоткове співвідношення різновидів омонімів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дипломна робота виконана в межах дослідницької теми кафедри української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: «Дослідження мовної картини світу українців в її індивідуальному, регіональному та загальнонаціональному виявах», а також є фрагментом реалізації міжнародного наукового проєкту кафедри української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського та Інституту славістики Польської академії наук, присвяченого польсько-українському перекладу, науковій інтерперетації та перевидання «Słowniczek prowincjonalizmów podolskich ułożony w Kamieńcu Podolskim w roku 1863» О. Кремера.

Наукова новизна дипломної роботи полягає в тому, що вперше комплексно проаналізовано проблему польсько-української міжмовної взаємодії на матеріалі пам'ятки українсько-польської та польсько-української лексикографії XIX ст. – «Словника подільських провінціалізмів» О. Кремера.

Теоретичне значення роботи визначається тим, що вона становить певний внесок у поглиблення та розширення теорії міжмовних контактів, контрастивної лексикології, ономасіології і семасіології, україністики, а також методики перекладання і вивчення польської мови.

Практична цінність дипломної роботи полягає в можливостях використання результатів дослідження у викладанні академічних дисциплін таких як: українська діалектологія, сучасна українська літературна мова, польська мова, лексикографія, контрастивна лінгвістика, а також для створення рекомендацій щодо вживання закономірних корелятивів під час вивчення, перекладу чи зіставлення української та польської мов.

Матеріали дослідження збагачують теоретико-практичний фактаж і можуть бути корисними в лексикографічній практиці, зокрема, для укладання сучасного українсько-польського контрастивного словника. Набутий матеріал дослідження можна використати і у шкільній практиці. Адже адналіз фонетичних, лексичних, граматичних та інших особливостей двох мов, виявлення їхніх аналогій та розбіжностей, у свою чергу, дасть можливість продуктивно організувати навчальний процес із вивчення окремих тем (наприклад, фонетичні особливості, граматичні правила, лексичні одиниці, які є дуже схожими або ідентичними, не потребують тривалого часу, відведеного на їх вивчення, а можуть бути об'єднані з більш складними, не відомими для учнів).

Апробація результатів роботи. За результатами дипломної роботи опубліковано 2 статті: «*Міжмовна омонімія в контексті українсько-польської інтерференції*» у збірнику матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих науковців «Україністика: нові імена в науці» (м. Бахмут, 22-23 квітня 2020) і «*Мовні скарби Поділля в розмаїтті лексики*

«Словника подільських провінціалізмів» О. Кремера» у збірнику матеріалів ІХ Всеукраїнської наукової практичної конференції студентів, аспірантів і молодих учених «Подільська регіональна лексикологія: стан і перспективи» (м. Вінниця, 9-10 квітня 2020).

Структура дипломної роботи включає: Вступ, 2 розділи (Розділ 1. «Контрастивна лінгвістика як засіб виявлення подібностей і відмінностей мов на всіх рівнях їх структури», Розділ 2. «Словник подільських провінціалізмів» О. Кремера як лексикографічне джерело для контрастивних досліджень української і польської мов»), Висновки, Список використаної літератури (52 позиції), Список використаних джерел (25 позицій) і Додаток «Українські лексеми Словника О. Кремера». Загальний обсяг роботи – 109 сторінки, з них 81 – основного тексту.

РОЗДІЛ 1.

КОНТРАСТИВНА ЛІНГВІСТИКА ЯК ЗАСІБ ВИЯВЛЕННЯ ПОДІБНОСТЕЙ І ВІДМІННОСТЕЙ МОВ НА ВСІХ РІВНЯХ ЇХ СТРУКТУРИ

1.1. Визначення поняття «міжмовна інтерференція»

Мовознавці вважають, що мовні зміни не відбуваються спонтанно, довільно, вони завжди мають зовнішню чи внутрішню причину. До зовнішніх причин належать ті імпульси розвитку, які надходять із зовнішнього середовища, а до внутрішніх – тенденції розвитку, що закладені в самій мові. У мові кожного народу, як наслідок мовного контактування, відбуваються певні зміни. На думку Л. Булаховського, усі мови більшою або меншою мірою становлять продукти змішування (злиття) [5, с. 265], адже не існує генетично «чистих» мов [11, с. 97].

Проблема впливу одних мов на інші уже давно привернула увагу вчених, але по-справжньому пояснити явища, які виникали в результаті, було неможливо аж доти, доки мовні системи не були достатньо вивчені і не з'явилася можливість їх зіставлення.

Під час всього процесу розвитку історії людства різні племена, народи вступали в торгові, воєнні, економічні, політичні, культурні, наукові та інші стосунки один з одним. Закономірно, що в період взаємодії мови цих народів тією чи тією мірою впливали одна на іншу, що спричиняло безповоротні зміни, виникнення нових мов і зникнення попередниць.

Взаємоконтактування мов, на думку С. В. Семчинського, – один із найважливіших чинників мовного розвитку, бо в цьому процесі найактивнішу участь беруть народи-носії мов [28, с. 284]. Щоб дві або більше мов з історичної чи соціальної причин почали взаємодіяти, вони повинні до такої міри наблизитись одна до одної, щоб між ними встановилися певні міжмовні зв'язки, які у науковій літературі прийнято називати мовними контактами [11,

с. 98]. Часто наслідком надто тісної взаємодії ставав білінгвізм чи багатомовність.

Вивчаючи цю проблему, науковці встановили, що явище двомовності зафіксовано ще в епоху первіснообщинного ладу. Під час війн між народами, які розмовляли різними мовами, в якості трофеїв брали військовополонених (як чоловіків, так і жінок з дітьми), які були вимушені пристосовуватися до нових умов і опанувати «чужоземну» систему мови, не забуваючи водночас свою рідну. Так і з'явилися перші білінгви. Як будь-який феномен на початковому етапі, двомовність у первісні часи була випадковою і мала нерегулярний, тимчасовий характер. Хоча вже тоді виникла перша необхідність перекладу з однієї мови на іншу [7, с. 56].

Із появою рабовласницького ладу, точніше, з виникненням перших державних об'єднань (таких, як Древній Єгипет, Греція, Римська імперія, Індія, Середня Азія тощо), що увібрали в себе різномовні племена та народи, виникла необхідність якось комунікувати між собою. Держава потребувала людей, котрі володіють, як мінімум, двома мовами. У цих країнах були поширені змішані шлюби, що зумовлювало різні форми двомовності. Завоювання нових територій зазвичай знаменувалося перемогою мови завойовників над мовою переможених – недарма існує народна мудрість, переспівана поетом В. Сосюрою: «Без мови рідної, юначе, й народу нашого нема». Прикладом такого завоювання слугує поширення латині як державної мови на величезній території Римської імперії з різноманітним етнічним складом – на Піренеях, у Франції, Альпах, на Балканському півострові. Латина видозмінилася і дала початок сучасним романським мовам [9, с. 73].

Уже в епоху капіталізму двомовність стає звичним і широко розповсюдженим проявом міжмовних зв'язків, адже з'являється мода на іноземні мови.

Уріель Вайнрах в монографії «Одномовність і багатомовність» зазначає, що «мільйони людей, можливо, більшість людей, протягом свого життя в тій чи тій мірі опановують дві чи декілька мовних систем. Вони можуть

користуватися ними кожною окремо – залежно від обставин, та проблема перед усіма поліглотами постає одна і та ж: дотримуватися величезної кількості норм у відповідних контекстах; і у випадку невдачі результат той самий: вторгнення (інтерференція) норм однієї системи в межі іншої [6, с. 25].

Доцільно детальніше розглянути поняття українсько-польських мовних взаємодій, оскільки дане наукове дослідження буде базуватись на взаємодії польської та української мов. О. Б. Ткаченко в енциклопедії «Українська мова» констатує, що українсько-польські мовні контакти простежуються ще з часів Київської Русі. З одного боку польська мова віддавна, а особливо з кінця 14 ст. помітно впливала на українську, з другого, – українська мова справляла значний вплив на польську. Звичайно, найбільшого обопільного впливу зазнавали суміжні українські й польські говірки. Взаємовплив позначився і на обох літературних мовах, при чому чи не на всіх рівнях, з огляду на що польська мова віддалилася від інших західнослов'янських, зокрема чеської і словацької, а українська – від решти східнослов'янських, особливо російської... Мовні контакти обох мов, що сприяли певному їх зближенню при одночасному віддаленні української від східнослов'янських, а польської від західнослов'янських, стали для цих мов ще й джерелом семант. і стиліст. збагачення завдяки збільшенню кількості лекс. синонімів. Питання українсько-польських мовних контактів досі глибоко не досліджено (10, с. 743-744).

Як зазначалося раніше, результатом будь-якої тісної тривалої співпраці між країнами може стати двомовність або білінгвізм, чий характер залежить від типу мовного взаємодіявання. Так, білінгвізм чи навіть багатомовність у поєднанні з мовним контактом і створили необхідні умови для прояву лінгвістичної інтерференції.

Г. Шухардт зауважив, що «мовне змішання» – результат не стільки запозичення, скільки взаємоадаптації контактуючих мов у бік до їх спрощення. Спрощення системи в цілому продовжив у своїх дослідженнях Л. В. Щерба. Він вивів напрацювання своїх попередників, доповнюючи і конкретизуючи їх, на зовсім новий рівень. Його наукові надбання по праву вважають

фундаментальними у сучасній теорії мовних контактів. Праці Л. Щерби стали підґрунтям вивчення і опису міжмовних взаємодій як процесу інтерференції. Його суть Лев Володимирович вбачав у взаємному пристосуванні мови мовця і мови слухача, а також у відповідних змінах норм у двох мовних системах [40, с. 220].

У інтерлінгвістиці немає універсальної термінології щодо визначення поняття мовних контактів. Такі поняття як «інтерференція», «трансференція», «інтеграція» тощо по-різному трактуються вченими-лінгвістами [11, с. 100].

Однак, варто зауважити, що взаємодія мов навіть на початковій стадії все одно веде до тих чи тих відхилень від норми у контактуючих мовних системах, які називають інтерференцією (від лат. *inter* – між і *ferens* (*ferentis*) – той, що несе, приносить) (16, с. 209). На противагу поширеним поглядам, інтерференція не завжди є ознакою ненормативності, автори проблемних питань зауважують, що з підвищенням частоти вживання вона може стати нормою. Термін «мовна інтерференція» (*interference*) ввели в ужиток представники Празької школи.

У теорії лінгвістики у широкому значенні інтерференцію визначають як: явище взаємодії структур і структурних елементів двох мов в результаті комунікації двомовного населення або, інакше кажучи, зміни в структурі однієї мови під впливом іншої [12, с. 23].

Хоча у науковій літературі існує чимало визначень терміну «міжмовна інтерференція». Традиційним вважається визначення інтерференції В. А. Виноградова: «Інтерференція – взаємодія двох мовних систем в умовах двомовності, що створюється або при контактах мовних, або при індивідуальному освоєнні нерідної мови; виражається у відхиленнях від норми і системи другої мови під впливом рідної» (16, с. 168).

За Енциклопедією «Українська мова», інтерференція – це «взаємодія мовних систем при *двомовності*, яка виникає при мовних контактах, або при індивідуальному засвоєнні нерідної мови» (9, с. 225). «Лингвистический энциклопедический словарь» за редакцією В. Ярцевої повністю дублює таку дифеніцію (16, с. 197).

М. Панов пропонує таке трактування: «Інтерференція проявляється в лексиці російської та української мов, тобто під час вживання слів, а також в морфології та синтаксисі. Вияв інтерференції у фонетиці називають акцентом. Інтерференція (з лат. *Inter* – між собою, *ferio* – *вдаряю, вражаю*) – взаємодія мовних систем в умовах двомовності внаслідок міжмовних контактів або індивідуального опанування нерідної мови. Виражається вона у відхиленнях від норми і системи другої мови під впливом рідної. Інтерференція, яка спостерігалась у минулому, може залишати слід у системі мови у вигляді субстратів і суперстратів (15, с. 73).

Субстрат (лат. *sub* – під + *stratum* – пласт, шар) – сліди (у вигляді лексичних, граматичних чи фонетичних одиниць і явищ) переможеної мови у складі мови-переможниці, в результаті яких місцева мовна традиція обривається, народ переймає традицію іншої, але в мові проявляються риси занепакої. Субстрат виступає наслідком інтерференції.

Сеперстрат (лат. *super* – над + *stratum* – пласт, шар) – сліди мови-завойовниці у складі мови корінного населення. Водночас місцева мовна традиція не зникає, проте в ній відчувається чужорідний вплив (на різних рівнях, у тій чи тій мірі). Часто суперстратні явища зустрічаються в межах однієї мови (наприклад, унаслідок нерівномірної інтенсивності німецькомовного впливу латина розпалася на декілька діалектів, які згодом перетворилися на мови).

На відміну від субстрата, суперстрат не призводить до втрати мовою самобутності, однак, його вплив на подальший розвиток мови достатнього вагомий. Так, наприклад, слов'янський субстрат відчувається на всіх рівнях румунської (молдавської) мови, включаючи не лише лексику, а також фонетику та морфологію. (14, с. 70)

Р. К. Міньяр-Белоручев розглядає інтерференцію як накладання сформованих навичок на нові навички, що формуються, зі знаком мінус, тобто негативний перенос [6, с. 37].

Н. Б. Мечковська описує її як часткове ототожнення і змішування двох мовних систем, що призводить до помилок у мовленні, іноді в одній, а часом і в обох мовах [23, с. 12].

З огляду на те, що дослідження явища зосереджувалося переважно на вивченні його лінгвістичної природи, упускався однаково важливий соціокультурний аспект інтерференції – причина помилок, які з'являються не через неточності системи мови, а через неправильне трактування культури, яку ця мова відображає. Враховуючи цей критерій, доречно навести дифеніцію Н. П. Федорової, яка розуміє інтерференцію як «конфліктну взаємодію когнітивно-мовленнєвих механізмів, що проявляються у вторинної мовної особистості у вигляді відхилень від мовних, дискурсивних, соціокультурних норм однієї лінгвокультури під впливом іншої» [35, с. 3], що з огляду на соціокультурну складову вважається більш повним [27, с. 233-234].

Розуміння мовної інтерференції (*interferencji językowej*) в польській мові в цілому відповідає її визначенням у лексикографічній термінології російської та української мов. Польський словник граматичних термінів трактує її як «перенесення зразків та елементів якоїсь мовної системи на іншу». Цей вплив виявляється на фонетичному, морфологічному, синтаксичному і лексичному рівнях, а польський словник виділяє ще акцентологічний (25).

Як вважає польська лінгвістка Г. Пшиходзка (*G. Przychodzka*), «мовна інтерференція – будь-яке відхилення від норм системи даної мови, яким послуговується корінний носій мови або іноземець, чим наділяє термін доволі широким і узагальненим значенням» [46, 47]. Д. Веселовська (*D. Weselowska*) вказує, що під інтерференцією слід розуміти «явище впливу елементів однієї мови в процесі вивчення іншої», що уже набагато ближче до визначення В. Виноградова, та все ще не настільки повне [49, с. 63]. М. Гурецький та М. Ставська (*M. Gorecki, M. Stawska*), визначаючи інтерференцію як «масове відхилення від літературних норм у всіх мовних підсистемах», вказують однак на те, що причиною появи таких помилок є спільний негативний вплив української мови та «*gwary typowej dla kresów wschodnich* (типових говорів

прикордонних областей)» на систему польської літературної мови [43, с. 16]. Як і Р. К. Міньяр-Белоручев і Н. Мечковська, мовознавці вважають таке «zjawisko» суто негативним.

Цікавими є визначення інтерференції У. Вайнрайха і Г. Меліки, адже вони абсолютно протилежні. У. Вайнрайх інтеграцією називає колишні відхилення від норми мови, що перестали бути такими [11, с. 101]. А запропоноване трактування Г. Мелікою, на відміну від У. Вайнрайха, вказує, що інтерференцію слід вважати не результатом, а процесом, який діє скрізь між будь-якими особами, що спілкуються. На його думку, «лінгвістична інтерференція є явище універсальне, а не певний кінцевий результат цього процесу у вигляді будь-яких структурних відхилень у мові, що виникли шляхом проникнення в неї елементів іншої мови внаслідок їх контактів» [23, с. 35].

Як уже зазначалося в польському словнику граматичних термінів, інтерференція різнопланово охоплює всі аспекти мови: від граматичної структури до фонетичної системи та лексичного складу. У. Вайнрах, наприклад, виділяє фонетичний, лексичний і граматичний рівні інтерференції [6, с. 3]. Н. Б. Мечковська, крім лексичного і фонетичного, називає у своїх роботах ще морфологічний, синтаксичний і словотворчий рівні. На думку Н. П. Федорової, інтерференційні явища спостерігаються на таких рівнях мови як: лінгвістичний, дискурсивний та соціокультурний [28, с. 233–234].

Загалом, мовна інтерференція – двояке явище, однак, воно проявляється з різною силою в усіх мовах. Неможливо однозначно класифікувати його як негативне чи позитивне. З одного боку, це, безперечно, відхилення від норм літературної мови, з іншого – інтерференція невід’ємна частина діалектів, які є ресурсом для збагачення літературного словництва і формування мовних норм. Підсумовуючи погляди на інтерференцію всіх вище зазначених мовознавців і беручи за основу розуміння поняття Г. Шухардта і Л. Щерби можна сформулювати власну дифеніцію: інтерференція уособлює собою якісні зміни у мові під впливом іншої, вносить зміни у лексичний, граматичний, фонетичний рівні у бік найзручнішого для вживання варіанта модифікації (або заміни)

мовних одиниць, які опинилися на перехресті двох мов. Надмір інтерференції небезпечний повним занепадом мови.

1.2. Різноплановий огляд контрастивної лінгвістики як галузі мовознавства

Вивчення взаємодії мовних систем входить до сфери наукових досліджень широкого кола лінгвістів. У її основу ліг принцип зіставлення, або в якості синоніма ще використовують термін «порівняння». Погоджуємося з думкою І. Стерніна, який визначає даний аспект як одну з «базових властивостей абстрактного мислення людини, спосіб пізнання дійсності і диференціації подібних об'єктів і явищ. Саме різноманітність світу обумовлює постійне зіставлення людською свідомістю різних явищ» [32, с. 59].

Загалом, наука про зіставлення мов виникла ще в далеку давнину, як тільки люди зіткнулися з проблемою, а згодом і потребою порозуміння з носіями інших мов. Міжмовне зіставлення – перший порівняльний напрямок в лінгвістиці.

Першими дослідниками, які займалися зіставленням мов, були укладачі перекладних словників, які змушені були, керуючись своїм практичним знанням, підбирати відповідники до слів іноземної мови в своїй рідній мові [43]. Зрозуміло, що яких-небудь методів зіставлення мов в цей період, не було. Та й самого поняття «метод зіставлення мов» в науці довго не існувало.

Першим лінгвістичним напрямом, який вивів зіставлення на науковий рівень, стало порівняльно-історичне мовознавство, що зародився в Німеччині на початку ХІХ ст. і пов'язане з іменами Ф. Боппа і Я. Грімма, а також з іменами датського лінгвіста Р. Раска і радянського А. Х. Востокова [32, с. 60].

Доцільно буде розглянути деякі важливі аспекти застосування порівняльних методів в лінгвістиці, тим більше що останнім часом спостерігається значне зростання інтересу до порівняльних досліджень. Цей інтерес, імовірно, пов'язаний з наступними причинами:

- потребою виявлення мовних універсалій;

- прагненням описати національну картину світу носіїв різних мов;
- необхідністю вдосконалення двомовних словників, де вказуються національно-специфічні риси семантики перекладних аналогів;
- інтересом до вивчення національної специфіки семантики і вивчення національної специфіки мовного мислення;
- розширенням сфери викладання іноземних мов;
- підвищенням інтересу до мовної свідомості носіїв мови і прагненням описати групові, соціальні, гендерні, вікові та ін. особливості мови тощо [32, с. 60].

У царині порівняльних досліджень у лінгвістиці спостерігається дедалі глибша диференціація різних напрямків. Так, зіставленням, як і протиставленням, мовних явищ з кінця ХХ ст. починає займатися відносно нова мовознавча галузь – контрастивна лінгвістика. Хоча проблеми, над вирішенням яких вона працює, уже згадувалося – не нові («до ранніх джерел контрастивної лінгвістики можна віднести лексичні зіставлення шумерського та аккадського діалектів у Вавилоні, зіставлення санскриту з ведійською мовою в граматиці давньоіндійського мовознавця Паніні, спроби граматичних зіставлень різних мов з латинською та давньогрецькою вченими пізнього Середньовіччя та Відродження тощо» [20, с. 2]), та це аж ніяк не звужує рамки досліджень чи применшує актуальність розв'язання переліку поставлених завдань.

Офіційно першою працею-засновницею контрастивної лінгвістики вважають посібник Р. Ладо «Linguistics across cultures» («Лінгвістика крізь призму культур» [21]), проте численні праці радянських мовознавців ХІХ-ХХ ст. вміщували у собі не лише солідний багаж матеріалів із контрастивного дослідження мов, а й можливості застосування, тому «основоположниками» контрастивної лінгвістики стали напрацювання О. О. Потебні, Ф. Є. Корша, згодом – Є. Д. Поливанова, В. А. Богородицького, І. А. Бодуена де Куртене, Л. В. Щерби. Власне, різноманітність мовної складової СРСР сприяло розвитку і розв'язанню проблем контрастивної лінгвістики, наприклад, від 1917 р.

публікується журнал «Съпоставително езикознание» (Болгарія, Софія) [16, с. 239].

За свідченням А. В. фон Шлегеля, контрастивна лінгвістика виникла на базі порівняльного мовознавства та вивчає мови в синхронічному аспекті, переслідуючи синхронні (або практичні) цілі. Серед них:

- виявлення сходжень та розходжень у використанні мовних засобів різними мовами;
- визначення особливостей кожної з зіставлених мов, які можуть випадати з-під уваги дослідника під час одного лише «внутрішнього» вивчення мови;
- передбачення та подолання небажаної інтерференції в процесі викладання іноземної мови;
- отримання матеріалу для лінгвістичної типології [42, с. 2].

Оскільки контрастивна лінгвістика вивчає контрасти між рідною та іноземною мовою, тому не дивно, що ще раніше за нею закріпився термін «зіставна лінгвістика». У такому вигляді можна зустріти дефініцію поняття у деяких лексикографічних працях XVIII-XIX ст.

Українська радянська енциклопедія визначає явище так: «зіставна лінгвістика – напрям сучасного мовознавства. Базується на порівнянні синхронного стану двох (рідше трьох) мов. Основною її метою є визначення відмінностей і подібностей у структурі мов та вживанні їх одиниць, що сприяє вдосконаленню методики навчання іноземних мов і практики перекладу. Спільність об'єкта і, частково, методики аналізу об'єднує контрастивну лінгвістику з типологією в одну галузь – синхронно-зіставну лінгвістику» [12, с. 237].

Енциклопедія сучасної України повністю дублює радянське визначення, замінивши прикметник на «контрастивну» лінгвістику з дописом: «Інша назва – зіставне мовознавство» [12].

Розлого й достатньо вичерпно подається пояснення контрастивної лінгвістики у Лінгвістичному енциклопедичному словнику В. Ярцевої, для якої це, перш за все, галузь загального мовознавства, що почала інтенсивно

розвивалася з 50-х рр. ХХ ст., щоправда назви «зіставна лінгвістика», «порівняльна лінгвістика» і «конфронтаційна лінгвістика» наводяться як альтернативні варіанти. Метою цієї науки автор, як і більшість дослідників, вважає «зіставлення двох, рідше кількох, мов для виявлення спільних та інакших рис на всіх рівнях мовної структури. Ранніми джерелами контрастивної лінгвістики можна вважати спостереження над особливостями чужої (іноземної) мови в порівнянні з рідною, які знайшли своє відображення у граматиках опублікованих в різних країнах (у Західній Європі надзвичайно активно, починаючи з епохи Відродження) і праць із типологічного порівняння неспоріднених мов, які проводили відповідно до завдань типологічної (морфологічної) класифікації мов. Вплив цих двох джерел донині простежується у контрастивній лінгвістиці» [16, с. 239].

«Зазвичай контрастивна лінгвістика оперує матеріалами на синхронному зрізі мови. Кількісне співставлення праць присвячених різним мовним рівням показало, що вони розподілені нерівномірно: найбільше – з контрастивної граматики (словотвір включно), менше – з контрастивної фонології, найменше – з контрастивного порівняння лексичних систем» [16, с. 239].

Серед цілей (як теоретичних, так і практичних) контрастивних досліджень, як відзначають багато дослідників, є: складання граматики, зміст якої представляє опис суми відмінностей між граматиною рідної мови і граматиною мови, що вивчається. Унаслідок чого, така «контрастивна граMATика» є своєрідною диференціальною граматиною, що ще не означає, що граMATичні сектори, які збігаються у двох мовах, не повинні вивчатися. Такий підхід неминуче призвів би до неправильної точки зору з приводу мови, що вивчається. Результати порівняння двох мов необхідні для передбачення труднощів і помилок, що виникають у процесі вивчення нерідної мови [13, с. 27].

Відокремленню контрастивної лінгвістики в самостійну галузь мовознавства сприяло проведення спеціалізованих конференцій, присвячених

контрастивним дослідженням та включення контрастивної лінгвістики в програму міжнародних лінгвістичних конгресів.

Українські мовознавці у своїх міжмовних дослідженнях брали до уваги всі основні та проміжні рівні мови: лексико-семантичний, фонетичний, морфологічний, словотвірний, фразеологічний і синтаксичний. Донині Україна займає почесне місце серед лідерів у зіставному вивченні словотвору, яким в ще в 60-ті роки ХХ ст. зікавився І. І. Ковалик.

Помітний внесок у контрастивне дослідження мов зробив Л. А. Булаховський. Зокрема, багато цінних спостережень контрастивного характеру міститься в таких його працях, як «Нариси з загального мовознавства» (1955), «Українська мова серед інших слов'янських» (1942), «Виникнення української мови та її положення серед інших слов'янських» (1948), «Питання походження української мови» (1956), у багатьох його розвідках із акцентології [26, с. 271–272].

Контрастивна лексикологія охоплює багато підходів, а саме: лексичні універсалії, теорію мовної відносності, лексичну типологію і контрастивний лексичний аналіз. Більшість дослідників сходиться на тому, що ефективність контрастивного аналізу значною мірою залежить від того, наскільки об'єктивним і точним буде еталон, на основі якого визначається ступінь реалізації даної ознаки. Поширеною є думка, що найбільш зручним для такої ролі було б використання особливої метамови, мови-посередника. Проте, як стверджує О. О. Земська, лінгвісти ще не знайшли чітких і об'єктивних критеріїв виділення цієї одиниці зіставлення. У рамках цього підходу зіставний аналіз може здійснюватися від форми до змісту і від змісту до форми. Шлях від форми до змісту передбачає вивчення стилістичних особливостей у зіставляваних мовах, міжмовну словотвірну омонімію тощо. Зворотній напрям дає можливість виявити специфіку вираження одних і тих самих словотвірних значень у різних мовах, тобто типи міжмовних відповідників, словотвірний потенціал різних класів слів тощо [26, с. 274].

Велика заслуга в сучасній розробці проблем контрастивної лексикології як окремої галузі мовознавства належить перш за все В. Гаку, Р. Будагову, А. Гудавичусу, Ю. Жлуктенку, М. Кочергану, І. Червенковій та ін. У їхніх працях закладено теоретичні основи зіставно-семасіологічних досліджень, представлені практичні експерименти аналізу лексик. Ці дослідження, а також більшість закордонних наукових праць стосуються переважно порівняння не споріднених мов, оскільки, по-перше, контрастні ознаки у них більш чітко виражені і буквально лежать на поверхні, а по-друге, зіставне вивчення генетично різнорідних мов пріоритетніше для вирішення питань, пов'язаних з освоєнням іноземних мов, у той час як близькоспоріднені мови статус іноземних отримували рідко. Та за останні роки завдяки старанням українських, болгарських, білоруських, польських, чеських та інших мовознавців значно поповнився науковий багаж праць, присвячених спільнослов'янським мовним системам, зокрема аналізу лексичного матеріалу. Особливе місце серед досягнень у даній сфері заслуговують матеріали, на даний момент уже традиційних, міжнародних конференцій «Зіставна семантика» у Київському національному лінгвістичному університеті (з 1998) під керівництвом М. Кочергана [22, с. 17–18].

Тому до роботи над вирішенням актуальних завдань контрастивної лінгвістики, починаючи з 2017 року, залучилися і студенти тоді 1 курсу польської спеціалізації Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського факультету філології й журналістики імені М. Стельмаха на чолі з доцентом кафедри української мови І. В. Гороф'янюк та асист. О. В. Рябошапкою, розпочавши переклад тлумачного словника «Słowniczek prowincjonalizmów podolskich ułożony w Kamieńcu Podolskim w roku 1863» О. Кремера з польської мови на українську, з розрахунком на подальше його поглиблене вивчення вченими. Отримані результати колективної праці згодом стали основою для курсової роботи з діалектології А. О. Войтюк «Słowniczek prowincjonalizmów podolskich ułożony w

Камієнцу Подольским в року 1863» О. Кремера як джерело дослідження українсько-польських мовних контактів» (Вінниця, 2018) [17].

Як правило, подібні порівняльні дослідження проводяться як з метою виявлення певних загальних закономірностей, так і з метою порівняльного практичного вивчення двох окремих мов. Дані зіставного розгляду мов можуть використовуватися задля вирішення теоретичних або практичних завдань, наприклад, під час вивчення польської мови українцями і навпаки. В процесі зіставлення мов визначаються їх структурні особливості, на загальному та на окремих мовних рівнях (морфологічного, фонологічного та ін.) [19, с. 6].

Методи, що використовуються в контрастивних дослідженнях, зокрема пов'язані з розвитком теорії різних напрямків сучасного мовознавства, хоча не мало залежать від мети та орієнтації тієї чи іншої праці з контрастивного аналізу.

Зіставна лінгвістика класифікується за: зіставляваними мовами (дві і більше; споріднені, віддалено споріднені, неспоріднені), за субсистемами (зіставна лексикологія, граматики, фразеологія і т. п.), та за напрямом аналізу (типологічні, трансляційні та ін.) [31, с. 8]. Зіставленню мають підлягати одиниці, які є аналогічними у функціональному і в формальному планах. Таким чином, зіставлявані одиниці повинні мати однаковий «рівневий статус» [31, с. 12].

Варто взяти до уваги і те, що контрастивна лінгвістика не оминула також сферу теорії перекладу і двомовної лексикографії. Адже перекладні словники є реальними зіставленнями лексики двох мов, особливо коли це є перекладом тлумачного словника з однієї мови на іншу. Адже в цьому випадку маємо змогу простежити не лише лексико-семантичний, фонетичний і словотвірний аспекти, відштовхуючись від одного тільки пояснювального слова, а й морфологічний, фразеологічний і синтаксичний, якщо брати до уваги всю словникову статтю, включаючи пояснення. У такому разі «Словник подільських провінціалізмів» О. Кремера, де представлена лексика другої половини XIX ст., постає

надзвичайно вдалим об'єктом для порівняння польської та української мов на всіх її рівнях.

Отже, контрастивна лінгвістика – це сучасна галузь мовознавства, яка ґрунтується на контрастному співставленні двох мов, акцентуючи увагу переважно на розбіжностях, ніж на схожих аспектах (близька до типологічно-порівняльного мовознавства).

Поділяючи міркування В. Ярцевої, зауважимо, що власне контрастивні праці не завжди чітко виділяються серед багаточисельних мовознавчих трактатів зіставного характеру. Логічно припустити, що у контрастивних дослідженнях значна увага акцентується на специфічних ознаках порівнюваних мов на основі набору загальномовних явищ.

Контрастивне дослідження близькоспоріднених, тобто багато в чому співпадаючих, мовних систем відкриває великі можливості удосконалення методів і прийомів лінгвістичного аналізу лексико-семантичних одиниць різних рівнів. Встановлення ж відмінностей на фоні подібностей є однією з ключових проблем контрастивної лінгвістики, в даному випадку, у спільнослов'янських мовних культурах. Тому такі дослідження, де спільності становлять основу, важливе не тільки для глибшого вивчення зіставних мов, але й для розв'язання найважливіших загальнотеоретичних проблем мовознавства.

1.3. Міжмовна омонімія, паронімія, паралексія як явища контрастивної лінгвістики

Взаємодія двох близькоспоріднених мов сприяє їх взаємозбагаченню, з одного боку, а з другого – породжує явище небажаного взаємопроникнення, найбільш простим виявом якого є відхилення від норм однієї з мов під впливом іншої. Так в умовах інтерференції мовних культур, особливо близькоспоріднених, неможливо визначити точний кордон переходу однієї мовної системи в іншу, так само як однозначно класифікувати лексему, яка, на наш погляд, має ознаки чужорідного впливу.

Серед найпростіших проявів інтерференції виділяємо послідовне перенесення фонем з однієї мови в іншу і розширення семантичного поля вживаної лексеми відповідно моделі взаємодіючої з мовою-корелятом [12, с. 24; 7, с. 83-84], і тому стає доцільно звернути увагу на появу міжмовної омонімії. Даний термін був введений двома вченими-лінгвістами М. Кесслера і Ж. Дероккіні в книзі «*Les faux amis ou Les pièges du vocabulaire anglais*» («Псевдодрузі перекладача, або пастки англійської лексики») [47]. Міжмовні омоніми викликають великі труднощі під час спілкування, і перекладу і, зумовлюючи непорозуміння носія мови зі співрозмовником, як наслідок, отримуємо повну відсутність логічного зв'язку і смислу в сказаному [10].

Ось чому в наукових колах ведуться дискусії, пишуться дослідницькі роботи із зіставної лексикології, а в теорії перекладу проблема омонімів вважається однією з базових для практичного вивчення. Недарма для представлення в навчальній термінології вводиться ряд синонімічних термінів: «фальшиві друзі перекладача» або ж «псевдодрузі перекладача» [8, с. 93], оманливі міжмовні подібності, міжмовні пароніми, міжмовні синоніми, міжмовні полісеми, помилкові або неповні лексичні паралелі, фальшиві еквіваленти, псевдоінтернаціоналізми та ін. [35, с. 123].

За достатньо довгий період досліджень питання, сформувався традиційний погляд на міжмовні омоніми, передусім у зарубіжному мовознавстві, які розглядались як «складний мовний матеріал», що ускладнює процес комунікації; заважає точності і адекватності перекладу. З одного боку, це зумовлено тривалим поширеним поглядом на омонімію, навіть у системі однієї мови, як на своєрідну аномалію, мовну випадковість, «хворобу мови», що руйнує її якість, однозначність, регулярність (прихильники такої думки: В. Абаєв, Е. Еман, А. Малаховський). З іншого – складність цього явища підсилюється, коли йдеться про зіставлення двох мов, що перебувають у тісних стосунках, в умовах полілінгвізму, коли мовці, переключаючись з одного мовного коду на інший, у процесі комунікації «не можуть позбавитись звичних семантичних зв'язків та асоціацій» [1, с. 43].

Перш, ніж перейти до огляду класифікацій омонімів і їх різновидів, варто детальніше ознайомитися з природою їх виникнення. Походження «фальшивих друзів перекладача» в різних мовах світу пов'язане з різними особливостями мови і з походженням слів з одних мовних сімей і груп. Власне, Р. Галяутдинов виділяє такі причини появи міжмовних омонімів:

- збіг;
- незалежний розвиток мов;
- зміна значення слова в результаті запозичення;
- паралельне запозичення [10].

У першому випадку причиною появи міжмовних омонімів є виключно випадковий збіг двох мовних одиниць в різних мовах. Приклад: *ангельський* – *angielski*, що означає «англійський» [13, с. 6].

Як приклад до другого випадку можна привести слово *dynia*. У польській мові воно означає «гарбуз», а в українській зовсім іншу рослину. Можна помітити, що в двох споріднених мовах одне слово набуло різних значень, але все ж значення слова відносяться до однієї області, так як називають баштанні різновиди рослин.

Третя причина є найпоширенішою, оскільки запозичення використовується багатьма мовами для позначення повторної появи поняття. Яскравим прикладом є слово *awans*, що у польській мові – 1) *службове підвищення, призначення на вищу посаду*. 2) *Здобуття вищого суспільного, товариського та ін. становища*. 3) *Вихід у вище коло, тур спортивних змагань* (13, с. 16). У російській та українській – *грошова сума, яка виплачується наперед* (8, с. 8). Польська дифеніція несе в собі, фактично, первинне значення, яке збереглось у французькій - *avanc* від *avancer* (рухати вперед, просувати). німецькій – *avancierem* (йти вперед) від атинського – *abante* (рухати, просувати) (3).

До четвертої причини появи міжмовних омонімів належить випадки, коли дві різних мови запозичують з третьої мови з різними значеннями. Загальним джерелом запозичення найчастіше є латина. Як приклад наводиться латинське

слово *pensio* – *платіж* (яке виникло від дієслова *pendere* – *платити*) (3). А тепер порівняймо їх з українським *пенсія* – грошове забезпечення, що видається громадянам, звичайно щомісячно, у встановлених законом випадках (в разі старості, інвалідності і т. ін.) (8, с. 116) і польським *pensja* – заробітна плата.

Наукове опрацювання проблеми міжмовної омонімії лексичних одиниць у споріднених і неспоріднених мовах має свою історію та певні перспективи вивчення. Сучасні дослідження засвідчують два підходи до міжмовної омонімії – перекладознавчий, пов'язаний з омонімією реалій при перекладі з однієї мови на іншу (Й. Влчек, С. Влахов, С. Флорін, І. Козелевський, О. Реформатський та ін.) та контрастивний, в основі якого – зіставлення лексичних корелятивів у двох мовах, як споріднених, так і генетично віддалених, а також виявлення наслідків контактування мов, лексичних запозичень (В. В. Акуленко, Л. В. Бублейник, М. П. Кочерган, В. М. Манакін, А. Є. Супрун та ін.). Незважаючи на те, що теорію міжмовної омонімії у слов'янських мовах, причини та джерела виникнення цього явища, принципи класифікації у плані як форми, так і змісту розвивали Р. О. Будагов, К. М. Готліб, Н. В. Заславська, І. С. Ровдо, В. Л. Муравйов, Ю. П. Гольцекер, О. Л. Паламарчук, проте лінгвістичний статус міжмовної омонімії залишається не чітким, не визначено зміст термінологічних понять та критерії розмежування суміжних категорій [2, с. 4].

Згідно з дослідженнями французьких лексикографів, які серед найперших, хто зацікавився темою, М. Кесслера і Ж. Дероккіньї, фальшиві друзі перекладача поділяються на дві категорії:

- «повністю фальшиві» – мають подібну орфографію і розходиться в семантиці;
- «частково фальшиві» – мають подібну орфографію і, як правило, загальну семантику [10].

Така класифікація проста і зрозуміла, проте не єдина. Ледь чи не кожен із науковців мав своє бачення проблеми. Так, використовуючи термін «міжмовні аналогізми», за К. Готлібом, – це слова двох (можливо і декількох) мов, які через схожість їх форми і змісту здатні викликати помилкові асоціації і

призводять до помилкового сприйняття інформації іноземною мовою, а під час перекладу – до спотворення змісту, помилок в лексичній сполучуваності, неточностей у передачі стилістичного забарвлення і слововжитку загалом [12]. Опираючись на власне розуміння такого мовного феномену, дослідник пропонує свою класифікацію «фальшивих друзів перекладача»: okazіonalnі міжмовні аналогізми та деривативні, які в свою чергу підрозділяються на асемантичні, часткові та відбиткові [8, с. 93].

Польсько-українська омонімія стала об'єктом вивчення лінгвістів недавно. Зокрема, явище це проаналізовано на синхронному і почасти діахронічному зрізах у словотвірному, етимологічному та лексико-семантичному плані у кандидатській дисертації М. Беднаж, а також у монографії, що вийшла на її основі [42, с. 92]. Дослідниця запропонувала такі лексико-семантичні типи польсько-українських омонімічних одиниць (у розрядах іменників та прикметників):

1) повні гомогенні міжмовні омоніми – це, як правило, однозначні омонімічні пари, які:

– або повністю розійшлися у семантиці, як-то, укр. *держава* «апарат політичної влади у суспільстві» – польсь. *dzierżawa* «оренда землі», укр. *досадний* «який викликає досаду» – польсь. *dosadny* «міцний, виразний, енергійний», укр. *рихлий* «крихкий або розсипчастий» – польсь. *rychły* «швидкий, ранній», укр. *щит* «ручний предмет старовинного військового озброєння», «щось є оплотом, прикриттям, захистом» – польсь. *szczyt* «вершина гори», «найвищий ступінь»;

– або позначають референтні сфери і мають спільну внутрішню форму, наприклад, укр. *живність* «свійські тварини, птиця» – польсь. *żywność* «продовольство, харчі»; укр. *диван* «рід м'яких меблів» – польсь. *dywan* «килим»; укр. *характерний* «властивий певній особі, предмету, явищу», «притаманний, яскраво виражений» – польсь. *charakterny* «відважний», «рішучий»; укр. *світлиця* «чиста світла парадна кімната в будинку»; «невелика кімната у

верхній частині будинку» – польс. *światlica* «клуб», «місце в школі для відпочинку після занять» та ін.

2) часткові гомогенні омоніми, що виникають у процесі вторинної номінації, вирізняються співвідношенням та ієрархією лексико-семантичних варіантів полісемантичного слова. Дослідниця виділяє кілька типів таких омонімів, зокрема:

– такі, що виникли в результаті метафоричних, метонімічних та асоціативно-дериваційних перенесень: укр. *туша* «тіло забитої тварини», «про велике гладке тіло людини» – польс. *tusza* «огрядність», у польському слові *tchórz*, крім спільного значення з українським *тхір* «тварина», виникли некорелятивні з українським значення «боягуз, страхополох»; поруч значенням «духовий музичний інструмент продовгуватої форми», спільним для омонімічної пари *труба* – *trąba*, польський відповідник має ще й значення «хобот у слона»;

– чи гіперо-гіпонімічних відношеннях: укр. *вуж* «неотруйна змія середнього розміру», тоді як польс. *wąż* крім цього позначає також змію взагалі та технічний гумовий шланг; укр. *овід* «двокрила комаха, личинки якої паразитують в організмі різних тварин» – польс. *owad* «клас – комахи» та ін. [2, с. 9–10].

Подібну класифікацію польсько-українських міжмовних омонімів та паронімів пропонує І. Кононенко. У передмові до «Українсько-польського словника міжмовних омонімів та паронімів» дослідниця виділяє такі семантичні типи таких пар:

1) слова, які розходяться за своїм значенням (або за всіма значеннями, якщо слово полісемічне), напр., *чашка* – *czaszka*;

2) слова, які розрізняються лише окремими лексичними значеннями (якщо хоча б одне слово пари полісемічне), напр., *сепарація* – *separacja*;

3) слова, які входять до одних лексико-семантичних груп, але позначають різні предмети чи явища, напр., *мотиль* – *motyl*;

4) слова, що розходяться за стилістичними характеристиками, напр., *губа* – *гѣба* (13, с. 6).

Аналіз омонімів передбачає вираження їх фонетичної і графічної тотожності, а саме їх порівняння за такими показниками:

- 1) фонемний склад;
- 2) графічна подібність;
- 3) акцентологічна характеристика;
- 4) морфемний склад [37, с. 135].

Від міжмовних омонімів мовознавці В. Манакін і А. Міхневич диференціюють пароніми і паралекси, які менш відомі та досліджувані теоретично. У їхньому розумінні міжмовними омонімами варто вважати тільки такі слова різних мов, які мають тотожне (що, власне, збігається із поглядами М. Беднаж та І. Кононенко на «абсолютні» омоніми), а не просто схоже чи близьке графічне та звукове позначення. Останні мовні одиниці належать до паралексів, наприклад, польське *arbusz* і українське *гарбуз*, пол. *futor* і укр. хутір, пол. *burzan* і укр. *бур'ян*, пол. *haidamaka* «*rozbójnik, opryszek*» (17, с. 9, 21) і укр. гайдамака «учасник народно-визвольної боротьби XVIII ст. на Правобережній Україні проти польсько-шляхетського гніту» (8, с. 16). Або з семантичного погляду до омонімів варто віднести і такі слова, значення яких у порівнювальних мовах не пересікаються, не співпадають, а виключаються. Наприклад, рос. *го'род* «крупный населенный пункт, административный, промышленный, торговый и культурный центр» (5, с. 336), тобто укр. *місто*, укр. *го'род* «ділянка землі при садибі, здебільшого для вирощування овочів» (8, с. 135), тобто рос. *огород*.

За В. Манакіним, міжмовні пароніми – це «слова, які на різних мовах мають значні розбіжності предметно-логічного змісту, але частково зберігають загальну подібність понять як результат генетичної спорідненості». Яскравим прикладом видозміни семантики спільного для багатьох мов слова, але в межах однієї лексико-семантичної групи, є ряд: рос. *неделя* «сім днів як одиниця виміру часу», укр. *неділя*, пол. *niedziela*, білорус. *нядзеля*, болг. *неделя*, які

позначають лише один день тижня. [23, с. 165]. Таким чином, можна висновкувати, що саме міжмовні пароніми входять до основного масиву «фальшивих друзів перекладача».

Така велика кількість цього різновиду мовних омонімів зумовлена спільним етимологічним коренем, семантичне поле якого «розсипалося» в різних мовах, переосмислилося, набуло нових форм і комбінацій, звузило чи розширило значення, та в усіх них все ще досі доволі чітко простежуються сліди колишньої близькості: пол. *obywatel* «громадянин» і укр. *обиватель* «людина, позбавлена широких суспільних поглядів, що живе дрібними, міщанськими інтересами» (8, с. 349).

Причиною семантичної «плутанини», окрім спільнокореневості слів, нерідко бувають і міжмовні контакти у різні історичні періоди між різними мовами, коли запозичували не все слово повністю, а лише одне значення, потрібне на даний момент контретному соціуму тощо. Взяти, до прикладу, університетську тематику: пол. *profesor* називає не лише професора університета, але й учителя школи. Навіть професійні перекладачі часто не враховують фактора відмінної від звичної для них семантики, як у випадку, коли під час перекладу твору Дж. Голсуорсі англ. *rector* потлумачили буквально і читачі з подивом дізнавалися про незвичайну бідність сім'ї англійського ректора, тоді як насправді автор мав на увазі не керівника університету, а парафіяльного священника [23, с. 167].

Є й інший критерій для формування детальнішого уявлення про міжмовну омонімію, доступний тільки близько родовим мовам, які частіше за все, мають ще й подібну систему письма. Адже, коли говорять, що «такі російські і англійські слова, як *гейзер* - *geyser*, *вагон* - *waggon*, однакові за написанням та вимовою», – це звучить зовсім не переконливо. Інша справа – генетично спільні мовні системи, проте й у цьому випадку однаковість чи схожість у написанні та вимові варто сприймати умовно. Родова і формально-структурна близькість української та польської дозволяють виокремити в них, крім повних (абсолютних) омонімів, також міжмовні омофони (пол. *okrasa* «жирна

приправа» – укр. *окраса* – прикраса), міжмовні омографи (пол. *ba' jstruk* «виродок, недобрий, поганий дух, який сидить під коренем бузини і ламає руку тому, хто той кущ викопає (17, с. 6) – укр. *байстриюк* «позашлюбний син») та лексико-граматичні омоніми (пол. *czysty* «справжній, реальний, напр. чистий з нього москаль; то чиста казка; збіжжя, таке буйне, що чисто як ліс і т.п.» (17, с. 14) – укр. *чистий* «не забруднений, не замазаний, без бруду, пилу і плям»).

Отже, беручи за основу класифікації міжмовних омонімів А. Турчина, К. Готліба, Н. Заславської, І. Кононенко та В. Манакіна, можна вивести такий варіант їх розмежування:

1) міжмовні омоніми, які повністю збігаються за формою вираження (абсолютні);

2) міжмовні омоніми (паралекси за В. Манакіним) з регулярними фонетичними відмінностями:

а) в системі вокалізму;

б) в системі консонантизму;

3) міжмовні омоніми (паралекси) з регулярними морфологічними відмінностями (зокрема, фонетичні зміни у словотвірних морфемах);

4) міжмовні омоніми з регулярними лексико-граматичними відмінностями (паралекси):

а) закономірні інфінітивні постфікси, характерні частиномовні флексії, позначення числової парадигми, хитання в роді;

б) розбіжності в правописі (орфографічні);

5) міжмовні омоніми з відмінною семантикою (пароніми),

а) семантичні пароніми;

б) семантико-синтаксичні особливості.

Також між близькорідними мовними системами можливо встановити відносно адекватні стильові та стилістичні відмінності лексеми (книжкова – розмовна, загальноповживана – специфічна, архаїчна, застаріла – неархаїчна, нейтральна – стилістично-забарвлена тощо); територіальне поширення (загальнопоширена, регіональна, точкова).

Перспектива дослідження полягає в тому, що міжмовні омоніми потребують різнопланового вивчення, враховуючи семасіологічний, ономасіологічний аспекти зіставлення та системно-структурну характеристику цих одиниць, і як правильно визначити місце слова в лексико-семантичній системі конкретної мови. Дослідження польсько-української мовної омонімії розпочалось порівняно недавно, тому об'єм праць, присвячених цій проблемі, не можна назвати достатнім і вичерпним. Потребує ще ретельного дослідження багато аспектів: генетичний, фонетико-артикуляційний, морфемний та семантичний аспекти українсько-польської омонімії.

Висновки до Розділу 1

Таким чином, інтерес до впливу одних мов на інші виник уже давно, ще з тих часів, коли перед племенами гостро постала проблема порозуміння, яке згодом переросло в торгово-економічні, військово-політичні відносини і нарешті втілилося в цілу систему наук: лінгвістика, зіставне мовознавство, фонетика, лексикологія, діалектологія, перекладознавство тощо.

Кожен із дослідників ставив перед собою завдання якомога ширше розкрити всі тонкощі мовних впливів. Це призвело до великої кількості дефініцій поняття мовних контактів (інтерференція, трансференція, інтеграція тощо) і виникнення ще більшої варіативності їх трактувань. У дипломній роботі ми вирішили оперувати терміном міжмовної інтерференції, оскільки він є найбільш усталеним і вживаєм у вітчизняних мовознавчих студіях.

Серед представлених студій найвичерпнішими здались напрацювання Г. Шухардта та Л. Щерби, узагальнюючи які, розуміємо, що «мовне змішання» – результат не стільки запозичення, скільки взаємоадаптації контактуючих мов у бік до їх спрощення; взаємного пристосування мови мовця і мови слухача, а також відповідних змін норм у двох мовних системах.

В основу вивчення взаємодії мовних систем ліг принцип зіставлення, (порівняння). З кінця ХХ ст. він трансформувався у відносно нову мовознавчу галузь – контрастивну лінгвістику. Відокремленню контрастивної лінгвістики в

самостійну галузь мовознавства сприяло проведення спеціалізованих конференцій, присвячених контрастивним дослідженням та включення контрастивної лінгвістики в програму міжнародних лінгвістичних конгресів.

Внесок українських мовознавців у розвиток галузі доволі значний. Українські мовознавці у своїх міжмовних дослідженнях брали до уваги всі основні та проміжні рівні мови: лексико-семантичний, фонетичний, морфологічний, словотвірний, фразеологічний і синтаксичний, тому Україна займає почесне місце серед лідерів у зіставному вивченні словотвору, яким в ще в 60-ті роки ХХ ст. зікавився І. Ковалик, Л. Булаховський.

Контрастивна лінгвістика вивчає мови в синхронічному аспекті, переслідуючи такі синхронні (практичні) цілі:

- виявлення сходжень та розходжень у використанні мовних засобів різними мовами;
- визначення особливостей кожної з зіставлених мов, які можуть випадати з-під уваги дослідника під час одного лише «внутрішнього» вивчення мови;
- передбачення та подолання небажаної інтерференції в процесі викладання іноземної мови;
- отримання матеріалу для лінгвістичної типології.

Серед сфер, які обслуговує галузь, почесне місце займає педагогічна ніша. Одним із результатів контрастивних досліджень, як відзначають багато дослідників, є складання граматики, зміст якої представляє опис суми відмінностей між граматиною рідної мови і граматиною мови, що вивчається. Унаслідок чого така «контрастивна граматика» є своєрідною диференціальною граматиною, що ще не означає, що граматичні сектори, які збігаються у двох мовах, не повинні вивчатися. Такий підхід неминуче призвів би до неправильної точки зору з приводу мови, що вивчається. Результати порівняння двох мов необхідні для передбачення труднощів і помилок, що виникають у процесі вивчення нерідної мови.

Серед найпростіших проявів інтерференції виділяємо послідовне перенесення фонем з однієї мови в іншу й розширення семантичного поля

вживаної лексеми відповідно моделі взаємодіючої з мовою-корелятом, і тому стає доцільно звернути увагу на появу міжмовної омонімії. Міжмовні омоніми викликають великі труднощі під час спілкування, перекладу і зумовлюють непорозуміння носія мови зі співрозмовником.

Щороку внаслідок зростання щільності зв'язків між країнами проблема міжмовної омонімії постає все гостріше і, відповідно, зумовлює появу нових поглядів, досліджень, класифікацій. З-поміж численних досліджень на цю тему вирізняються праці У. Вайнрайха, М. Беднаж, К. Готліба, Н. Заславської, І. Кононенко.

Від міжмовних омонімів мовознавці В. Манакін і А. Міхневич диференціюють пароніми і паралекси, які менш відомі та досліджувані теоретично.

За основні критерії класифікації міжмовних омонімів вважають: а) різницю/подібність у семантиці; б) звучання; в) правопис. Не останню роль відіграє також спорідненість мов.

Перспектива дослідження омонімії широка, адже мова невпинно розвивається, з'являються нові поняття, збільшуються / зменшуються семантичні поля, запозичуються та модифікуються слова. Тому обсяг праць, присвячених цій проблемі, на сьогодні не можна назвати достатнім і вичерпним.

РОЗДІЛ 2

«СЛОВНИК ПОДІЛЬСЬКИХ ПРОВІНЦІОНАЛІЗМІВ» О. КРЕМЕРА
ЯК САМОДОСТАТНЯ ЛЕКСИКОГРАФІЧНА ПРАЦЯ ДЛЯ
ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРАСТИВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ І
ПОЛЬСЬКОЇ МОВ

2.1. Омоніми як основний елемент контрастивних досліджень у Словнику О. Кремера та засіб глибшого розуміння аспектів рідної мови

Типологічні ознаки українських говорів яскраво виявляються в діахронному аспекті. Різні структурні рівні діалектної системи мають неоднакові риси змін, але сучасне діалектне мовлення має не тільки архаїчні елементи, а й новоутворення, що викликані явищами спрощення, аналогії, варіативності, розвитком синонімічних рядів. Тому цікавим є зіставлення фіксацій діалектного матеріалу з різних лексикографічних праць, щоб встановити, елементи яких структурних рівнів виявляють динамічні риси. Доведено, що фонологічна система має закритий характер, морфологічна належить до мало відкритих, а лексико-семантична система є найбільш відкритою [17, с. 326].

В основу підбору лексичного матеріалу ліг Словник О. Кремера, у якому представлений широкий спектр української лексики і насамперед – з подільського говору Кам'янець-Подільського району Хмельницької області. Серед великої кількості прийомів роботи з міжмовними омонімами вирішено обрати принцип відбору лексем за збігом з початковою формою слів, хоч існує значно більше слів, що збігаються, наприклад, в одному з відмінків (відмінкова парадигма однаково розвинута як у польській так і в українській мовах). Для порівняння семантико-граматичних значень використовувалися матеріали зі Словника Б. Грінченка і СУМ з українського боку і словники О. Кремера, С.-Б. Лінде і словник польських говірок Я. Карловича – з боку польської мови.

Оскільки метою дослідження є виділити найзнаковіші особливості адаптації однієї мовної системи до іншої на, перш за все, фонетичному і

морфологічному рівнях, розмежування відбуватиметься за виведеною у параграфі 1.3. узагальненою класифікацією. Засобом вираження слугує «закономірне чергування» у порівнюваних мовах.

2.1.1. Абсолютні міжмовні омоніми

До абсолютних міжмовних омонімів, тобто таких, які повністю збігаються як орфографічно, фонетично, так і семантично (до уваги береться лише головне значення) належать такі (проте варто брати до уваги, що частина може розходитися за наголосом, який має в польській мові, на відміну від української, фіксований характер):

1) *Kostopraw* – селянин, найчастіше пастир, що розуміється на складанні зламаних кісток (17, с. 32).

Костоправ – людина, що вміє виправляти вивихи або правильно складати переламані кістки (8, с. 208).

2) *Kazan* – великий котел (17, с. 29).

Казан – м. котель (7, Т2, с. 207).

3) *Fatka* – змінене «хватка», сак для риболовлі (17, с. 18).

Фатка – снарядъ для ловли рыбы (7, Т4, с. 376).

4) *Wurda* – після подрібнення насіння на олію, коноплі, маку тощо в макітрі, маса розчиняється теплою водою, звідки виходить молочко (*емульсія*), яке після бродіння, дає густий осад, використовується в піст для начинки пирогів (17, с. 71).

Вурда – выжимки изъ сѣ мянь конопли или зерень мака, приготовленныя для начинки варениковъ или пироговъ (7, Т1, с. 259).

5) *Wodomuj* – водорий (17, с. 67).

Водомий – те саме, що *водорій* (Глибока яма, вимита потоком води) (8, Т1, с. 721).

6) *Turta* – башта, кримінальна в'язниця (17, с. 66).

Турма – тюрьма (7, Т4, с. 997).

7) *Tajstra* – з. рептух (17, с. 64).

Тайстра – сумка, котомка (7, Т4, с. 243).

8) *Maża* – віз, короткий, плоский, запряжений волами, яким чумаки возили пшеницю (до Одеси), а назад везли сіль чи суху рибу і т.п. (17, с. 38).

Мажа – 1) заст. чумацький віз. 2) діал. віз (8, Т4, с. 593).

9) *Otawa* – потрав, трава вдруге скошена того ж року (17, с. 44).

Отава – трава, выросшая вторично на скошенномъ мѣстѣ (7, Т3, с.74).

10) *Мутка* – корова або інша дійна худоба, у якої дояться тільки одна або більше дійок; кажуть, мимка на 1 дійку, на 2 дійки і т.п. (17, с. 39)

Мімка – 1) жєнщина, имѣющая одну грудь или обѣ съ атрофированными млечными желѣзами. 2) Корова, доющая не на всѣ дойки, или совсѣмъ не дающая молока (7, Т2, с. 425).

Загалом відсоткове співвідношення абсолютних міжмовних омонімів у словнику О. Кремера налічує 16 %.

2.1.2. Міжмовні омоніми з регулярними фонетичними відмінностями

Аналізуючи міжмовні паралекси, враховуємо, що українська й польська мови належать до споріднених слов'янських мов (хо і різних груп: перша – до східнослов'янської, остання – до західнослов'янської), і тому існування між ними закономірних контрастивних явищ не простий збіг. Фонетичний склад мов характеризується неоднаковими за кількістю та якістю приголосними й голосними звуками. Зокрема, польська мова – єдина зі слов'янських мов, що зберегла носові голосні. Вона має більш розвинутий, ніж в українській мові, ряд шиплячих та африкат. У двох мовах розрізняються вимовою окремі звуки, напр., укр. [г] і пол. [h], укр. [л] і пол. [ł]. До того ж, спостерігаються регулярні міжмовні співвідношення фонетично різних звуків, які передаються літерами р//г z, o//ó та ін. [13, с. 7]. Такі сталі чергування звуків, безперечно, позначаються на явищах міжмовної омонімії, тому детальніше про них далі.

Альтернації в системі вокалізму

1) e//o (найчастіше в іменниках з суфіксами –ек//–ок: *bałabuszek* балабушок, *doświtek* – досвіток, *osirek* – оцупок, *jurek* – юрокок);

2) **e//i** (польське [e] еквівалентне українському [i] на місці давнього Ъ (національне чергування): *kuleśz* – куліш, *klészcz* – кліщ, *jnej* – іній, *cewka* – цівка, *ostrzeszek* – острішок, *kureń* – курінь);

3) **a//i** (зазвичай на місці давнього Ъ: *całuszka* – цілушка, *objad* – обід);

4) **o//u//i** (найчастіше в сполуках з –og/–ug (–ip) в закритому складі: *hamor* – гамір, *hanczurka* – ганчірка, *podczas* – підчас, *kror* – крін, *komornik* – комірник («адвокат»), *takutra* – макітра, *podły* – підлий);

5) **ó//i** (в закритому складі: *wół* – віл, *sól* – сіль, *róltalar* – рівтальяр, *wołowód* – воловід);

6) **i//и** (найчастіше в інфінітивах на –ić/–ć (–ити/–тити); імен. з –ik (–ик), –ić/–ic (–иц), –in (–ин): *kiszyc* – кишити, *kałamiscić* – каламутити, *kocić się* – котитися, *kićka* – кицька, *berbenica* – бербениця, *biczować* – бичувати, *domowina* – домовина, *skibka* – скибка, *powina* – новина, *robereźnik* – побережник, *dziesięcina* – десятина, **але** *snizka* – снізка);

7) **ą//y** (*krągły* – круглий, *gołąbki* – голубці, *rozcachnąć się* – розчахнутися, *przystąpiło* – приступило, *gąbka* – губка (виняток: *krążalka* – крижалька), спорадично **ą//a** (*sząrować* – шарувати);

8) **ę//y/o** (*poręb'* – поруб, *ręczniki* – рушники, *ręgasz* – рогач, *ręczysa* – ручиця, *stepica* – ступиця);

9) **ie//e** (в частці та префіксі *nie-* (не–): *niebylica* – небилиця, *nie do soli* не до солі («невчасно»), *niesamowity* – несамовитий, *nieczysta siła* – нечиста сила), **ie//i** (часто на місці Ъ: *wiernik* – вірник, *wied'ta* – відьма), спорадично **ie//ie** (*trierować* – триєрувати);

10) **ie//я** (перезвук: *danie* – дання, *drańcie* – дрантя, *dziesięcina* – десятина, *rokucie* – покуття, *robereże* – побережжя);

11) **ia//я** (на позначення: а) пом'якшення попереднього приголосного: *baniak* – баняк, *kutia* – кутя, *bezodnia* – безодня, *kupiać* – куняти, *koniaka* – коняка, б) роздільної вимови: *rzeriak* – реп'ях, але роздільну вимову зазвичай позначають буквосполучкою **ja**: *suchowija* – суховія), спорадично: **ia//i** (*śniadaniek* – сніданок);

12) **a//o** (*patopielnik* – *потопельник*, *podaba* – *подо́ба*, *charaszać* *хорошити* («чистити»), *parpać* – *порпати*);

13) **-ro/ró-, -lo/ló-, -rze/rzo-, -le- // -oro-, -оло-, -ере-, -еле-** (повноголосся):

а) властива українській мові риса, в польській відсутня: *progi* – *пороги*, *włok* – *волок*, *przysłotek* – *приколоток*, *przełaz* – *перелаз*, *kołowrot* – *коловорот*;

б) в польській мові трапляються й «неадаптовані» українські слова з повноголоссям: *dywderewo* – *дивдерево*, *storożka* – *сторожка*, *szelepać* – *шелепати*, *pelechaty* – *пелехатий*, *oseledec* – *оселедець*, *zamoroaka* – *заморока*; і навпаки:

в) в українській мові – з'являється неповноголосся: *kłocić* – *клотити* («колотити, перемішувати»);

14) спорадично **e//и** (*kaletka* – *калитка*, *monastér* – *монастир*, *ser - cyp*).

Альтернації в системі консонантизму:

1) протеза: (**ø//г** на початку слова: *arbyz* – *гарбуз*, *ordowania* – *гордовина*, **ø//в**: *oddać się* – *віддатися*, *ogniu* – *вогню*);

2) **rz//p** (буквосполука *rz* корелює з українською *p*: *burzan* – *бур'ян*, *niepotrzebny* – *непотребний*, *ostrzeszek* – *острішок*, *strzyżak* – *стрижак* («молодик стрижений кінь»),);

3) **h//г** ([h] в польській корелює з [г] в українській: *czahar* – *чагар*, *kahła* – *кагла*, *czerha* – *черга*, *czuhaj* – *чугай*, *hawkać* – *завкати*, *hałakać* – *галакати*, *mołogysz* – *могорич*, **але** *hałwa* – *халва* (тур.), *rahatlakum* – *рахат-лукум* (тур.));

4) **l//л'** ([l] в польській корелює з [л'] в українській: *barabola* – *бараболя*, *belbas* – *бельбас*, *ribel* – *рубель*, *ryskał* – *рискаль*, *telbuchy* – *тельбухи*, *urwytel* – *урвитель*, *dula* – *дуля*);

5) **l//л** (*kłunia* – *кдуня*, *bałan* – *бадан*, *łom* – *лом*, *hojdałka* – *гойдалка*, *hołubić* – *годубити*, *rałuba* – *палуба* («кришка для накривання вуликів»), *kłunia* – *кдуня*), **але** іноді **l//в** (*łupir* – *вупир*, *bełtać* – *бовтати*, *bołdur* – *бовдур*);

б) пом'якшення (позначення помякшених літер за доп. «крески»:

ń // нь (*cień* – *тінь*, *ryń* – *ринь*, *piweń* – *півень*) або знаку м'якості: **t' // ть** (перед приголосною): *bat'ku* – *батьку*, **d' // дь**: *mid'* – *мудь* («зневажливо – селянин, скорочено від «мужик»»), *wied'ma* – *відьма*, *zabud'ko* – *забудько*);

7) **ć // т'** (в іменниках польське *ć*, або пом'якшене *c* (часто в сполуках – *–cie*, *–cio*, *–cia*) в українській еквівалентне [т']): *cień* – *тінь*, *ciotka* – *тітка*, *gać* (*hać*) – *гать*, *oczorciało* – *очортіло*, але **ć // т** в *romieć* – *помет*);

8) **c // ц** (*cerkwa* – *церква*, *husać* – *гуцати*, *huciał* – *гуцул*);

9) **c // ц'** (часто в іменниках на *–ic* (–иц), *–ec* (–ец) вкінці слова: *hostec* – *гостець*, *pus* – *ниць*, *opresiek* – *опецьок*, *potylicza* – *потилиця*, *lisica* – *лисиця*);

10) **–sz // ш** (*knysz* – *книш*, *hersztykać* – *герштикати* («сваволити»), *rampuszka* – *пампушка*, *kwaszka* – *кваша* («різновид супу»), *duszko* – *душко* (звертання), *kraszanka* – *крашанка*);

11) **–cz // ч** (*mochorucz* – *могоруч*, *kołaczuk* – *колачик*, *czas* – *час*, *czumak* – *чумак*, *hreczka* – *гречка*, *oczukur* – *очкур*, *kaczan* – *качан*, *huczka* – *гучка*);

12) **–dz // д** (*dobrodziej* – *добродій*, *dzierzak* – *держак*, *zhydzić* – *згідити*), рідше: **dz // з** (*bajbardzo* – *байбарзо*);

13) **–czn // –шн** (буквосполука *–czn* в українській мові корелює з *–шн*: *jajecznik* – *яєшник*, *reżniki* – *рушники*);

14) **–szcz // щ** (буквосполука *szcz* в українській мові корелює з *щ*: *klészcz* – *кліщ*, *hladuszczyk* – *гладущик*);

15) **–ch // х**, (*bachur* – *бахур*, *charcz* – *харч*, *opuszać* – *опухати*, *krychta* – *крихта*, *brechać* – *брехати*, *chmuz* – *хмиз*);

16) **g // г** (проривний польський [g] протиставляється фрикативному [ɣ]: *kaganiec* – *каганець*, *jaga* – *яга*, *gruba* – *груба*, *bałaguta* – *балагула* («єврейський візник»), *głuchtan* – *глухман*, *gnąć* – *гнути*, *gołąbki* – *голубці*), спорадично **g // г** (*sagan* – *саган*, *tataługa* – *мамалуга*);

17) **ś // с** (перед приголосною: *świta* – *свита*, *poraść* – *попасти*, *kłaść* – *класти*, *ślipie* – *сліпи* («очі»), *snaćć* – *снасть*, *ścianka* – *стінка*);

18) **j // і** (на початку слова перед приголосною: *jnej* – *іній*), але

найчастіше польське **j** корелює з українським **й** (*czortopchajka* – чортонхайка, *nahajka* – нагайка, *najmūt* – наймит, *projduświt* – пройдисвіт) і, поєднуючись з голосними, корелює з українськими я, ю, є (*jata* – яма, *jar* – яр, *jurek* – юрок, *majaczuć* – маячити, *jerlik* – єрлик);

19) спорадично **k//x/г** (*rzepiak* – реп'ях, *malikowaty*//мализуватий);

20) спорадично **isz//їж** (*syroiszka* – сироїжка);

21) оглушення (**b//п**: *kabcan* – кацан); в одиничних випадках після губного виникає призвук, наприклад: *robić ziemi* зам. *робити землю*.

22) одзвінчення (**p//б**: *patłazany* – баклажани, *szkreptać* – шкребтати, *pad'ki mój!* – батьку мій!);

Відсоткове співвідношення міжмовних омонімів з регулярними фонетичними відмінностями у словнику О. Кремера становить 59 %.

2.1.3. Міжмовні омоніми (паралекси) з регулярними морфологічними відмінностями

Засвідчено фонетичні кореляції у словотвірних морфемах, наприклад:

1) **-ica//–иця** (польський формант *-ica* відповідає українському *-иця* у іменниках: *zahalnica* – загальниця, *kosznica* – кошниця, *koranica* – копаниця, *berbenica* – бербениця, *stepica* – ступниця, *sonica* – сунця, *potylicza* – потилиця, *lisica* – лисиця);

2) **-ść//–сть** (у іменниках формант *-ść* чергується в українській мові з *-сть*: *posześć* – пошесть, *snaść* – снасть);

3) **-owa//ува** (у дієслівних (дієприкметникових) суфіксах: *kimować* – кімувати («мати поняття про щось»), *kierkować* – кенкувати, *bisnowaty* – біснுவатий, *repetować* – репетувати, *łasować* – ласувати, *pasenkować* – пасинкувати);

4) **-ówka//–івка** (у іменниках: *spasówka* – спасівка, *szalówka* – шалівка, *piotrówka* – петрівка);

5) **-iec//–ец//–ець** (у іменниках: *zakalec* – закалець, *karbowaniec* – карбованець, *wychowaniec* – вихованець, *taniec* – танець, *buchaniec* – буханець);

- 6) **-isk//–иськ** (в іменниках: *okopisko* – *окописько*);
- 7) **bez//не** (в префіксах прикметників (дієприкметників): *bezhamulny* – *невгамовний*); спорадично **za//при** (*zaszybiony* – *пришиблений*);
- 8) **збіг трьох приголосних** на місці редукованих **ь, ь** (*krzta* – *крихта*);
- 9) **пестливі суфікси** (**-iczek//–ичк**: *durniczka* – *дурничка*, **ek//ок**: *synek* – *синок*, *miżunek* – *мізинок*, *kilimek* – *килимок*, **-(i)enk//–еньк**: *grzywienka* – *гривенька*).

Відсоткове співвідношення міжмовні омоніми з регулярними морфологічними відмінностями у словнику О. Кремера налічує: 10 %.

2.1.4. Міжмовні омоніми з регулярними лексико-граматичними відмінностями

Щодо інтерференції на граматичному рівні, то Л. Ковиліна визначає морфологічну (у нас – лексико-граматичну) інтерференцію як «відхилення від норми, яке спостерігається у мовленні, пов'язане з порушенням категоріальних ознак частин мови, що виникає під впливом відповідних категорій інтерферуючої мови». Досить часто така взаємодія проявляється під час перекладу конструкцій, які включають в себе прийменники, що відрізняються від українських відповідників тим, що вони виявляють різний обсяг значень, а також тим, що дієслова, іменники та прикметники в обох мовах мають різне прийменникове та відмінкове керування, зміщені категорії роду, числа [18, с. 4]. Компоненти пари міжмовних омонімів (паронімів) можуть розрізнятися граматичними категоріями роду, числа, виду та ін.

Засвідчено закономірні інфінітивні постфікси, характерні частиномовні флексії, позначення числової парадигми, хитання в роді:

- 1) **-ć//–ти** (в інфінітивах: *kłamcać* – *кламцати*, *bałakać* – *балакати*, *łasować* – *ласувати*, *solić* – *солити*, *szustać* – *шустати*, *pasenkować* – *пасинкувати*, *husać* – *гуцати*, *pykać* – *никати*);
- 2) **–у (рідше i)//–ий** (у прикметниках: *jurkowany* *spor* – *юркований сніп*,

sikawy – цікавий, *hydki* – гидкий, *dżendżурzysty* – дженджуристий, *ładny* – ладний, *sprawiedliwy* – справедливий, *gelewaty* – гелеватий, *zвідралий*, *zgliwiały ser* – згливілий сир);

3) **-ą//–ою/–ом**, (в іменниках ж. р. о. в. одн.: *z tą babą* – *z tou babou* (*albo z tom babom*) – з тою бабою (але не бабом);

4) **-i (-ie)//–и** (на позначення а) множини іменників: *bliźniuki* – близнюки, *byrki* – бирки (бирьки), *chodaki* – ходаки, *połyki* – полики, *ślipie* – сліпи, *szarawarki* – шараварки, *hużki* – гужки; б) прислівника: *perekicki* – перекицьки, *taki* – таки);

5) **-e//–i** (на позначення множини іменників: *porple* – порпли, *drahle* – драгли);

б) хитання в роді (*balabuch* (ч.р.) – балабух (ч.р.)//балабуха (ж.р.), *szleje* (с.р.) – шлея (ж.р.), *hołoble* (о.р.) – голобля (оголобля) (ж.р.), *kołotuje* (с.р.) – коломия (ж.р.), *lewa* (ж.р.) – лев (ч.р.);

7) множинні//однинні іменники (*hłuzdy* – глузд, *wieczornica* – вечерниці (вечорниці)).

Відзначаємо польсько-українські розбіжності в правописі (орфографічні):

1) написання частки **się (-ся)** (польська постпозитивна частка *się* в українській корелює з дієслівним постфіксом –ся і пишеться разом: *spekać się* – спекатися, *szybać się* – шибатися, *dohłupać się* – догупатися, *czuchrać się* – чухратися);

2) написання через дефіс (*rahatlakum* – рахат–лукум (тур.), *charki takohoniki* – харки–макогоніки);

3) написання сполучників (*taj* – та й);

4) прислівників (*na siłę* – на силу, *ośdzie* – ось–де).

Відсоткове співвідношення міжмовних омонімів із регулярними лексико–граматичними відмінностями у словнику О. Кремера становить 19%.

2.1.5. Міжмовні омоніми з відмінною семантикою

Аналіз лексики, представленої в Словнику О. Кремера уповноважив нас на виділення семантично різних і семантично близьких паронімів.

Семантичні пароніми.

У цьому підрозділі буде розглянуто лише ті міжмовні омоніми, які повністю різняться за семантикою. Розглядати омоніми, зокрема з українського боку, які мають ширше семантичне поле, ніж наведено в словниковій статті, вважається недоцільним, оскільки закономірно, що в мові-джерелі слово матиме більше сем, ніж здатна перейняти інша мова.

1) *Zmalować* – натворити, наробити біди. (Л. 0.) (17, с. 76)

Змалювати – списать, написать, изобразить (красками, словомъ, мыслью) (7, Т.2, с. 163).

2) *Закришка* (р.) – овочі, які додають до розсолу чи борщу. (Л. 0.) (17, с. 73)

За́кришка – то, что крошатъ въ борщъ (7, Т.2, с. 54).

3) *Ks. paroch* – скорочення вживається ввічливо замість піп (17, с. 34).

Ксьондз, парох – функціонують як два окремих слова, означають «католицький священник».

4) *Kaczka* – гачок на передній частині отвору, що служить для тримання намиста (17, с. 27).

Качка – а) утка; б) часть снаряда для мотанія нитокъ; в) часть ткацкаго станка (7, Т.2, с. 228).

5) *Bajstruk* – виродок, з. недобрий, поганий дух, який сидить під коренем бузини і ламає руку тому, хто той кущ викопає (17, с. 6).

Байстрюк – позашлюбний син (8, Т.1, с. 91).

б) *Czysty* – замість справжній, реальний, напр. чистий з нього москаль; то чиста казка; збіжжя, таке буйне, що чисто як ліс і т.п. (17, с. 14).

Чистий – 1) не забруднений, не замазаний, без бруду, пилу і плям.

2) прибраний, обставлений особливо старанно, акуратно, признач. не для щоденних потреб; парадний; 3) старанно, акуратно виконаний, майстерно

зроблений; те саме, що чистовий; 4) який не містить домішок, чого-небудь побічного, зайвого (8, Т.11, с. 331).

7) *Fizyk* – (лат.) дурень, туман, напр. *став як фізик, як дурний, устряв як фізик*, що далі жодного кроку ані вперед, ані назад (17, с. 18).

Фі́зик – фахівець із фізики (8, Т.10, с. 586).

8) *Dawaj* – присл. напр. *поки жартував, то жартував, а потім давай колошматити; поки пили вино, то вино, аж наприкінці давай пити горілку* (17, с. 14).

Давай – від «давати», нак. сп. дієсл. (8, Т.2, с. 202).

9) *Dobra* – говорячи про воду, народ ніколи не скаже, що вона добра; якщо хтось, не знаючий цього повір'я, запитає: чи то добра вода? Йому дадуть відповідь: нехай нашим ворогам доброю буде! Належить питати: чи здорова, черства, жива або божа ця вода, бо той, що воду похвалить, скаже – добра, стільки її нап'ється, що буде йому забагато, тобто втопиться в ній (17, с. 14).

Добра – від «добрый», 1) Добрый, благой. *Дуже се добре діло*. 2) Добрый, отличающийся добротой (о человекѣ). ... 6) Вкусный (7, Т.1, с. 397).

10) *Dokument* – присл. напр. *я панові документ скажу, із впевненістю заявляю; також документно, напр. говорю тобі документно* (17, с. 15).

Докуме́нт – діловий папір, що посвідчує певний юридичний факт, підтверджує право на що–небудь, служить доказом чого–небудь (8, Т.2, с. 356).

11) *Lop* – з. залізний кілок, залевчник (17, с. 37).

Льон – однорічна або багаторічна трав'яниста технічна рослина, з стебел якої виготовляють волокно, а з насіння – олію (8, Т.4, с. 585).

12) *Okrasa* – жирна приправа, з. Л. (17, с. 43)

Окраса – украшеніє; прикраса (7, Т.3, с. 49).

13) *Farion* – (р.) весільний обряд після першої шлюбної ночі, що засвідчує наявність або відсутність гідної поведінки молодої пані, і говориться: *добрий фаріон, поганий фаріон*. У першому випадку весільні гості частуються і веселяться під музику, прикрашають себе червоними стрічками; у другому ж –

замість червоних прикрашаються жовтими; матері молоді пані і власне їй самій виказують зневагу найдошкульнішими способами, а весільні гості розходяться.

Фаріон – інтриганъ (7, Т.4, с. 375).

Відсоткове співвідношення міжмовних омонімів з семантичними відмінностями у словнику О. Кремера становить 9 %.

Для 22 % слів не вдалось знайти омонімічного корелята в жодній з українських говірок. Більша частина цих слів – запозичення з інших мов.

Одним із найбільш показових виявів міжмовних омоутворень у польській та українській мовах є інтернаціональні елементи – запозичення з грецької та латинської мов, які практично не адаптуються до фонетичної системи і просто алітеруються системою мовних знаків мови, в яку переходять: в польс. *brewiter* (лат.) – укр. *бревітер* («коротко»), *trierować* (грец.) – укр. *трієрувати* («спосіб молотити зерно копитами коней»), але *corruptio* – *корупція*, *puterya* – *путерія*, *rasya* – *рація*. У словнику О. Кремера спостерігається також значна частина слів ще й з татарської, молдавської, російської, німецької мов (*domineszty* (молд.) – *домінешти* («сорт яблук»), *dużta* (молд.) – *дижда* («десятина бессарабської землі»), *habcydens* (лат.) – *габциденс* («незаконний дохід, відмивання»), *warcaby* (нім.) – *варцаби* («прямокутні рамки, які вмуровується в стіну, щоб пізніше в них помістили вікна»), *lanszaft* (нім.) – *ландшафт*, які детальніше розглянуто буде в наступному підрозділі.

Семантико-синтаксичні особливості.

Синтаксична інтерференція, як слушно наголошує В. Розенцвейг [28, с. 15], виявляється, насамперед, у заміні правил синтаксичного оформлення речення синтаксичною формою, характерною для однієї з контактуючих мов. Синтаксичній інтерференції можуть підлягати практично всі члени речення, порядок слів в реченні і її будова.

Синтаксис лексикографічної праці О. Кремера вирізняється:

1) закріпленням у мові сталих словополучень та фразеологізмів:

żaba zielona – жаба зелена (гнівне прізвисько, зазвичай стосується жінки, особливо блідої і хворобливої), *rzemienna droga* – ремінна дорога («колія після саней»), *charki makohonik* – харки–макогоніки («молоти ні те, ні се, масло масляне»), *swirkać w oczu* – цвіркати в очі («гостро комусь відмовляти»), *ślipie zalać* – сліпу (очі) залити («напитися»), *nieczysta siła* – нечиста сила («чорт, біс і все таке»), *howory Kłumie* – говори Климе («балакай на здоров'я»), *nie do soli* – не до солі («невчасно»), *puścił się na ferfał* – пустився на фертал («втрата майна»), *pleść niebylice* – плести небилицю («говорити нісенітницю»), *przyczepił się rzepiakiem* – причепився реп'яхом, *zleźli się rzepiakiem* – злізлися, як реп'яхи, *tryknąć sobie* – тринькнути собі («випити»), *nie ma w tém tolku za grosz* – нема в тому толку ні на грош.

2) вигуків: *cur tobie, pek tobie, ot se na!* – цур тобі, пек тобі, от це на!, *haj, haj!* – гай, гай!, *halt* – гальт (зам. гуц, гоц), *owwa!* – овва!, *na pohybel!* – на погибель! (хай йому буде нещастя, хай пропаде, згине), *hajda* – гайда!, *ihuj na tebe, oczkura na tebe!* – ігуй на тебе, очкура на тебе!, *szczeznij w tristia!* – щезни в трісті! тощо;

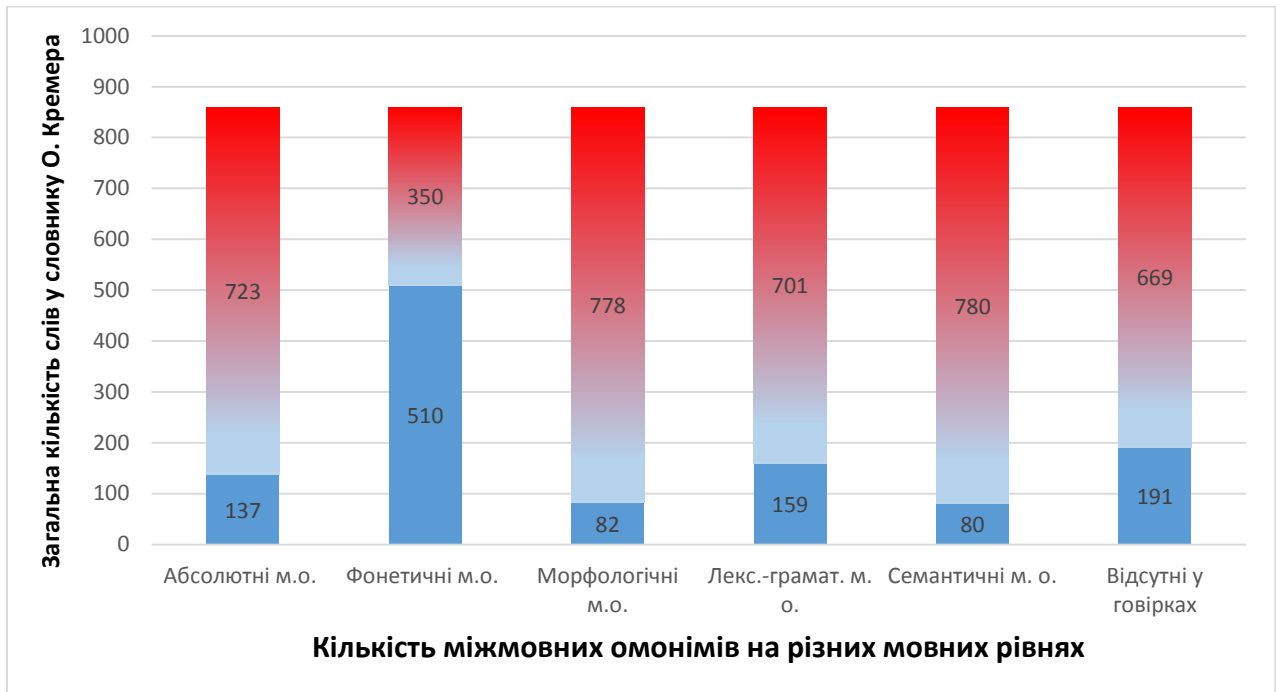
3) прислів'їв та приказок: *Na świętego Marka, późny owies a ranna tatarka.* – На святого Марка, пізній овес, і рання татарка (17, с. 64). *Tłuc się, jak Marek po piekle.* – Товктися, як Марко по пеклу (17, с. 65). *Nie daj Boże pana z Iwana (z chłopa), a z Maryjki dobrodziejki.* – Не дай боже пана з Івана (з селянина), а з Марійки добродійки (17, с. 15). *Zsunął się z głuzdów jak pies ze słomy.* – З'їхав з глузду, як собака з соломи (17, с. 23). *Gram na szczęście Kaczkosi, co żydom wodę nosi.* – Качкоші годити, що жидом воду носити (17, с. 27). *Na szczomeni ryba bez fist (chwośt), na szczo meni najmuczka na pist.* – Нащо мені риба безхвоста, нащо мені наймичка до посту (17, с. 40).

4) варіативність синтаксичних конструкцій: *nakiwać kоти* – накивати на когось («пригрозити»), *na prach* – на прах (у прах).

Узагальнені спостереження взаємодії мовних одиниць на різних рівнях можна відобразити діаграмою, де синя шкала відображає кількість омонімічних одиниць наявних в словнику на відповідному мовному рівні.

Діаграма 2.1

2.2. Власне подільська складова Словника О. Кремера

Перші дослідження діалектологами українських говорів розпочалися ще в XIX ст. Серед методів ідентифікації фонетичних, граматичних, лексико-семантичних особливостей великого попиту набули два: лексикографічний і описовий. За С. Бевзенком, останній метод в українській діалектології завоював найбільшу популярність у використанні, опираючись на правдиві факти живої мови, явища суто побутового, повсякденного характеру. Головні проблеми, які виникли на шляху наукових лінгвістичних експедицій, і є актуальними досі для практиків і теоретиків у сфері діалектології – синкретизм, тобто складнощі в розмежуванні говорів та говірок не лише у перехідних зонах сіл, а й по всій території. Вони викликають сумніви і суперечки щодо класифікації говорів і належності їх до однієї говірки з деякими поодиначними відмінностями (варіаціями) чи до двох різних, чи взагалі до загально регіональних лексем [51, с. 34].

Початок розвитку діалектології подільського ареалу датується другою половиною XIX ст., а перші спроби схарактеризувати діалектологічні особливості якогось одного конкретного села знайдено лише на початку XX ст.

Проте вже найраніші праці пробудили неабиякий науковий інтерес українських, а згодом й іноземних, мовознавців до подальшого поглибленого вивчення не лише лексичного складу, а й життя, культури, звичаїв, традицій Поділля, що мали безпосередній вплив на творення слів.

«Słowniczek prowincjonalizmów Podolskich» поляка О. Кремера, лікаря за освітою, – одна з найбільш ранніх праць, до того ж її цінність підкріплюється ще й авторством неукраїнського походження, що робить її серед переліку нечисленних розвідок того часу ледь чи не унікальною. А пізніший аналіз діалектичних словників засвідчив, що це перша лексикографічна праця про подільський говір.

Опрацьовуючи паралельно з аналізованим словником ще «Словник української мови» за редакцією Б. Грінченка, «Словник української мови» в 11 томах, польські праці: Б. Лінде «Словник польської мови», 6-ти томний «Словник говорів польських» укладений Я. Карловичем, Польський щорічник Краковського наукового товариства, можна помітити, що багато подільських слів ввійшло не лише до інших говорів України, а й у польські.

Прикрим виявився той факт, що до цього часу майже ніхто з вітчизняних дослідників не приділяв уваги вивченню, поширенню (та хоча б перекладу) першого регіонального подільського словника, який окреслив лексику 1850-1860 рр. Натомість Польське наукове товариство у 1870 році у повному вигляді опублікувало «Словник подільських провінціалізмів, укладений в Кам'янець-Подільському 1863 року» О. Кремера в одинадцятому томі свого щорічника «Rocznik towarzystwa naukowego Krakowskiego».

Насамперед О. Кремер звертав увагу на слова, вирази, фразеологізми, що були притаманні мовленню польської інтелігенції підчас перебування в Україні і ще не ввійшли до складу польської літературної мови. Серед найпоширеніших тематичних груп лексики, автор зазначає: «...слова, які стосуються назв рільницького знаряддя та його частин, різного хатнього начиння, оселі, полів, лісів, степів і т.д.» (17,с. 3), а також найменування тварин, пір дня, їжі.

Автор не подає ніяких ні граматичних чи стилістичних ремарок, ні ілюстративного матеріалу для окреслення локалізації «провінціалізмів». Проте до укладання підійшов скрупульозно і фахово: звіряв свій лексичний матеріал за статтями «Словника польської мови» Б. Лінде – одного з найгрунтовніших джерел на той час, маркував зібрані слова за походженням, додавав авторські ремарки та приклади ужитку слів саме на території Поділля.

Загалом словник налічує 884 слова з 850-ти словникових статей, оскільки деякі з них є збірними. Наприклад, словникова стаття «пори дня» подає 9 позицій на розмежування пір дня, стаття «віл» – 12 різновидів назв волів, «вигуки до різних птахів і тварин» – 16 позиційне враховуючи ще 130 позицій додаткового розділу «Русизми або московізм поширені на Поділлі». Найбільшу кількість запозичень автор фіксує з:

– **руської** (229 словникових статті), які включають такі лексеми, як:

Гапка (пол. *Napka*) – (р.) зіпсоване Агафія (ім'я), так пани називають сільських дівчат, а також це прізвисько використовується як загальна назва для товстих, засмаглих дівчат. (Л. 0.) (17, с. 22).

Забудько (пол. *zabud'ko*) – (р.) людина з поганою пам'яттю, яка забуває (17, с. 72).

Навіжений (пол. *nawidzony*) – дослівний переклад руського «навіжений» і в руській цей вираз вживається в значенні одержимий, з. біснுவатий. (Л. 0.) (17, с. 40).

Пантрувати (пол. *pantrować*) – (р.) пильнувати, стежити за кимось, клопотатися біля чогось, дивитися, слідкувати. (Л. 0.) (17, с. 45).

Маточини (пол. *matoczyny*) – (р.) отвори в колі, у яких сходиться вісь (17, с. 38).

– **татарської** (12 словникових статей), серед яких такі лексеми, як:

Баштан (пол. *basztan*) - (татар.?) частина поля, іноді обгороджена, частково обкопана, на якій сіють кавуни, дині, огірки, гарбузи. Для цього, якщо можна, вибирають цілинне поле. (Л. 0.) (17, с. 7).

Колтак (пол. *kołpak*) – (татар.) гриб, (*Merulius cantarellus*), поки молодий; тому що коли він виростає, шапочка розширюється горизонтально, і тоді називається: *танцула* (17, с. 31).

Очкур (пол. *oczkur*) – (татар.) шнур або шкіряний ремінь, перетягнений через верхню частину штанів, яку кріплять до стегон. Дуже зручно для лову відьми або навіть диявола, але для цього необхідно безперервно носити його протягом 7 років; шкода тільки, що жодний ремінь чи шнур не можуть служити так довго. (L. 0.) (17, с. 42).

– **турецької** (13 словникових статей), до прикладу:

Око (пол. *oko*) – турецька міра ваги, вміщує в собі 3 фунти, вживана на Поділлі (17, с. 43).

Рахат-лукум (пол. *rahatlakum*) – (тур.) різновид желе з яблук та цукру (17, с. 53).

Калабалик (пол. *kalabałyc*) – (тур.) влізти в калабалик означає вплутатись у погану справу (Л. 0.) (17, с. 28).

Килимок (пол. *kilimek*) – (тур.) невиточений коврик, домашньої роботи. (z. Л.) (17, с. 29).

– **німецької** (15 словникових статей), до яких входять:

Ферфал (пол. *ferfał*) – (нім.) пропажа, згуба, напр. *пустився на ферфал*, тобто на розтрату майна (17, с. 18).

Гальштук (очевидно галстук) (пол. *halsztuk*) – (нім.) Г. підп'ясти, захмеліти так, що вже *язик в пантофлях ходить* (17, с. 22).

Латерцин (пол. *latercyzna*) – (нім.) олово (17, с. 35).

Льох (пол. *loch*) – (нім.) магазин, підвал (17, с. 36).

– **латинської** (13 словникових статей), наприклад:

Бревітер (пол. *brewiter*) – (лат.) коротко, напр. *бревітер скажу тобі, що не дам*. Nb. Наголос падає на *i* (17, с. 9).

Цедулка (пол. *cedula*) – (лат.) квитанція, картка, видана як знак дозволу на щось або звільнення від чогось, від кари в тому ж числі (17, с. 11).

Корупція (пол. *corruptio*) – (лат.) народ зазвичай уживає замість підкуп, або російського хабар і так напр.: взяв від них корупцію. з. хабар (17, с. 12).

Кондуцит (пол. *konducyt*) – (лат.) після гарного обіду, гурман проводить по животі, каже: кондуцит (17, с. 12).

– **молдавської** (15 словникових статей), включаючи доволі відомі й на сьогодні:

Баклажани (пол. *patłaszany* v. *patłazany*) – (молд.) *solanum melangena* v. *esculentum* Linneї, страва з овочів тієї рослини, її готують, заповнюючи кашею з жирним м'ясом (17, с. 46).

Мамалига (пол. *tatałyga*), (молд.) лемішка з кукурудзяного борошна; те ж, що ломбардська полена (17, с. 38).

Кучма (пол. *kuczma*) – (молд.) проста зимова хутряна шапка, занедбана і не доглянута належним чином. (з. Л.) (17, с. 33).

– **грецької** (2 словникових статті), серед яких наявні такі слова, як:

Трієрувати (пол. *trierować*) – (грецьке) молотити зерно копитами коней, яких переганяють знову і знову по розстеленому зерну, це практикується у молдован, на користь людським лінощам. *Трієрка*, спосіб молотіння описаний вище (17, с. 65).

Лиман (пол. *liman*) – (грецьке) солоне озеро на березі Чорного моря; також затока річки, біля її гирла в тому морі: лиман Бугу, лиман Дніпровий, Дону та ін. (Л. 0.) (17, с. 36).

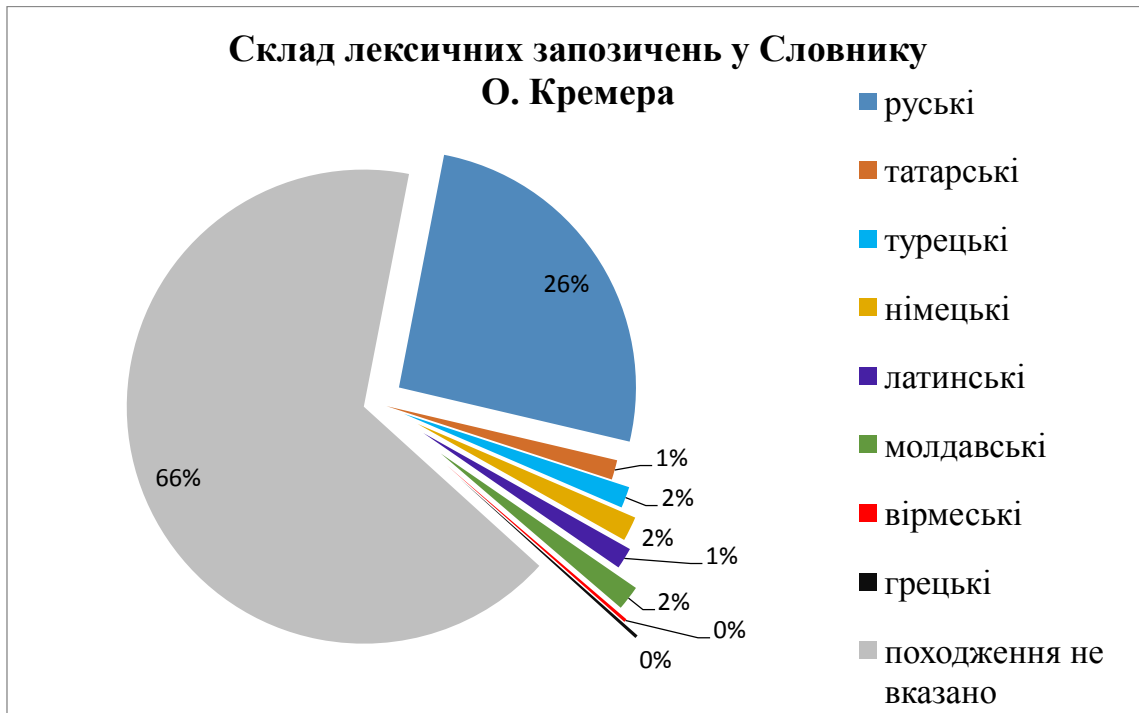
– **вірменської** (2 словникових статті) мов, наприклад:

Абухт (пол. *abucht*) – (вірм.) копчена козлятина (17, с. 5).

Корут (пол. *korut*) – (вірм.) кислота з молока, приправлена овочами, виліплена в кульки і висушена, додають до бульйону, щоб отримати борщ (17, с. 32).

Детальніше співвідношення лексичних запозичень ілюструє діаграма 2.2

Діаграма 2.2

Не рахуючи додаток з московізмами, засвідчуємо, що друге місце в ієрархії етимологічного наповнення словника займають слова з авторською поміткою (r.), тобто руські, що сягають руської мови. Оскільки автор окремо наводить список московізмів, трактуючи їх як запозичення з московської мови, то можна зробити висновки, що саме так ідентифіковані у Словнику О. Кремера росіянізми, натомість руські слова є автохтонними. Саме цей корпус слів, кількісно найбільший у праці, заслуговує на докладний аналіз.

Для проведення точнішого контрастивного аналізу даного різновиду лексики використовувалися по дві лексикографічні польсько- та україномовні праці, які, на нашу думку, найкраще можуть віддзеркалити найдрібніші нюанси кожної лексеми, особливо це стосується критерію семантики.

Отож українськомовні джерела репрезентують «Словник української мови» Б. Грінченка та «Словник української мови» в 11 томах. Останній вважається на сьогодні найповнішим тлумачним словником української мови, який уже понад 20 років не втрачає своєї актуальності. В 11 томах словника охоплено понад 134 тисячі реєстрових слів. Зібрані й систематизовані багатства лексики і фразеології сучасної української мови в усіх її стильових і жанрових

різновидах. Він охоплює загальноновживану лексику сучасної української літературної мови, поширені терміни, діалектизми, усталені словосполучення.

Найбільший інтерес для дослідження власне подільської лексики становили помітки словника про поширення лексеми або одного з її значень у діалектному середовищі, різних стилях мови (зокрема розмовному (розм.)), час поширення і стан слова (дореволюційне (дорев.), застаріле (заст.), історичне (іст.)), сфери вживання (спеціальне (спец.), лайливе (лайл.), зневажливе (знев.)), а також рід лексеми, який у польському та українському варіантах часто не збігався.

Цінність «Словаря української мови» Б. Грінченка у контексті нашої роботи виражається у авторських примітках, які вказують на територію функціонування слова та окремих його значень. Тому, якщо поєднати критерії СУМ з даними Словаря Б. Грінченка, то стає релігійним вичленити серед 229 «руських» словоутворень ті, які належать до регіональної (подільської) лексики, або навіть точкові (окремі значення, лексеми та новотвори, які вживалися виключно на території Кам'янець-Подільського регіону, де і проходив збір матеріалів для праці О. Кремера.

Відомо, що подільський говір охоплює південні райони Хмельницької і Вінницької, крайні західні райони Черкаської, Кіровоградської і Миколаївської областей та північно-західні райони Одеської області. Подільський говір на заході по річці Збруч межує з наддністрянським говором, на півдні по Дністру – з покутсько-буковинським, а далі на схід – з молдавською мовою. По Збручу визначається межа між подільським і наддністрянським говорами за матеріалами «Атласу української мови» і за даними монографічних досліджень Г. Шила, К. Дейни, І. Матвіяса та інших діалектологів [17, с. 325]. Зрівнявши територіальні межі вивченого говору з назвами «уїздів», якими Б. Грінченко номінував географічне розташування, було знайдено чимало лексичних одиниць, записаних на території Поділля, зокрема, позначені такими скороченнями: Подол. г. (Подільская губернія), Камен. у. (Каменецький уїзд),

Брацл. у. (Брацлавський уїзд), Уман. у. (Уманський уїзд). Могил. у. (Могилів-Подільський), Литин. у., (Літинський) (7).

Після тривалої скрупульозної роботи зі Словника О. Кремера вдалося вибрати лексеми, марковані як подільські у Словнику Б. Грінченка. Серед них 13 лексем із ремаркою (г.) : *забудько* (Подольск.г.) (7, с. 10), *загальниця* (Камен. у.) (7, с. 24), *закришка* (Камен. у.) (7, с. 54), *зіркатий* (Камен. у.) (7, с. 154), *кланя* (Могил.-Под., грін) (7, с. 375), *логаза* (Камен.у.), *палуба* (Подольск. г.) (7, с. 89), *перга* (Подольск. г.) (7, с. 108), *побережник* (Уман. у., Хотин.у.) (7, с. 201), *снасть* (Брацл. у.) (7, с. 161), *снози* (Подольск. г.), *трістя* (Камен. у.) (7, с. 285), *хонта* (Могил., Камен. у.) (7, с. 410).

Виділено ще 14 лексем без авторської ідентифікації як «руське»: *бурт* (Подольск. г.) (7, с. 114), *гонитель* (Брацл. у., Подольск. г.) (7, с. 308), *дрянь* (Камен. у.) (7, с. 441), *заколесник* (Камен.у.) (7, с. 51), *заморока* (Подольск.г.) (7, с. 68), *занадитися* (Камен.у.) (7, с. 71), *калабаня* (Камен.у.) (7, с. 209), *костоправ* (Подольск.г.) (7, с. 291), *линва* (Литин. у.) (7, с. 359), *порпати* (Камен.у.) (7, с. 354), *приколоток* (Брацл. у.) (7, с. 420), *урвитель* (Уман. у.) (7, с. 350), *фармужка* (фрамуга) (Подольск. г.) (7, с. 375), *харки-макогоники* (Подольск. г.) (7, с. 387).

Здійснюючи контрастивний аналіз лексики з подільського ареалу «Словника провінціалізмів..» О. Кремера (229 руського походження + 14 зафіксованих в «уїздах») з поданою в згаданому уже «Словарі» Б. Грінченка та з реєстром СУМ, ми виявили семантичні та функціональні зрушення, а саме:

1. Лексеми, що набули додаткових значень у Словнику О. Кремера:

Лексема	Загальне значення	Додаткове значення
<i>Бодня, (р.)</i>	велика діжа, що замикається на замок, служить для зберігання різних речей у селах;	та діжа, що не закривається, служить для зберігання хліба (17, с. 8).
<i>Гадинка, (р.)</i>	буквально гадина;	презирливе прізвисько, найчастіше дане панами селянам (17, с. 21).
<i>Гичка, (р.)</i>	зайве верхнє листя з крони	корона з волосся на нижній

	моркви, буряка та ін. (бадилля);	частині голови, тобто <i>чуприна</i> , якщо вона знаходиться на голові дворянській, називається <i>лакка</i> , на селянські – зневажливо <i>мужик</i> чи <i>гичка</i> (17, с. 21).
<i>Гуцул, (р.)</i>	житель Карпатського передгір'я, біля Коломиї, Кутні та Черемоша;	жартуючи, так називають дітей і дорослих, людей, сильної будови і доброї душі, напр. <i>виглядає, як гуцул, як молдован</i> (17, с. 24).
<i>Завертка,</i>	дерев'яний замок або клямка, якими замикають двері, щоб ними не стукав вітер, не заходили звірі;	молода особа, жвава, яка ні хвилини не всидить на місці. (Л. з. вихор) (17, с. 75)
<i>Калабаня, (?)</i>	калюжа;	мова (17, с. 28).
<i>Кульбаба, (р.)</i>	придорожник, (<i>taraxacum</i>);	ця рослина нетипово називається тут цикорієм диким або жовть. (L.0) (17, с. 33)
<i>Маячити, (р.)</i>	показатися і знову зникнути;	обманювати себе чи когось, створювати ілюзію (17, с. 37).
<i>Падалиця, (р.)</i>	все, що виростає з самосівного насіння;	позашлюбні діти називаються <i>падалишними</i> (17, с. 44).
<i>Паламарювати (р.)</i>	(від пономарь, переробленого на паламар, служитель православної церкви, християнин),	означає зробити щось дуже непристойне, те, чого не слід робити або чого ніщо від нього не вимагало. (Л. 0.) (17, с. 44)
<i>Палуба, (р.)</i>	дерев'яна шапка, череп'яна або солом'яна, якою накривають вулик;	стара жінка, некрасива, дратівлива, злісна, має в собі щось диявольське. (Л. н. м. т. зн.) (17, с. 44)
<i>Потеруха (потерть), (р.)</i>	гатунок тютюну;	поганий гатунок тютюну, який недбало зібрали і висушили (17, с. 50).
<i>Потерча, (р.)</i>	викидень, дитина, яка передчасно народилася мертвою або померла нехрещеною;	кажуть про чоловіка чи жінку низького зросту, худого, сухого та потворного на вигляд; одним словом, людей, про яких говорять, що мав чорт

		народитись, але півень заспівав та потерча народилося. (Л.0.) (17, с. 51)
<i>Туман, (р.)</i>	затемнення повітря, будь то пил або імла; <i>за ними стояв туман куряви; пускати туман, затуманити, обманути, осліпити, очі піском засипати;</i>	дурна людина, роззява, напр. <i>стояв як туман, або як фізик</i> , тобто як дурень. <i>Витуманити</i> , видурити у когось щось, дістати шляхом обману (17, с. 66).
<i>Хмиз, (р.)</i>	дрібний хворост найгіршого гатунку;	маленька, негарна конячка, поні. (Л. 0.) (17, с. 11)
<i>Храбуст, (р.)</i>	капуста;	капуста, яка не зав'язалася в головки. (Л. 0.) (17, с. 11)
<i>Черга, (р.)</i>	почерговість, особливо до млина (у млині).	Лінде наводить приклад, що доводить цілком інше значення: «черство, міцно, жваво». Чергу на світі в усьому пильнуємо, Чому ж чергуне старими міряємо? (Братк У.) Цей вірш засвідчує значення виразу, властиве для Поділля (17, с. 12).

Загальна кількість зафіксованих одиниць, які набули додаткових значень – 16 з 243 лексем.

2. Лексеми, що мають в українських лексикографічних матеріалах відмінне від поданого в О. Кремера значення:

1. *Дубина (р.)* – говориться про рослого, міцно збудованого молодика, з яким інколи асоціюється його розумова відсталість (17, с. 15).

Дубина – як дубо ведерево, ліс, палка (8, Т.2, с. 429).

2. *Запорток (р.)* – зіпсоване яйце – бовток (із зародком) (17, с. 74).

Запорток – употребляется какъ бранное слово въ приложеніи къ дѣтямъ и въ смыслѣ заморышъ (7, Т. 2, с. 84).

3. *Потурнак (р.)* – людина нерозумна, незграбна. (Л. француз потурнак) (17, с. 50)

Потурнак – потуречений чоловік (8, Т. 7, с. 434).

4. *Накоренок* (р.) – рід, джерело, початок чогось, напр. *знищив з накоренком*, тобто до щенту, радикально цілком (17, с. 39).

Накорéнок 1. Потомок. 2. *перен., лайл.* Поріддя, виродок (про чию-небудь дитину). У накоренку, *діал.* – на пні (8, Т. 5, с. 109).

Особливу групу слів складають ті, що мають семантику абсолютно протилежну – антонімічну:

У О. Кремера: *горінець* (р.) – лежати на спині, з. ниц (17, с. 23), тоді як українські лексикографи трактують *горінець* (горіниць) – обличчям вниз.

У О. Кремера: *гира* (р.) – розпатлана чуприна (зневажливо); довге волосся на голові, недбайливо зібране. (Л. 0.) (17, с. 24), а у сум–11: *гиря* – *діал., зневажл.* Брита голова і голова взагалі. Напр.: З усього мира та на мою гирю (8, Т. 2, с. 62).

Загальна кількість зафіксованих одиниць з відмінним значенням – 14 з 243 (за Словником Б. Грінченка) і 17 з 243 (за СУМ).

3. Лексеми, що мають в СУМ не більше одного додаткового значення (діасемантичні), окрім того, що зазначено у О. Кремера:

1. *Балабух* (р.) – мала булка (17, с. 6).

Бала́буха, жін., *діал.* 1. Гуля. 2. Невелика булочка (8, Т. 1, с. 93).

2. *Бояр* (р.) – зазвичай молода людина, що залишається на утриманні громади, найчастіше кінний, який призначений волостю для служби при дворі. (Л. не має цього значення.) (17, с. 8).

Боярин (бояри) – 1. *етн., заст.* Товариш молодого (жениха), який є головним розпорядником весілля; шафер (8, Т. 1, с. 224; 7, Т. 1, с. 91). 2. *іст.* У Росії до Петра I — особа, що мала найвищий сан, звання серед службовців. // У Київській Русі — великий землевласник, що належав до князівського двору і входив до складу військової дружини князя (8, Т. 1, с. 224).

3. *Глузд* (р.) – розум, напр. має глузди, недурний; *з'їхав з глузду, як собака з соломи; забити комусь глузди*, те ж саме, що бити в тім'я. (Л. 0.) (17, с. 23).

Глузд, *розм.* 1. Те саме, що розум. 2. Розумний зміст чого–небудь; рація, смисл (8, Т. 2, с. 87).

4. *Могилки* (р.) – цвинтар. (Л. 0.) (17, с. 38).

Могилки́ – 1. діал. Кладовище. 2. *етн.* Те саме, що проводи (8, Т. 4, с. 773).

5. *Побережник*, (р.) опікун лісу (лісник), гайовий. (з. Л.) (17, с. 47).

Побере́жник – 1. (*Calidris*). Невеликий перелітний птах. 2. *заст.* Лісовий сторож (8, Т. 6, с. 610).

Загальна кількість зафіксованих двосемантичних одиниць – 23 з 243.

4. Лексеми, що за СУМ є багатозначними (більше 2 інших значень), а у Словнику О. Кремера однозначні:

1. *Коромисло* (р.) – коромисло дляносіння відер з водою на плечах (17, с. 32).

Коромисло – 1. Дерев'яна вигнута палиця з зарубками або гачками на кінцях, якою носять на плечах відра з водою тощо. 2. Рід важеля з точкою опертя посередині, який застосовують у вагах, паровій машині тощо. 3. Дитяча гра, суть якої в тому, що двоє стають один до одного спиною і, переплівшись руками, по черзі нагинаються вперед, підіймаючи один одного (8, Т. 4, с. 297).

2. *Курінь* (р.) – хата в лісі або біля лісу для побережників чи гайових (17, с. 34).

Курінь – 1. Легка будівля, сторожка (на городах, баштанах і т. ін.). 2. Вбоге житло. 3. *іст.* Окрема частина запорізького козацького війська (8, Т. 4, с. 409).

3. *Подоба*, 3-тя особа слова, (р.) – наприклад подоба на дощ, на сніг, на погоду, збирається на дощ, розпогоднюється. (Л. 0.) (17, с. 47).

Подоба́ – 1. Зовнішній вигляд; зовнішність. 2. *діал.* Істота. Напр.: Ті дива й подоби, що світ заповнили...(Уляна Кравченко, Вибр., 1958, 166). 3. Щось схоже на кого-, що-небудь; те, що нагадує собою когось, щось. ♦ *На подобу кого, чого, чию* – на зразок, подібно до кого-, чого-небудь. 4. у знач. присудк. сл. уживається як «відповідає прийнятим правилам, звичаям і т. ін.». 5. *діал.* Потреба. Така подоба, як свині в хамуті [хомуті] (8, Т. 6, с. 750).

Особливо розмаїтим значенням вирізняються лексеми *добрий, поганий, здоровий*, які у Словнику О. Кремера обмежуються лиш однією семою,

наприклад:

Поганий (р.) – потворний, огидний (Л. 0.) (17, с. 47).

Здоровий – з руської означає людину, звіра чи річ, сильну, рослу, дужу, міцну, велетенську, напр. ось здоровий козак, камінь, слимак, дуб і т. д. (17, с. 75).

Загальна кількість зафіксованих багатозначних одиниць, які вживаються як моносемантичні – 20 з 243.

5. Лексеми, зафіксовані на території Поділля, які подаються в СУМ із ремаркою діалектне та розмовне, наприклад:

Голомишити (р.) – бити, розгами обкладати без жодної логіки (17, с. 23) (розм.).

Гостець (р.) – ревматизм, гостець його скрутив (17, с. 23) (діал.).

Запорток (р.) – зіпсоване яйце – бовток (із зародком) (17, с. 74) (розм.).

Зірканий (р.) – людина з гострим поглядом, зазвичай через дуже світле забарвлення радужки і розширені зіниці, те ж відноситься до тварин, особливо коней. *Зірканий мак*, самосійний або падалишний, голівка якого розкривається і під подувом вітру звідти висипається насіння (Л. 0.) (17, с. 76) (розм.).

Хопта (р.) – бур'ян (17, с. 11) (діал.).

Цікавий (р.) – спритний, дотепний, розсудливий: напр. цікавий, та босий (17, с. 11) (розм.).

Чечуги (р.) – свині, також риби (17, с. 13) (діал.).

Загальна кількість зафіксованих багатозначних одиниць з ремаркою діалектне – 24 з 243 та розмовне 32 з 243. (Повний перелік див. у Додатку А).

6. Лексеми, що не фіксуються СУМ:

Балух (р.) – заєць. з. сплюх (Л. галас, гамір) (17, с. 7).

Гижки мн. (р.) – холодець разом з м'ясом з яловичих чи свинячих ніг; сам холодець називається *драгли* (17, с. 25).

Гергачка (р.) = гергавка, глотка або вірніше гортань разом з трахеєю в людей і тварин (17, с. 19).

Дивдерев (р.) – дурман звичайний (*Datura stramonium*) (17, с. 16).

Загальниця (р.) – та частина перед постом, коли побутує звичай щодня їсти м'ясо (народне) (Л. 0.) (17, с. 73).

Кланя (р.) – ряд кіп, або півкіп складених вздовж (17, с. 30).

Котиґа (р.) – сильний і низький віз, для транспортування важких вантажів, наприклад, жорна, валу до мельничого колеса тощо (Л. 0.) (17, с. 32).

Наморжень (наморозень), мн. (р.) – дошки не занадто широкі, встановлені на верху оклені або в'язів, на пробках на кінці копилів (Л. 0.) (17, с. 40).

Передрантус (р.) – обшарпанець, обідранець, який ніде не може собі місця нагріти. з. *пройдисвіт, перелета* (Л. 0.) (17, с. 46).

Свидний (р.) – недостиглий, говориться про дозріле збіжжя; напр. жито ще в *świdzie*, або жито свидне жав (17, с. 61).

Фаріон (р.) – весільний обряд після першої шлюбної ночі, що засвідчує наявність або відсутність гідної поведінки молодої пані і говориться: *добрий фаріон, поганий фаріон* (17, с. 17).

Фармужка (р.) – рідина, заколочена порошком, напр. Борошном (17, с. 18).

Хаба (р.) – кінь, а якщо точніше – стара хвора кляча (у Л. Хаба – грубе сукно) (17, с. 10).

Харки-макогоники (р.) – молоти ні те, ні се, масло масляне (17, с. 11).

Чемери (р.) – хрящі, хребет, напр. поламати вовкові чемери (Л. 0.) (17, с. 12).

Загальна кількість не знайдених тлумачень 39 з 243. (Повний перелік див. у Додатку А).

7. Лексеми, що не фіксуються Словником Б. Грінченка:

Безодня (р.) – незагрунтоване озерце, провалля (нора) (17, с. 8).

Голомшити (р.) – бити, розгами обкладати без жодної логіки (17, с. 23).

Гира (р.) – розпатлана чуприна (зневажливо); довге волосся на голові, недбайливо зібране (Л. 0.) (17, с. 24).

Могилки (р.) – цвинтар (Л. 0.) (17, с. 38).

Талька (р.) – інструмент довжиною до 2-х ліктів, використовується для обмотування нитки – мотовило (17, с. 64).

Загальна кількість відсутніх дифеніцій 31 з 243. (Повний перелік див. у Додатку А).

8. Загалом не зустрічається однаково ні у СУМ, ні у Словнику Б. Грінченка 26 слів, закономірно було б віднести їх до розряду «точкової» лексики. Під цим терміном ми маємо на увазі слова, які зафіксовані тільки на окремій території, у нашому випадку – на Поділлі, або навіть вужче – Кам'янець-Подільському районі Хмельницької облвсті за сучасним адміністративним поділом України):

1) *Гемзі*, неособисто (р.) – туманний стан повітря, вогкий, коли дрібний дощ і не падає, і не припиняється (Л. гемзити, свербіти) (17, с. 19).

2) *Виґа* (р.) – в чоловічому роді означає бувалий чоловік, з досвідом; у жіночому роді означає сука (17, с. 71).

3) *Воровина*, найменше полотно, тканине з вовни використовується для сумок (17, с. 70).

4) *Врацати* (р.) – блювати (Л. 0.) (17, с. 70).

5) *Ганка* (р.) – зіпсоване Агафія (ім'я), так пани називають сільських дівчат, а також це прізвисько використовується як загальна назва для товстих, засмаглих дівчат (Л. 0.) (17, с. 22).

6) *Глеміздати* (р.) – річ, яку незграбно, недобре, неналежно виконано, зіпсувати, висміяти (Л. 0.) (17, с. 23).

7) *Гнат* (р.) – Ігнатій (17, с. 23).

8) *Голопа в. гомела*, (р.) – кістка, найбільших розмірів у страві, напр. трубка в борщі. Голопою називається також дівчина худа, висока і незграбна. (Л. 0.) (17, с. 23).

9) *Гопша* (р.) – панна, дівчина чи жінка високого росту, незграбна, неповоротка (17, с. 23).

10) *Гимзати* (р.) – повзати, повзти (17, с. 24).

11) *Євір* (р.) – тріщина, що виникає між пеньком і стовбуром під час рубання дерева (Л. 0.) (17, с. 26).

12) *Завірюшка* (р.) – зимова шапка з довгими заслінками для вух, які в спокійну погоду носять зв'язуючи наверху шапки (17, с. 75).

13) *Охаїти* (р.) – очиститися, очистити біля себе або очистити щось (Л. 0.) (17, с. 42).

14) *Окленє* (*oklenie*) (р.) дерево, що з'єднує впоперек обидві сторони болота (Л. 0.) (17, с. 43).

15) *ПОРИ ДНЯ: На високий нешпур* (*nieszpór*) – перед заходом сонця.

На низький нешпур (*nieszpór*) – на заході сонця.

У вляги (*we włąhu*) – (від *лягати*, лягти) час, коли лягають спати.

Північні кури (*нічні*) – північ.

Світові кури (*ранкові*) – світанок (17, с. 50).

16) *Пипнаніна* (р.) – нудна справа, складна, марудна, напр. вибирати мак із проса (Л. 0.) (17, с. 53).

17) *Розхлебіданий* (р.) – розхитаний, розтертий, розмелений, напр. букша у воза (17, с. 54).

18) *Скічка* (р.) – жаба; 2-ге: чоловік чи жінка сварливого характеру, злослива, (що в очі скаче), проклятуща (17, с. 57).

19) *Хантали* (р.) – найбільш недоладне, протоптане, велике взуття (17, с. 11).

20) *Хебета* (р.) – особлива здібність до чогось (Л. 0.) (17, с. 11).

21) *Царник* (р.) – кут кімнати в хаті, найчастіше розміщений справа від входу, низько обгороджений, для складання молочних продуктів (набілу) (Л. 0.) (17, с. 10).

22) *Шест* (р.) – довга жердина окута накінці залізом, для поганяння суден на воді, де шестом дна дістати можна; *пором на шестах перевозять*, коли вода так опускається, що не потрібно користуватись веслами, тільки шестами (17, с. 63).

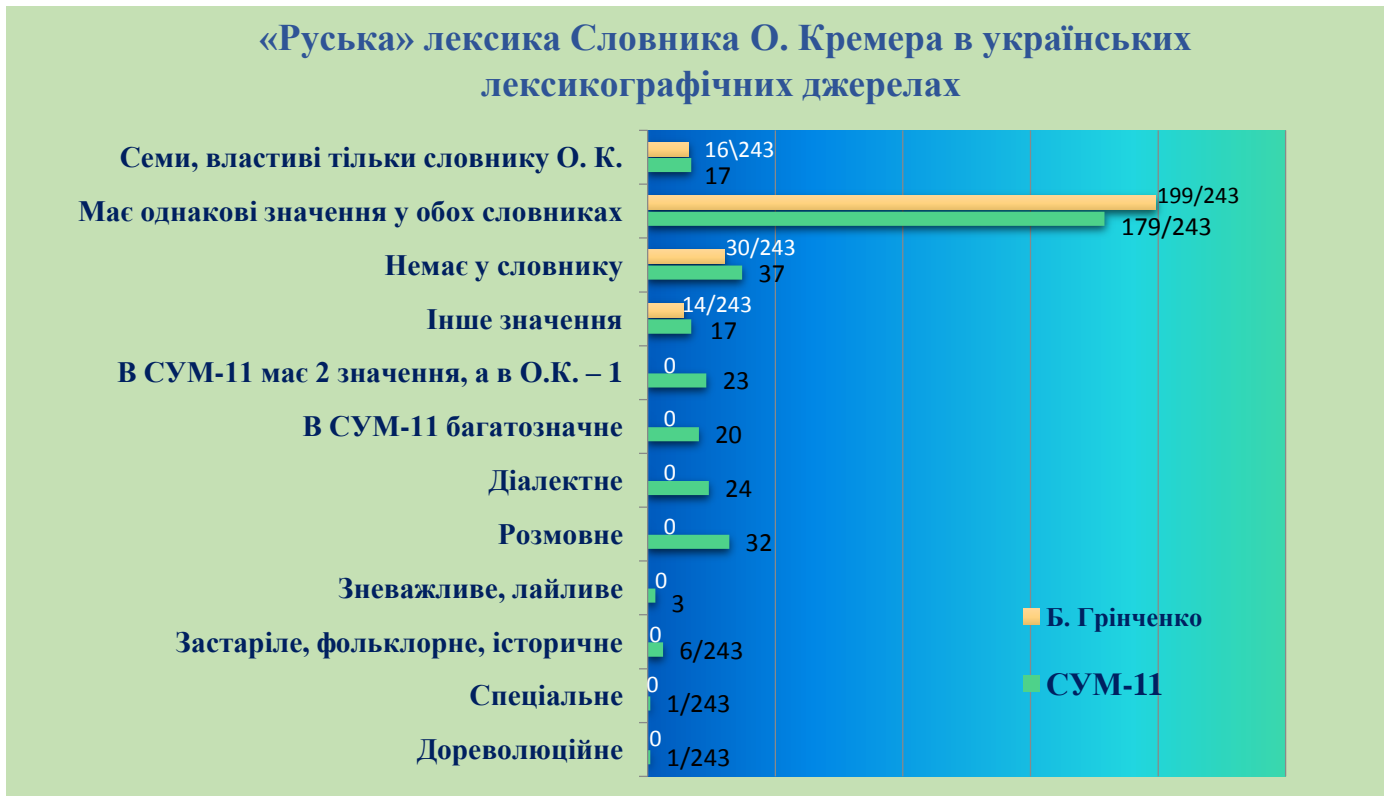
9. Відмінний варіант звучання від зафіксованого О. Кремером:

Присюди (17, с. 52; 7, Т. 3, с. 444) – *присядка* (8, Т. 8, с. 56), *пряжуха* (17, с. 51) – *пряження* (8, Т. 8, с. 366; 7, Т. 3, с. 495), *бояр* (17, с. 9) – *боярин* (одн.), *бояри* (мн.) (8, Т. 1, с. 224; 7, Т. 1 с. 91), *гертачка* (17, с. 19) – *гертавка* (7 Т. 1, с. 348), *футор* (17, с. 18) – *хутір* (8, Т. 11, с. 176; 7, Т. 4, с. 420), *чер* (17, с. 12) – *черв* (7, Т. 4, с. 452), *ягура* (17, с. 26) – *яруга* (8, Т. 11, с. 651; 7, Т. 4, с. 543).

Повніше всі зафіксовані особливості відображено у діаграмі 2.3.

Діаграма 2.3

Як можемо спостерігати, характерну подільську семантику Словника О. Кремера представляють в основному іменники, що наповнюють такі найбільші лексико-семантичні групи: 1) називають людину за найпомітнішими прикметами, родом занять (*дубина, передрантус, побережник, палуба, бояр, потурнак*); 2) стосуються сільського господарства та побуту (*талька, котига, хопта, курінь, хаба, дивдерево, переверти*). На другому місці за численністю – прикметники, які описують переважно риси зовнішності та характеру людини (*лукавий, зіркатий, здоровий, навіжений, гідкий, телеватий*). Дієслова посідають третє місце і охоплюють номінації повсякденних дій та процесів (*глеміздати, куняти, врацати, голомишити, каламутити, перебендювати, сапати, охайти*) і на позначення переміщення людини в просторі, які функціонують і сьогодні у побутовому мовленні (*шкандибати, маячити, шибатися, никати* тощо). Серед словникових статей є й нечисленні прислівники (*горениць, присюди, он-де, ниць*).

Отже, у досліджуваних подільських говірках (за матеріалами «Словника подільських провінціалізмів» О. Кремера, «Словаря української мови» Б. Грінченка, «Словника української мови») репрезентовані різноманітні типи номінацій предметів побуту, сільськогосподарського призначення, дій, процесів, стану, ознак людини. Більшість номінацій зберегли своє лексичне й граматичне значення до сьогодні й фіксуються в словнику сучасної української мови. Діалектна лексика «Словника подільських провінціалізмів» О. Кремера відображає майже всю поняттєво-логічну систему навколишнього реального світу і є найбільш динамічною системою. Часто назви супроводжуються докладним описом відповідних понять, авторськими зауваженнями та конкретними прикладами, що є унікальною культурно-енциклопедичною довідкою про функціонування слів у ХІХ ст.

Розглянемо презентацію подільської лексики у польському ліксикографічному середовищі. Базовими працями були обрані «Słownik języka polskiego» («Словник польської мови») Б.-С. Лінде та 6-ти томний «Словник говорів польських» Я. Карловича.

Оскільки автору для достовірності необхідно було джерело, на авторитет якого можна покластися, вибір впав на унікальний словник польської мови Б. Лінде 1807 року. Варто хоча б кількома словами охарактеризувати ця працю, адже це перший одномовний польський словник, який не лише трактує польськомовну лексику, а й ілюструє дифеніції прикладами з польської літератури (близько 250 000 цитат, 400 авторів). Наприклад, *черга* (р.) – почерговість, особливо до млина (Л. наводить приклад, що доводить цілком інше значення, ніж подане: «черство, міцно, жваво»). Чергу на світі в усьому пильнуємо, Чому ж чергу не старими міряємо? (Братк.У.) Цей вірш засвідчує значення виразу, властиве для Поділля) (17, с. 12). Обсяг словника охоплює 60 000 одиниць (разом з 2000 власних назв та 5000 новотворень автора-укладача, щоб заповнити лексичні пропуски у мові) (18).

У Словнику О. Кремера використано відсильні ремарки на фіксацію слів у «Słowniku języka polskiego» Б.-С. Лінде, напр.: *hajdamaka* – z L.[inde], *krychta* –

L.[inde] 0, *szustać* – L.[inde]. n. m. t. znasz. Іноді автор вказує, як саме слово трактує Б. Лінде (*хаба* (у Л. хаба – грубе сукно), *балух* (Л. галас, гамір)) або у якій словниковій статті його знайти (*ченігу* (Л. з. чепець)), а іноді лиш вказує, що такого значення немає (*палу́ба* (р.) – дерев'яна шапка, череп'яна або солом'яна, якою накривають вулик; 2-ге: стара жінка, некрасива, дратівлива, злісна, має в собі щось диявольське. (Л. н. м. т. зн.)). Характеризує О. Кремера як дбайливого і максимально точного науковця й те, що він подає правопис «власне польського» зразка, порівнюючи його з власним, що допомагає рів чути різницю у фонетиці та звертає увагу на характерні особливості української мови (*pendrak* – (L. pędrak), *istyk* – (L. z. styk), *hostec* – (L. goździec)).

Пріоритетними в нашому дослідженні є слова, марковані як (р.) – руські, і у словнику С.-Б. Лінде нараховується 15 таких лексем (перелік див. у Додатку А), крім того, три із них мають семантику аналогічну українській:

Гостець (р.) – ревматизм, гостець його скрутив. (Л. *goździec*) (17, с. 23).

Годі (р.) – досить, стій, баста. (Л. *hody*) (17, с. 23).

Палу́ба (р.) – дерев'яна шапка, череп'яна або солом'яна, якою накривають вулик; окрім 2-ого: стара жінка, некрасива, дратівлива, злісна, має в собі щось диявольське. (Л. н. м. т. зн.) (17, с. 45).

Отже, на перший погляд, взаємодія є незначною, що не дивно – оскільки в кінці XVIII – початку XIX ст. мови ще не так тісно контактували. Проте уже й це є фактом, що підтверджує двобічну міжмовну інтерференцію.

Натомість залучення для нашого зіставного аналізу не лише Словника С.Лінде, на який О. Кремер покликається, а й інших польських словників виявив неочікуваний результат.

Я. Карлович є автором неперевершеного досі словника «*Słownik gwar polskich*», що вийшов в Польщі в 1900–1911 рр. Підготовка до друку проводилася паралельно з роботою над «*Słownik języka polskiego*» (1900–1927, 8 томів). Автор опрацьовував надзвичайно велику кількість лексикологічних джерел, намагаючись якомога повніше подати дефініцію кожного словникового слова. Своєю появою у цій масштабній праці польської діалектології окремі

лексеми зі Словника О. Кремера завдячують Щорічнику Польського наукового товариства, де він був опублікований 1870 р. і який ввійшов до матеріалів використаних у дослідженнях Я. Карловича.

Його словник містить лексику польських (увага!) діалектів, фразеологію і пареміологічні елементи. Словник вважається найбагатшим зібранням даних польських діалектів, які становлять цінність для лінгвістів, фольклористів, діалектологів, фразеологів та істориків польської мови і славістів широкого профілю й до сьогодні.

Виявлено, що серед 229 слів з ремаркою О. Кремера (р.), тобто «руське», у роботі Я. Карловича фіксуємо аж 219, серед яких:

1. Мають тотожне значення зі словником-зіставником – 179 статей, що є беззаперечним фактом послуговування напрацюваннями О. Кремера під час укладання «Словника польських говорів»:

Закришка – овочі, які додають до розсолу чи борщу (17, с. 73; 23, Т. 6, с. 290).

Волохатий – косматий, порослий волоссям (17, с. 70; 23, Т. 6, с. 159).

Гамір (р.) – щось середнє між галасом, гамом і гомоном, напр. зранку розпочинається ярмарок на ринку (17, с. 22; 21, Т. 2, с. 164).

Гризь (р.) – діарея, говориться: хворий на гризь (17, 20; 21, Т. 2, с. 164). (Повний перелік див. у Додатку А).

2. Лексеми, які засвідчені в Словнику О. Кремера, але в польських говірках мають додаткові значення – 47 одиниць:

Гаятися (р.) – м'ятися – *загаїтися*, зайняти неадекватне місце, напр. згаїш мені цілий тік, весь двір і т.д. (17, с. 21; 21, Т. 2, с. 156), а також 2. марнувати час. 3. Гратися, запізнюватися (21, Т. 2, с. 164).

Опихати (р.) – в ступі ногами або водою товкти збіжжя, а особливо просо, з метою обробки його на пшоно. (Л.0.) (17, с. 43; 24, Т. 3, с. 460), а також 2. (–ся) Обмежувати себе; уникати чогось (когось) (24, Т. 3, с. 460).

Полонка (ополонка) (р.) – отвір, прорубаний у кризі (17, с. 47; 20, Т. 4, с. 140), а також 2. Не прищеплене дерево. 3. Яблуня. 4. Дике лісове яблуко. 5.

Будь-яке яблуко (20, Т. 4, с. 140).

3. Лексеми, які засвідчені в Словнику О. Кремера та Словнику Я. Карловича, але трактуються по-різному, тобто є міжмовними омонімами – 2 одиниці:

1. *Чер* (р.) – буковий трут (17, с. 12).

Чер – страва з пшеничної муки, рідка підливка (22, Т. 1, с. 279).

2. *Юрок* (р.) – дерев'яний інструмент, зроблений із короткої, вузької палички закарбованого з обох кінців, що використовується для намотування шпинделя. (Л. 0.) (17, с. 26).

Юрок – Юрко, Юрашик (21, Т. 2, с. 274).

4. Лексеми, які засвідчені в Словнику О. Кремера, але відсутні в Словнику Я. Карловича – 10 одиниць:

Запорток (р.) – зіпсоване яйце – бовток (із зародком) (17, с. 74).

Дубина (р.) – говориться про рослого, міцно збудованого молодика, з яким інколи асоціюється його розумова відсталість (17, с. 15).

Маячити (р.) – показатися і знову зникнути, обманювати себе чи когось, створювати ілюзію (17, с. 38).

Ниць, присл. (р.) – ліг ниць, тобто обличчям до землі. з. горіниць (Л. ниць. зникати, гинути.) (17, с. 41).

Оддатися (віддатися), з руського віддатися – вийти заміж чи одружитися (17, с. 43).

Шест (р.) – довга жердина окута накінці залізом, для поганяння суден на воді, де шестом дна дістати можна; *пором на шестах перевозять*, коли вода так опускається, що не потрібно користуватись веслами, тільки шестами (17, с. 57).

Попович (р.) – син попа, зневажливо називають *книшем* або *хапокнишем* (17, с. 49).

Побережжя (р.) – частина країни на південь від Поділля та України, названа так, оскільки знаходиться на березі, (*берег*) від колишнього турецького

кордону (з. Л.) (17, с. 47).

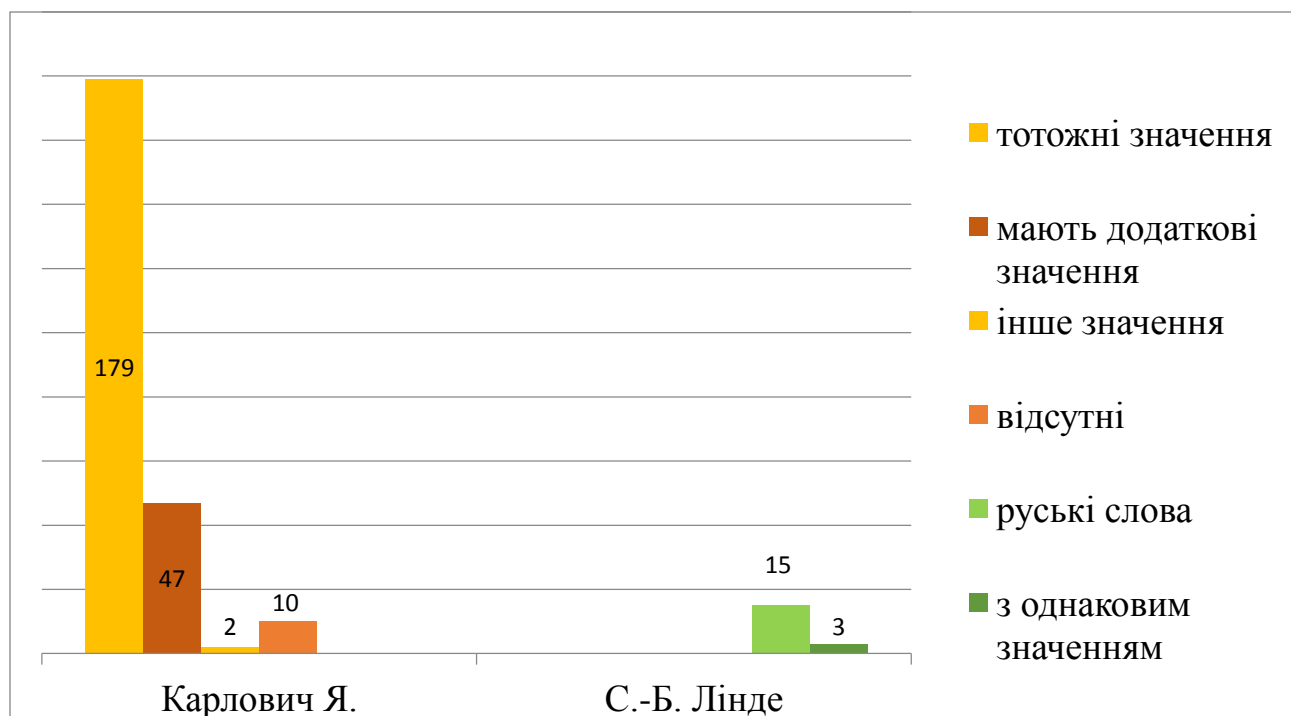
Гидота (р.) – бридота (17, с. 24).

Гнат (р.) – Ігнатій (17, с. 23).

Узагальнення вище наведених результатів відобразимо у діаграмі 2.4

Діаграма 2.4

«Руська» лексика Словника О. Кремера в польських лексикографічних джерелах»

В обох джерелах на контрасті зі словами-українізмами яскраво виокремлюються кілька характерних фонетичних ознак польської мови, які у перекладі непомітні, наприклад: палаталізація приголосних у польській мові на противагу депалаталізації приголосних через злиття [i] в [и] в українській (*domowina, porowicz*); твердість [ц] у польській мові на противагу м'якості внаслідок другої й третьої палаталізацій в українській (*durnica, potylicy*); субституція українського [р] польським диграфом -rz (*burzan, grzywna*) і морфологічні: закінчення -у в Н. в. одн. прикметників (*łukawy, ciekawy*), суфікс -ć: у формі інфінітива (*pantrować, szkandybać*) та ін (35, с. 12).

До того ж, у досліджуваній праці зафіксовано українську безеквівалентну лексику, наприклад, *Іванець* (*Iwaniec*) – щорічний ярмарок у Камінець-

Подольськкому на св. Івана, а також те, що зазвичай купують на цьому ринку в якості подарунка для дітей або домашніх слуг, і так, наприклад, *Я купив тобі іванця; Петрівка (piotrówka)* – піст на Русі напередодні св. Петра, петрів день найдовший у році тощо, не поширену у польських джерелах (35, с. 12).

Висновки до Розділу 2

Проаналізувавши лексичний матеріал «Словника подільських провінціалізмів» О. Кремера, ми скласифікували польсько-українські міжмовні кореляції лексики і дослідили їх крізь призму міжмовної омонімії.

За допомогою прийому кількісних підрахунків встановлено кількісно-відсоткове співвідношення різновидів омонімів (абсолютних – 137 з 860, або 16%; міжмовних омонімів з регулярними фонетичними відмінностями – 510, або 59%; з регулярними морфологічними відмінностями – 82, або 10%; з регулярними лексико-граматичними відмінностями – 159, або 19%; з відмінною семантикою – 80, або 9%), а також відсутність фіксації деяких лексем в українських словниках (191, або 22%).

Дослідження етимологічного складу Словника О. Кремера дозволило встановити, що української лексики (у автора – «руської») в ньому – 229 словникових статті (серед яких 27 репрезентують подільську лексику); молдавської – 15; німецької – 15; турецької – 13; латинської – 13; татарської – 12; грецької – 2; вірменської – 2.

Відповідно до мети дослідження, виділено українську лексику і регіональну – подільського говору Кам'янець-Подільського району Хмельницької області. Для порівняння семантико-граматичних значень лексем використовували Словник Б. Грінченка і СУМ з українського боку і словники О. Кремера, С.-Б. Лінде і словник польських говірок Я. Карловича – з боку польської мови.

У процесі зіставного аналізу встановлено різноманітні семантичні зрушення лексем Словника О. Кремера на противагу СУМ та Словника Б. Грінченка (наприклад, у О. Кремера ширший діапазон значень представляють 16 (з 243 лексем), у СУМ – 23 з 243 мають одне додаткове значення і 20 – більше двох

додаткових значень; з відмінним значенням одиниць зафіксовано 14 з 243 у Словнику Б. Грінченка і 17 з 243 у СУМ). Серед не фіксованих лексем у СУМ нараховано 39 з 243, а у Б. Грінченка – 31 з 243. Загалом не зустрічається однаково ні в СУМ, ні в Словнику Б. Грінченка 26 слів, закономірно їх було кваліфіковано як «точкову» лексику, тобто суто регіональну.

Лексика Словника О. Кремера, яка представлена в СУМ, має в академічному словнику низку стилістичних ремарок: діалектні (24 з 243), розмовні (32 з 243), зневажливі, лайливі (3 з 243), застарілі, фольклорні, історичні (6 з 243) по 1 спеціальній та дореволюційній.

Семантичні зрушення лексем Словника О. Кремера в польськомовних джерелах представлений контрастивним аналізом словників С.-Б. Лінде (фіксовано 15 українських, 3 з яких збігаються трактуванням) і Я. Карловича (фіксовано 219 українських, серед яких 179 статей мають тотожне значення; 47 мають додаткові значення; 2 засвідчені в Словнику О. Кремера та Словнику Я. Карловича, але трактуються по-різному, а також відсутні в Словнику Я. Карловича – 10 одиниць).

Отже, фіксація говіркової лексики у словниках дає можливість глибше проникнути у мовну систему, розкриває межі функціонування та засвоєння в різних групах носіїв живої української мови і неоднорідності поширення живої народної мови на територія та поза її межами, входження в культуру та побут інших країн та народів. Цінність словника для дослідників полягає в тому, що він найповніше зафіксував лексичні варіанти номінативів Поділля, що дозволить дослідити динамічні процеси в межах українських говорів, а особливо – подільського.

ВИСНОВКИ

В основі комплексного дослідження польсько-української лексикографічної праці О. Кремера «Словник подільських провінціалізмів» лежить досвід зіставного вивчення слов'янських мов, теоретично-практичні напрацювання галузі перекладознавства та історії українського словникарства XIX ст., зокрема докладний аналіз проблем міжмовної інтерференції, омонімії, паралексії, особливостей контрастивної лінгвістики.

Досліджене джерело становить лексикографічну пам'ятку тлумачного типу, джерельною базою якого слугувала народорозмовна мова жителів Кам'янець-Подільського другої половини XIX ст., зафіксована польськомовним автором. Автор Словника Олександр Кремер мав зручну нагоду порівняти природу походження власне польської і польської «української» мов. Провівши молодість в польському місті Кракові і маючи 24-літню практику в Кам'янець-Подільському, він має надійні підстави стверджувати, що на їх творення впливали зовсім різні чинники (наприклад, на польській мові в Україні сильно позначився вплив російської), а також виокремити особливості словотворення та семантики, вказати на джерело засвоєння іншомовних за походженням омонімічних одиниць в українській та польській мовах (з латинської, татарської, російської, вірменської, турецької, німецької, молдавської, грецької).

На підставі вивчення макроструктури Словника О. Кремера нам вдалося виділити такі види міжмовних одиниць, як:

1) міжмовні омоніми, які повністю збігаються за формою вираження (абсолютні): *Tajstra* – з. рептух і *Тайстра* – сумка, котомка; *Kostopraw* – селянин, найчастіше пастир, що розуміється на складанні зламаних кісток і *Kostonpraw* – людина, що вміє виправляти вивихи або правильно складати переламані кістки;

2) міжмовні омоніми (паралекси за В. Манакіним) з регулярними фонетичними відмінностями:

а) в системі вокалізму (чергування **ó/i** в закритому складі: *wól* – *вїл*, *sól* – *сїль*; повноголосся **-ro/ró-**, **-lo/ló-**, **-rze/rzo-**: *progi* – *пороги*, *włok* – *волок*, *przykłótek* – *приколóток*, *przełaz* – *перелаз*, *kołowrot* – *коловорот*);

б) в системі консонантизму (протеза: *arbyz* – *гарбуз*, *ogniu* – *вогню*; палаталізація: *wied'ma* – *відьма*, *nuc* – *ниць*, *potylicą* – *потилиця*, монофтонгізація: *rampuszka* – *рампушка*, *kaczan* – *качан*, *klészcz* – *кліщ*);

3) міжмовні омоніми (паралекси) з регулярними морфологічними відмінностями (зокрема, фонетичні зміни у словотвірних морфемах): чергування **-owa/ува** у дієслівних (дієприкметникових) суфіксах: *kiepkować* – *кепкувати*, *bisnowaty* – *біснуватий*; польський формант **-ica** відповідає українському **-иця** у іменниках *zahalnica* – *загальниця*, *sonica* – *суніця*, *lisica* – *лисиця*);

4) міжмовні омоніми з регулярними лексико-граматичними відмінностями (паралекси):

а) закономірні інфінітивні постфікси, характерні частиномовні флексії, позначення числової парадигми, хитання в роді (*solić* – *солити*; *ciekawy* – *цікавий*, *hydki* – *гидкий*, *balabuch* (ч.р.) – *балабух* (ч.р.)//*балабуха* (ж.р.));

б) розбіжності в правописі (орфографічні) (*spekać się* – *спекатися*; *na siłę* – *насилу*);

5) міжмовні омоніми з відмінною семантикою (пароніми):

а) семантичні пароніми (*Bajstruk* – виродок, з. недобрый, поганий дух, який сидить під коренем бузини і ламає руку тому, хто той кущ викопає і *Байстриук* – позашлюбний син);

б) пароніми із семантико-синтаксичними особливостями (закріпленням у мові сталих словополучень та фразеологізмів, як от: *nieczysta siła* – *нечиста сила* («чорт, біс і все таке»), *trynknać sobie* – *тринькнути собі* («випити»); вигуків: *haj, haj!* – *гай, гай!*, *owwa!* – *овва!*; прислів'їв та приказок: *Na szczomeni ryba bez fist (chwost)*, *na szczo meni najmuczka na pist.* – *Нащо мені риба безхвоста, нащо мені наймичка до посту*).

Для досягнення поставленої мети і вирішення ключових завдань було додатково і паралельно з основною працею опрацьовано «Словарь української мови» за редакцією Б. Грінченка, «Словник української мови» в 11 томах, 6-томний «Словник польської мови» Б. Лінде, 6-томний «Словник говорів польських» Я. Карловича, а також Польський щорічник Краковського наукового товариства.

У результаті зіставного аналізу українських і польських лексикографічних праць зі «Словником подільських провінціалізмів» О. Кремера охарактеризовано етимологічне наповнення словника: «руські» (українські) лексеми становлять 26%, по 2% – турецькі, німецькі, молдавські по 1% – латинські, татарські та всього лиш десяті відсотка становлять вірменські та грецькі). Серед власне української виділено регіональну та точкову подільську лексику: *гонитель* (Брацл. у., Подольск. г.), *калабаня* (Камен.у.), *порпати* (Камен.у.), *урвитель* (Уман. у.) та ін.

Зіставлення лексики подільського ареалу зі Словника О. Кремера (243 одиниці) з поданою лексикою в «Словарі» Б. Грінченка та СУМ дозволило виявити різні семантичні та функціональні зрушення в семантиці лексем, які згруповано на

1) лексеми, що набули додаткових значень у Словнику О. Кремера (*Калабаня* – калюжа; 2-ге: мова; *Завертка* – дерев'яний замок або клямка, якими замикають двері, щоб ними не стукав вітер, не заходили звірі; 2-ге: молода особа, жвава, яка ні хвилини не всидить на місці);

2) лексеми, що мають в українських лексикографічних матеріалах відмінне від поданого в Словнику О. Кремера значення (*Потурнак* (р.) – людина нерозумна, незграбна і *Потурнак* – потуречений чоловік);

3) лексеми, що за СУМ є багатозначними, а у Словнику О. Кремера представлені лише однією дифеніцією (*Курінь* (р.) – хата в лісі або біля лісу для побережників чи гайових і *Курінь* – 1. Легка будівля, сторожка (на городах, баштанах і т. ін.). 2. Вбоге житло. 3. *іст.* Окрема частина запорізького козацького війська);

4) лексеми, зафіксовані на території Поділля, які подаються в СУМ із ремаркою діалектне та розмовне (*гострець, запорток, хопта, чечуги*);

5) лексеми, що не фіксуються СУМ (*Врацати* (р.) – блювати; *Гемзі* (р.) – туманний стан повітря, вогкий, коли дрібний дощ і не падає, і не припиняється);

б) лексеми, які мають відмінний варіант звучання від зафіксованого О. Кремером (*присюди – присядка, бояр – боярин* (одн.), *бояри* (мн.), *ягура – яруга*).

Натомість залучення для нашого зіставного аналізу не лише Словника С.Лінде, на який О. Кремер покликається, а й інших польських словників виявив неочікуваний результат.

Аналіз польськомовних лексикографічних праць підтвердив, що деяка частка подільських слів ввійшла не лише до інших говорів України, а й у польські. Базові праці («Словник польської мови» С.-Б. Лінде та «Словник говорів польських» Я. Карловича) фіксують таке:

1) у словнику С.-Б. Лінде нараховується 15 українських лексем, засвідчених О. Кремером, 3 з яких мають семантику аналогічну українській (*Гостець* (р.) – ревматизм, гостець його скрутив; *Годі* (р.) – досить, стій, баста; *Палуба* (р.) – дерев'яна шапка, череп'яна або солом'яна, якою накривають вулик);

2) серед 229 «руських» слів, наведених у Словнику О. Кремера, у роботі Я. Карловича фіксуємо 219, серед яких:

а) мають тотожне значення зі словником-зіставником – 179 статей, а отже, під час укладання «Словника польських говорів» послуговувалися і лексикографічними напрацюваннями О. Кремера;

б) 47 лексичних одиниць мають ширшу семантику в Словнику Я. Карловича (*Гаятися* (р.) – м'ятися – *загаїтися*, зайняти непрезентабельне місце, напр. згаїш мені цілий тік, весь двір і т.д., а також 2. марнувати час. 3. Гратися, запізнюватися);

в) виявлено 2 міжмовні омоніми (*Чер* (р.) – буковий трут і *Чер* – страва з пшеничної муки, рідка підливка);

г) 10 лексеми, які засвідчені в Словнику О. Кремера, відсутні в Словнику Я. Карловича (*Запорток* (р.) – зіпсоване яйце – бовток (із зародком). *Попович* (р.) – син попа, зневажливо називають *книшем* або *хапокнишем*).

Результати дослідження, подані в дипломній роботі, розширюють емпіричну базу контрастивного та історичного українського мовознавства, ономастики, діалектології, українсько-польських мовних взаємин, а «Словник подільських провінціалізмів» О. Кремера ХІХ ст. є унікальним явищем цих контактів і містить раритетний матеріал для детальніших лінгвістичних дослідницьких перспектив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барзилович А. М. О проблемах омонимии. *Исследования по грамматике и лексикологии*. Киев : Наук думка. 1966. С. 3–12.
2. Беднаж М. А. Польсько-українська міжмовна омонімія : автореф. дис. на здобуття канд. філол. наук: спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство». Київ. держ. лінгв. ун-т. Київ, 2010. 19 с.
3. Бендаж М. Із спостережень над польсько-українськими міжмовними омонімами. *Вісник Запорізького державного університету*. 1999. № 2. С. 1–4.
4. Бондарчук Т. Особливості міжмовної інтерференції в процесі вивчення німецької мови як другої іноземної (на базі англійської) у загальноосвітній школі. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2014. Вип. 36. С. 19–22
5. Булаховський Л.А. Вибрані праці: В 5 т. Київ, 1975–1977. Т. 1: Загальне мовознавство. Київ, 1975. 495 с.
6. Вайнрайх У. Одноязычие и многоязычие. *Новое в лингвистике*. Москва, 1972. Вып. 6. С. 25–60.
7. Вайнрайх У. Языковые контакты. Состояние и проблемы исследования. Киев, 1979. 260 с.
8. Вірчак Г. Міжмовна омонімія як проблема перекладу. Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства : матеріали Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів факультету іноземної філології та соціальних комунікацій, м. Суми, 19–20 квітня 2013 р. / ред. В. В. Опанасюк. Суми : СумДУ, 2013. Ч.1. С. 93–94.
9. Воробьёва М. В., Евтихова И. М. Интерференция как препятствующий фактор в изучении иностранных языков. *Вопросы духовной культуры – языкознание*. 2013. № 264. С. 72–75.
10. Галяутдинов Р. А. Межъязыковые омонимы – как одна из проблем перевода английских текстов. [Електронний ресурс]. URL : <https://scienceforum.ru/2017/article/2017035685>

11. Гвоздяк О. Мовні контакти як суттєвий чинник збагачення словникового складу. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2011. № 9. С. 96–103.
12. Готлиб К. Г. Междуязычные аналогизмы французского происхождения в немецком и русском языках : автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. филол. наук. Новосибирск, 1966. 21 с.
13. Дубичинский В. Теория и лексикографическое описание лексических параллелей : монография. Изд-во «Підручник НТУ «ХП», 2015. 148 с.
14. Євтушенко Н. Контрастивний та зіставний аспекти досліджень у сучасній лінгвістичній науці. *Наукові праці. Філологія. Мовознавство*. 2014. Вип. 209, т. 221. С. 24–28.
15. Жалай В. Я., Биховець Н. М. та ін. Двомовні контрастивні словники перекладача: перший досвід укладання. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*, 2009. № 3. С. 3–29.
16. Заславська Н. Обережно: міжмовні омоніми. [Електронний ресурс]. URL : <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine28-20.pdf>
17. Коваленко Н. Д. Лексика подільських говірок у «Словарі української мови» Б. Грінченка. С. 325–329. [Електронний ресурс]. URL : <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/2297/Kovalenko-N.D.-Leksyka-podilskykh-hovirok-u-Slovari-ukrainskoi-movy-B.-Hrinchenka.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
18. Ковылина Л. Н. Синтаксическая интерференция и способы ее изучения : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук. Киев, 1983.
19. Колодіна Л.С. Інтерференція при вивченні польської мови як іноземної: розпізнання з метою уникнення. *Молодий вчений*. № 11 (63). 2018. С. 724–727. [Електронний ресурс]. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/11/163.pdf>

Комакін М. Конгруентність та еквівалентність, як базові поняття контрастивної лінгвістики. [Електронний ресурс]. URL : https://revolution.allbest.ru/languages/00349995_0.html

20. Конецкая В. Введения в сопоставительную лексикологию германских языков. Москва, 1993. 236 с.

21. Ладо Р. Лингвистика поверх границ культур. *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. XXV. Москва : Прогресс, 1989.

22. Манакин В. Сопоставительная лексикология. Киев : Знання, 2004. 326 с.

23. Меліка Г. Н. Конвергенція та дивергенція як прояви лінгвістичної інтерференції. *Мовознавство*. 1974. №1. С. 35–39.

24. Мечковская Н. Б. Социальная лингвистика. Москва : Аспект-Пресс, 1994. 207 с.

25. Полуяхтова С. Феномен интерференции в иноязычной профессиональной межкультурной коммуникации. *Педагогическое образование в России*. Вып. № 1. 2012. [Електронний ресурс]. URL: http://journals.uspu.ru/attachments/article/112/Полуяхтова_Феномен%20интерференции.PDF

26. Рибачківська Л. Місце зіставного словотвору у сучасній контрастивній лінгвістиці. *Мова і культура*. 2014. Вип. 17, т. 1. С. 270–276.

27. Розенцвейг В. Ю. Языковые контакты. Львов : Наука, 1972. 78 с.

28. Семенюк Л. Міжмовна інтерференція та шляхи її подолання при вивченні другої іноземної мови. *Серія «Філологічна»*, 2015. Вип. 55. С. 233–235.

29. Семчинський С. В. Загальне мовознавство. Київ: Вища школа, 1988. 328 с.

30. Смирнов И. Некоторые дидактические особенности освоения второго иностранного языка. [Електронний ресурс]. URL : <https://pedsovet.org/forum/forum160.html>

31. Солодуб Ю. П. Контрастивная фразеология. *Филологические науки*. 1998. №4. с. 8–12.

32. Степанова О. Відбиття явища лексичної інтерференції в російськомовних текстах (на матеріалі творів письменників-білінгвів та засобів ЗМІ). *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*. Книга 3. 2013. С. 190–194.
33. Стернин И. А., Стернина М. А. Актуальные проблемы сопоставительных исследований в современной лингвистике. *Социальные и гуманитарные знания*. 2015. № 1. С. 59–65.
34. Сус І. Р. Українсько-польська і польсько-українська лексикографія ХІХ століття в україністичному вимірі : автореф. дис. ... кандидата філологічних наук. Львів, 2019. 23 с.
35. Турчина А. А. Лексична міжмовна омонімія у слов'янських мовах. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*. 2012. №17. С. 121–126.
36. Турчина А. А. Структурно-семантичний аналіз міжмовних омонімів на матеріалі слов'янських мов. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2015. № 11. С. 133–138.
37. Федорова Н. Преодоление лингвокультурной интерференции в процессе обучения иностранному языку студентов неязыковых вузов (на материале английского языка) : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.02. Н. Новгород, 2010. [Електронний ресурс]. URL : <http://www.lunn.ru>
38. Фразеологізми в ідіостилі Анатолія Свидницького. Словник / укл.: Коваленко Б. О., Коваленко Н. Д. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Рута», 2019. 364 с.
39. Хауген Э. Языковой контакт. *Новое в лингвистике*. Вып. 6, Москва, 1972. 534 с.
40. Хельбиг Г. Языкознание – сопоставление – преподавание иностранных языков. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва : Прогресс, 1989. Вып. XXV. С. 307–326.
41. Чуба Г. Міжмовна омонімія як джерело помилок при вивченні української мови студентами–поляками. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. №11. Краків, 2015. с. 90–96.

42. Щерба Л. Преподавание иностранного языка в средней школе. Москва : Просвещение, 1973. 220 с.
43. Щипачова Д. Різноманіття методів вивчення мов. [Електронний ресурс]. URL : http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/shchypachova_riznomanittia.pdf
44. Ярцева В. Н. Контрастивная грамматика. Москва, 1981. 111 с.
45. Górecki M., Stawska M. Błędy językowe charakterystyczne dla młodzieży polskiej ze Wschodu. *Metodyka kształcenia polaków ze Wschodu*. Wrocław: W-wo UW, 1995. S.113–120.
46. Karaś H. Polska leksykografia gwarowa. Warszawa. 2019. 432 с. [Електронний ресурс]. URL : <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/16764/Kara%20%20H.,%20Ppolska%20leksykografia%20gwarowa%20druk.pdf?sequence=1>
47. Maxime Kæssler, Jules Derocquigny. Les faux amis ou Les pièges du vocabulaire anglais. Paris, 1928.
48. Przechodzka G. Z problematyki interferencji językowej w nauczaniu języka polskiego polaków ze Wschodu. *Merytoryczne kształcenie polaków ze Wschodu*. Lublin. 1994. S. 331–340.
49. Rocznik Towarzystwa naukowego krakowskiego. Tom XI. 1970. C. 178–259. URL: <http://hint.org.pl/hid=a5001>
50. Student's Almanac: «Towards The Future» (collections of students' impressions, memorable experiences of their lives, research articles, dozens of methodological materials). Вінниця : ВКІ. 2019. 53 с. [Електронний ресурс]. URL : <http://www.vki.vin.ua/download/biblioteka/almanah.pdf>
51. Weselowska D. Interferencja międzyjęzykowa jako źródło błędów. *Nauczanie języka polskiego jako obcego*. Lublin, 1993. S. 115–119.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ажнюк Б. Контрастивна лінгвістика. *Енциклопедія сучасної України* (ЕСУ). *Енциклопедія НТШ*. [Електронний ресурс]. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=5046
2. Готлиб К. Г. Немецко-русский и русско-немецкий словарь «ложных друзей переводчика». Москва : Советская энциклопедия, 1972. 398 с.
3. Етимологічні онлайн словники. [Електронний ресурс]. URL : <https://lexicography.online/etymology/a/аванс>
4. Коваленко Н. Фразеологічний словник подільських і суміжних говірок. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Рута», 2019. 412 с.
5. Малый академический словарь (МАС) Словарь русского языка : в 4 т. Москва, 1981–1984.
6. Миньяр-Белоручев Р. К. Методический словарь. Толковый словарь терминов методики обучения языкам. Москва : Изд-во Мос. гос. ин-та им. Е. Р. Дашковой (МГИ), 1996. 144 с.
7. Словарь української мови : у 4 томах / за ред. Б. Грінченка. Київ, 1907–1909. [Електронний ресурс]. URL : http://hrinchenko.com/slovar/znachenie-slova/66543-shulika.html#show_point
8. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
9. Ткаченко О. Інтерференція. Українська мова: енциклопедія. Київ, 2004. С. 225.
10. Ткаченко О. Україно-польські мовні контакти. Українська мова: енциклопедія. Київ, 2004. С. 743–744.
11. Турчина А. А. Структурно-семантичний аналіз міжмовних омонімів на матеріалі слов'янських мов. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2015. № 11. С. 133–138.
12. Українська радянська енциклопедія: в 17-ти томах / гол. ред. М. П. Бажан; редкол.: І. К. Білодід та ін. 1-ше вид. Т. 1. Київ, 1959. 639 с.

13. Українсько-польський словник міжмовних омонімів і паронімів / за ред. І. Кононенко. Київ : Вища школа, 2008. 342 с.
14. Эмирова А. М. Словарь лингвистических терминов. Симферополь: Крымучпедгиз, 1995. 70 с.
15. Энциклопедический словарь юного филолога / ред. М. В. Панов. Москва : «Книга по Требованию», 2013. 360 с.
16. Ярцева В. Н. Лингвистический энциклопедический словарь. Москва: Советская энциклопедия, 1990. 685 с.
17. Kremer A. Słowniczek prowincjonalizmów podolskich ułożony w Kamieńcu Podolskim w roku 1863. Kraków, 1870. 82 с. [Електронний ресурс]. URL : <http://bc.wbp.lublin.pl/dlibra/doccontent?id=3458>
18. Samuel Bogumił Linde. Słownik języka polskiego. T. 1–6. [Електронний ресурс]. URL: <https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/8173>
19. Słownik gwar polskich / uł. J. Karłowicz Tom piąty. R, S, Ś, T. URL: <https://zbc.uz.zgora.pl/dlibra/publication/9038/edition/8887/content?ref=desc>
20. Słownik gwar polskich. / uł. J. Karłowicz Tom czwarty, P. URL: <http://zbc.uz.zgora.pl/dlibra/publication/9037/edition/8886/content?ref=desc>
21. Słownik gwar polskich. / uł. J. Karłowicz Tom drygi, F do K. URL: <http://zbc.uz.zgora.pl/dlibra/publication/9019/edition/8867/content?ref=desc>
22. Słownik gwar polskich. / uł. J. Karłowicz Tom pierwszy, A do E. URL: <http://zbc.uz.zgora.pl/dlibra/publication/9018/edition/8866/content?ref=desc>
23. Słownik gwar polskich. / uł. J. Karłowicz Tom szósty. U-Ż. URL: <https://zbc.uz.zgora.pl/dlibra/publication/9039/edition/8888/content?ref=desc>
24. Słownik gwar polskich. // uł. J. Karłowicz Tom trzeci, L do O. URL: <http://zbc.uz.zgora.pl/dlibra/publication/9020/edition/8868/content?ref=desc>
25. Słownik terminów gramatycznych . Encyklopedia internetowa. URL: http://www.edupedia.pl/words/index/show/489189_slownik_terminow_gramatycznych-interferencja_jzykowa.html

ДОДАТКИ

Додаток А

УКРАЇНСЬКІ ЛЕКСЕМИ СЛОВНИКА О. КРЕМЕРА

Система умовних позначень

☀ – є у Словнику Б. Грінченка

☀ – має інше значення у Словнику

Б. Грінченка

Б.Г. – Словник Б. Грінченка

СУМ – Словник української мови в

11 т.

СУМ – має інше значення у

словнику

— – слово відсутнє у СУМ

– не знайдено у словниках

української мови

+ 1 – одне додаткове значення у

СУМ

+ – додаткові значення

г – Словник говорів польських

Я. Карловича

=г – значення тотожні

г – має інше значення

Г – немає у Словнику говорів

Л. – Словник польської мови Б.Лінде

L. n. m. t. zn. – Л. н. м. т. з. (у

словнику Лінде не має такого

значення)
L. 0. – Л. 0. (у Лінде відсутнє дане

слово)

z. L. – з. Л. (знайдено в Лінде)

z. – з. (значить, означає)

zam. – зам. (замість)

г. (р.) – руського (українського)

походження

Підкреслення – «точкова» лексика

Реєстрове слово	Польська словникова стаття	Український переклад
1. Bajstruk ☀ г <i>дореєв., зневажл., пайл.</i>	(r.) bękart, z. padaliczny, zły dych siedzący pod korzeniem bzy, który rękę łamie temu, co krzak ten wykopie.	Байстриук , (р.) виродок , з. недобрий, поганий дух, який сидить під коренем бузини і ламає руку тому, хто той куш викопає.
2. Balabuch ☀ =г+ <i>діал.</i> + 1 (гуля)	(r.) bułkamała.	Балабух , (р.) мала булка.
3. Balakać ☀ =г + 1	(r.) gawędzić, gwarzyć. (Z. L.)	Балакати , (р.) базікати, говорити. (З Л.)
4. Baluch ☀ =г+ —	(r.) zając. z. Spiuch. (L. wrzawa, zgiełk.)	Балух (р.) заєць . з. сплюх . (Л. галас, гамір)
5. Barabola ☀ г <i>діал</i>	ziemniak, (r.) (L. 0.)	Бараболя , картопля (р.) (Л. 0.)
6. Bednia, bodnia ☀ г	(r.) duża dzięza zamykana na kłódkę, służąca na chowanie różnych rzeczy u włościan; niezamykana służy do chleba.	Бодня , (р.) велика діжа, що замикається на замок, служить для зберігання різних речей у селах; та діжа, що не закривається, служить

	S.61 Кадка или родъ улья съ крышкой и замкомъ.	для зберігання хліба.
7. Berbenic a ☀ =Г <i>діал.</i>	(r.) dziéża, naczynie bednarskiej roboty, u góry węższe, a dwa blisko razy wyższe od szerokości swojej. (L. 0.)	Бербениця , (р.) діжа, барило, посудина бондарної роботи, вгорі вужча і приблизно вдвічі вища від своєї ширини. (Л. 0.)
8. Beszycha ☀ =Г	(r.) Róża, (erysipelas). (L. 0.)	Бешиха , (р.) Рожа (erysipelas). (Л. 0.)
9. Bezdnia, bezodnia =Г СУМ +	(r.) niezgruntowane jezioro, oknisko.	Безодня , (р.) незагрунтоване озерце, провалля (нора).
10. Bisnowat y ☀ =Г + 1 (<i>заст.</i> Психічнохворий, божевільний.) <i>розм.</i>	(r.) opętany, napastliwyczałowiek. (L. 0.)	Біснுவатий (р.) одержима, агресивна людина. (Л. 0.)
11. Bojar ☀ (боярин) =Г + 1 <i>ісм.</i>	(r.) człowiek zwykle młody, zostający na utrzymaniu gromady, najczęściej j konny, do posług dworu dawany od włości. (L. nie ma tego znaczenia.)	Бояр (р.) зазвичай молода людина, що залишається на утриманні громади, найчастіше кінний, який призначений волостю для служби при дворі. (Л. не має цього значення.)
12. Brechać ☀ =Г +1 (неправду казати)	(r.) kłamać, szczekać jak pies. (z. L.) <i>Pobreheńka</i> , (r.) powiastka żartobliwa, kłamana.	Брехати , (р.) оббріхувати, гавкати як собака. (з. Л.) <i>Побрехенька</i> , (р.) невеличке жартівливе оповідання, небилиця.
13. Burzan ☀ Г+	(r.) chwast.	Бур'ян (р.) хопта.
14. Carnik =Г	(r.) Kąt izby w chacie, najczęściej po prawej stronie drzwi od wejścia, nisko ogrodzony, do składania nabiątu. (L. 0.)	Царник , (р.) Кут кімнати в хаті, найчастіше розміщений справа від входу, низько обгороджений, для складання молочник продуктів (набілу). (Л. 0.)
15. Chaba ☀ =Г	(r.) koń, a bardziej jeszcze klacz stara schudzona. (L. Chaba, grube	Хаб , (р.) кінь, а якщо точніше – стара хвора кляча.

—	suknisko).	(у Л. Хаба – грубе сукно)
16. # Chantaly = г	(r.) obuwie rozdeptane, wielkie, najordynarniejsze.	Хантали , (р.) найбільш недоладне, протоптане, велике взуття.
17. # Chebeta = г	(r.) szczególna zdolność do czegoś. (L. 0.)	Хебета , (р.) особлива здібність до чогось. (Л. 0.)
Chepta ☀ = г + Могил., Камен. у. <i>діал.</i>	(r.) chwast, burzan.	Хопта , (р.) бур'ян.
18. Chmyz ☀	(r.) chrust drobny podlejszego gatunku; 2re: koniaka drobna, niepoczesna, kuc. (L. 0.)	Хмиз , (р.) дрібний хворост найгіршого гатунку; 2-ге: маленька, негарна конячка, поні . (Л. 0.) +1
19. Chrabust ☀ = г <i>діал.</i> +1	(r.) kapusta, która się nie związała w główki. (L. 0.)	Храбуст , (р.) капуста, яка не зав'язалася в головки . (Л. 0.)
20. Cikawy ☀ г СУМ + <i>розм.</i>	(r.) sprytny, dowcipny, roztropny: np. cikawy a bosy.	Цікавий (р.) спритний, дотепний, розсудливий: напр. цікавий, та босий.
21. Cur tobie, pek tobie, ot se na! ☀ г	(r.) wykrzykniki ruskie jednoznaczne, dla odparcia napastliwego, gdy sięczepia do kogo. Tak samo się używa: <i>Ihyj na tebe, oczkura na tebe!</i> Jako na wied'mę, którą się na oczkurchwyta. Z. Oczkur.	Цур тобі, пек тобі, отце на! (р.) однозначні руські вигуки для задержуваної відмови, коли до когось прискіплюються. Так само вживається: <i>Ігуй на тебе, очкура на тебе!</i> Як на відьму, котра себе на очкур хватає. З. Очкур.
22. Czczuhy ☀ = г (Czczuga v. Czczuhy) <i>діал.</i>	(r.) świnię, także ryby, szterlety.	Чечуги , (р.) свині, також риби.
23. Czemery ☀ = г —	(r.) krzyże, grzbiet, np. Połamać wilkowiczemery. (L. 0.)	Чемери (р.) хрящі, хребет, напр. поламати вовкові чемери. (Л. 0.)
24. Czepyhy ☀ г (czepiga)	(r.) drągi krzywe, na których osadzony jest lemiesz, służące do prowadzenia pługa, lub radłarękami. (L. Z. Czep.)	Чепіги , (р.) криві жердини, на яких розташований леміш, слугують для ведення плуга або рала руками. (Л. з. чепець).

<p>25. Czér ☀ (черв) Г</p>	<p>(r.) hubka bukowa.</p>	<p>Чер (р.) буковий трут.</p>
<p>26. ✓ Czerha ☀ =Г (Czerha в. Czerga) СУМ +</p>	<p>(r.) następstwo kolejne, zwłaszcza we młynie. (z. L. Gdzie przykład przywieziony, dowodzi znaczenia całkiem odmiennego, niż podane: „cierstwo, krzepko, żwawo”. Czerhi na świecie we wszém przestrzegamy, Czemuż nie czerho staruszku mieramy? (Bratk.U.) Wiersz ten owszem dowodzi, że znaczenie tego wyrazu w jakim go na Podolu używają jest właściwém.) W nowém wydaniu L. jest „cierhi, z ruska kolej”.</p>	<p>Черга, (р.) почерговість, особливо до млина (у млині?). (Л. наводить приклад, що доводить цілком інше значення, ніж подане: ‘черство, міцно, жваво’. Чергу на світі в усьому пильнуємо, Чому ж чергуне старими міряємо? (Братк.У.) Цей вірш засвідчує значення виразу, властиве для Поділля). У новому виданні Л. є «черги, з російської – колія».</p>
<p>27. Czuhaj ☀ Г (Czuhaj в. Czuha, Cuha) <i>діал.</i></p>	<p>(r.) świta, burka, opończa, gunia z grubego sukna.</p>	<p>Чугай, (р.) свита, бурка, опанча, гуня з грубогосукна.</p>
<p>28. Czumak ☀ = Г +1</p>	<p>(r.) (akcent na a), furman odstawiający wołami pszenicę z Podola i Ukrainy do Odessy, sól z Krymu, rybę z Donu, gips z nad Zbrucza itd. O człowieku, który się zupełnie wyzwolił ze wszelkich form towarzyskich i zdziczał mówią: <i>zczumaczył się</i>.</p>	<p>Чумак, (р.) (наголос на а), візник, який доставляє волами пшеницю з Поділля і України до Одеси, сіль – із Криму, рибу – з Дону, гіпс – з-над Збруча іт.д. Про людину, яка цілком уникає товариських стосунків, здичавіла, говорять <i>zczumачився</i>.</p>
<p>29. Domowina ☀ = Г +1 (місце для поховання)</p>	<p>Domowina, (r.) trumna.</p>	<p>Домовина, (р.) труна.</p>
<p>30. Dranica ☀ Г <i>діал.</i></p>	<p>Dranica, (r.) szczapa większa od gonta i bez wyłobienia czyli fugi, używa się do pokrywania dachów zam. gontów, lub też na pobijanie kratki (reszotki) sufitowej, w miejsce trzciny pod wyprawę. Trzciny na Podolu nie</p>	<p>Драниця, (р.) щепка, більша від гонти і без продірявин, тобто фуги, вживається для підбивання стелі драккою під штукатуркою. Очерет на Поділлі не використовують для стелі не тому, що його</p>

	używają do sufitów, nie dla braku onój, bojęj mają dostatek, ale, że dranice daleko mocniejszycją sufit.	бракує, а навпаки— є дуже багато, але з дранок виходять набагато міцніші стелі.
31. Drahle ☀ Г	Drahle , (r.) z. hyżki. Drahle siekać, mówi sięo ludziach, co podczas dreszczu zębami dzwonią. (L. 0).	Драглі , (р.) з. гижки (холодець). Драглі сікти, говориться про людей, які під час тремтіння стукотять зубами. (Л. 0).
32. Dubyna ☀ F СУМ+	Dubyna (r.) mówi sięo roslým, silnie zbudowanym młodzieńcu, z czém niekiedy łączy się wyobrazenie tępości umysłowej.	Дубина (р.) говориться про рослого, міцно збудованого молодика, з яким інколи асоціюється йогорозумова відсталість.
33. Durnica ☀ = Г СУМ+	Durnica , (r.) ryba drobna, małej wartości.	Дурниця , (р.) <u>дрібна риба, малої цінності.</u>
34. Durniczka ☀ = Г	Durniczka , (r.) rzeczdarowana, lubktórasię komudarmodostała.	Дурничка , (р.) дарована річ або яка дісталася задарма.
35. Dywderewo — ☀ = Г	Dywderewo , (r.) Dzieńdzierzawa (<i>Datura stramonium</i>).	Дивдерево , (р.) дурман звичайний (<i>Datura stramonium</i>).
36. Dzierżak ☀ = Г	Dzierżak , (r.) trzonek motyki, kilofa. Itp. (z. L.)	Держак , (р) ручка мотики, кирка і т.д. (з. L.)
37. Farion ☀ = Г (Farjon i без ремарок автора) —	Farion , (r.) obrządek weselny po pierwszej nocy pożycia małżeńskiego, mówiący za, lub przeciw dobrym obyczajom pani młoděj i mówi się: <i>dobry farion, zły farion</i> . W pierwszym razie, drużyna weselna raczy się weseli przy muzyce, przybiérając się we wstążki czerwone; w drugim zaś, zamiast czerwonych w żółte sięprzystraja; matce pani młoděj i jěj saměj, dajesię uczuć wzgarda najdotkliwszemi sposobami, a	Фаріон , (р.) <u>весільний обряд після першої шлюбної ночі, що засвідчує наявність або відсутність гідної поведінки молодої пані, і говориться: добрий фаріон, поганий фаріон.</u> У першому випадку весільні гості частуються і веселяться під музику, прикрашають себе червоними стрічками; у другому ж — замість червоних прикрашаються

	biesiadnicy weselni rozchodzą się i nikną.	жовтими; матері молодій пані і власне їй самій виказують зневагу найдошкульнішими способами, а весільні гості розходяться.
38. Futor ☀ = ґ	Futor , (r.) zepsute Hutor dom, lub chata z ogrodem, pasieką, rolą i sianożęcią oddalona od innychi ode wsi lub miasta, do którego należy oddzielonaznaczną przestrzenią, - samotny folwarczek odrębny. (z. L.)	Футор , (р.) замінене Хутір , дім або хата з садом, пасікою, ріллею і сіножаттю, віддалена від інших, від села або міста на велику відстань, - окремий самотній фільварок. (з. Л.)
39. Gać , v. Hać ☀ = ґ +	Gać , v. Hać , (r.) gata, przegata, zagroda, przegroda, płot, tama na wodzie z chrustu, słomy i kamieni zrobiona zwykle na wiosnę i trwająca tylko rok jeden. (z. L.)	Гать (р.) гата, гатка, огорожа, перегородка, пліт, гребля на воді зроблена з хворосту, соломі і каміння зазвичай навесні і стоїть тільки один рік. (з. Л.)
40. Gelewaty ☀ (Гелева́ч) Г (Gelewaty v. Gielewaty) —	Gelewaty , (r.) człowiek grubo płaski, z obwisłym brzuchem.	Гелеватий , (р.) людина, товста та плоска, з обвислим животом.
41. Giemzi = ґ + СУМ (гемзити) <i>діал.</i>	Giemzi , nieosobiście, (r.) stan powietrza mglisty, wilgotny, kiedy deszcz drobny i nie pada i nie przestaje. (L. giemzić, świerzbić).	Гемзі , неособисто, (р.) туманний стан повітря, вогкий, коли дрібний дощ і не падає, і не припиняється. (Л. гемзити, свербіти).
42. Giergaczka ☀ = ґ + —	Giergaczka , (r.) gardziel albo poprawniej krtań z tchawicą razem u ludzi i zwierząt. (L. 0.)	Гергачка , (р.) = гергавка, глотка або вірніше гортань разом з трахеєю в людей і тварин. (Л. 0.)
43. Gnipić ☀ =ґ СУМ+	Gnipić , (r.) nękać, gnębić prześladować.	Гнітити , (р.) турбувати, пригноблювати, переслідувати.
44. Gruba , Hruba ☀ =ґ+	Gruba , Hruba , (r.) piec doogrzewania, zdrobniale: grubka. (L. jama dół.)	Груба , (р.) піч для нагріву, зменшувально: грубка. (Л. яма ниж.)
45. ✓ Gryź ☀ =ґ <i>діал.</i>	Gryź , (r.) biegunka, mówi się: chory na gryź.	Гризь , (р.) діарея, говориться: хворий на гризь.
46. Hadinka ☀	Hadinka , (r.) dosłownie gadzina;	Гадинка , (р.) буквально

<p>= г СУМ+</p>	<p>pogardliwe przezwisko, nadawane najczęściej przez panów chłopom.</p>	<p>гадина; презирливе прізвисько, найчастіше дане панами селянам.</p>
<p>47. Haіć się ☀ = г +</p>	<p>Haіć się (r.) mitreżyć się – <i>zahaіć</i>, zająć miejsce niepożytecznie, np. <i>zahaіłeś mi cały tok, cały dziedziniec</i> itp.</p>	<p>Гаятися, (р.) м'ятися – <i>загаітися</i>, зайняти непрезентабельне місце, напр. <i>згаіш мені цілий тік, весь двір і т.д.</i></p>
<p>48. Hajdamaka ☀ = г + СУМ+</p>	<p>Hajdamaka, (r.) rozbójnik, opryszek. (z. L.)</p>	<p>Гайдамака, (р.) розбійник, опришок. (з. Л.)</p>
<p>49. Hałakać ☀ =г (крім авторських ремарок) <u>РОЗМ.</u></p>	<p>Hałakać, (r.) mówić bez namysłu, krzykliwe; <i>zahałakać</i>, zakrzyczeć kogo; z rozumu go zwiéść ciągłym krzykiem i ogłupić. Tu należy także przysłowie <i>na hałaj na bałaj</i>, wykonać coś bez namysłu, nie wiedzieć, po jakiemu.</p>	<p>Галакати, (р.) говорити без наміру, голосно; <i>загалакати, закликати когось, з розуму його звести постійним криком і обдурити.</i> Тут ставиться також прислів'я на галай, на балай, виконати щось, не думаючи, не знати, як.</p>
<p>50. Haława ☀ = г</p>	<p>Haława, (r.) polana w lesie niezarosła. (L. 0.) <i>Przetalina</i>, (r.) przesmek w lesie nie zarosły. (L. 0.)</p>	<p>Галява, (р.) незаросла поляна в лісі. (Л. 0.) <i>Прогалина</i> (р.) вузький прохід в лісі, незарісший. (Л. 0.)</p>
<p>51. Hałuszka ☀ г</p>	<p>Hałuszka, (r.) kluska. (L. 0.)</p>	<p>Галушка, (р.) клюска. (Л. 0.)</p>
<p>52. Hamor ☀ = г</p>	<p>Hamor, (r.) coś pośredniego między wrzawą, zgiełkiem i gwarem, np. z rana przy rozpoczynającym się jarmarku na targowisku.</p>	<p>Гамір, (р.) щось середнє між галасом, гамом і гомоном, напр. зранку розпочинається ярмарок на ринку.</p>
<p>53. Harpa ☀ Онім = г —</p>	<p>Harpa, (r.) zepsute <i>Ahafia</i> (imię), tak panowie nazywają dziewczki wiejskie, a także przydomek ten służy pannom, grubej płci, ogorzałym, o rysach pospolitych. (L. 0.)</p>	<p>Гапка, (р.) зіпсоване Агафія (ім'я), так пани називають сільських дівчат, а також це прізвисько використовується як загальна назва для товстих, засмаглих дівчат. (Л. 0.)</p>
<p>54. Hawkać ☀ = г +1</p>	<p>Hawkać v. haukać, (r.) szczekać.</p>	<p>Гавкати v. гаукати, (р.) гавкіт.</p>

55.# Hlemizdać = ɣ	Hlemizdać , (r.) rzecz jaką niezgrabnie, niegładko, niedołążnie wykonać, spaskudzić, zhydzić. (L. 0.)	Глеміздати , (р.) річ, яку незграбно, недобре, неналежно виконано, зіпсувати, висміяти. (Л. 0.)
56. Hłuzdy ☀ ɣ +1 (Смисл) <u>розм.</u>	Hłuzdy , (r.) rozum, np. ma hłuzdy, nieglupi; <i>zsunął się z hłuzdów jak pies ze słomy</i> ; stracił hłuzdy; <i>zabić komuś hłuzdy</i> , tyle co <i>bić w ciemię</i> . (L.0.)	Глузд , (р.) розум, напр. має глузди, недурний; <i>з'їхав з глузду, як собака з соломи</i> ; <i>забити комусь глузди</i> , те, що бити в тім'я. (Л. 0.)
57.# Hnat Онім F	Hnat , (r.) Ignacy.	Гнат , (р.) Ігнатій.
58. Hodi ☀ = ɣ+ <u>розм.</u>	Hodi , (r.) dość, stój, basta. (L. hody.)	Годі , (р.) досить, стій, basta. (Л. годи).
59. Hojdać ☀ = ɣ +	Hojdać , (r.) huścić.	Гойдати , (р.) колихати.
60. Hołomszyć = ɣ СУМ <u>розм.</u>	Hołomszyć , (r.) bić, razemi okładać bez żadnego systematu.	Голомшити , (р.) бити, розгами обкладати без жодної логіки.
61.# Hołopa v. Homela = ɣ +	Hołopa v. Homela , (r.) kość większych rozmiarów w potrawie, np. rura w barszczu. <i>Hołopą</i> nazywa się także kobiéta chuba, wysoka a niezgrabna. (L. 0.)	Голопа v. Гомела , (р.) кістка, найбільших розмірів у страві, напр. трубка в борщі. Голопою називається також дівчина худа, висока і незграбна. (Л. 0.)
62.✓ Hołubić ☀ = ɣ	Hołubić , (r.) od holub, gołąb, oswajać, nęcić, jednać sobie, np. kobiétę, dziecię, konia, psa, łagodném a pieśczołiwém objściem. (L. 0.) <i>przyhołubić</i> , przynęcić. С 188	Голубити , (р.) від голуб, приборкати, вабити, преднати до себе, напр. дівчину, коня, собаку, лагідним і пестливим ставленням. (Л. 0.) <i>приголубити</i> , привабити.
63. Homen ☀ ɣ	Homen , (r.) toż samo co <i>Hamor</i> , tylko w wyższym stopniu. (L.0.) С 189	Гомін , (р.) те саме, що ☀ <i>Гамір</i> , тільки у вищому ступені. (Л. 0.)
64.# Hopsza = ɣ	Hopsza , (r.) panna, dziewczalub kobiéta wysokiego wzrostu, niezgrabna, ociężała.	Гопша , (р.) панна, дівчина чи жінка високого росту, незграбна, неповоротка.
65. Horenyć ☀ (антонім)	Horenyć , (r.) leżeć na wznak, z. нуць.	Горінець , (р.) лежати на спині, з.ниць.

= ґ		
66. ✓ Hostec ☀ ґ <i>діал.</i>	Hostec , (r.) gościec, reumatyzm, gościecmusię przyrzucił. (L. goździec).	Гостець , (р.), ревматизм, гостець його скрутив. (Л. goździec).
67. Hreczka ☀ = ґ (без прикладу)	Hreczka , (r.) tożsamoziarnocotatarcka, tyłkobiałokwitnaća, tatarcki właściwej nie sieją i słusznie, bo hreczka jest daleko smaczniejsza. Powtarzają przysłowie: „na świętego Marka, późny owies a ranna tatarcka”.	Гречка , (р.) те саме зерно, що татарка, тільки цвіте білим, татарки не сіють і правильно, бо гречка набагато смачніша. Повторюють прислів'я: « <i>на святого Марка, пізній овес, і рання татарка.</i> »
68. Huby ☀ ґ <i>діал.</i>	Huby , pl. (r.) grzyby w ogóle, z wyłączeniem grzyba właściego, z Gąbka.	Губи , мн. (р.) гриби взагалі, включаючи власне гриба, з. Губка.
69. Hucul ☀ = ґ(тільки 2e) +	Hucul , (r.) mieszkaniec podgórz karpackiego, koło Kołomyi, Kutna, nad Czeremoszem; 2re żartując, tak nazywają dzieci i dorosłych, ludzi silnie zbudowanych i dobrej tuszy, np. <i>wygląda jak hucul, jak mołdowan.</i>	Гуцул , (р.) житель Карпатського передгір'я, біля Коломиї, Кутні та Черемоша; 2ге жартуючи, так називають дітей і дорослих, людей, сильної будови і доброї душі, напр. виглядає, як гуцул, як молдован.
70. Huzir v. huzer ☀ = ґ СУМ+	Huzir v. huzer , (r.) dółna część snopa, w której grubsza słoma, czyli <i>knowie</i> . (L. knowie, ździebelko suche, plur. collect. sztuki źdźbła).	Гузир в. гузир , (р.) нижня частина снопа, в якій товща солома, або <i>вузол</i> . (Л. вузол, сухе стебельце, мн. збірне стебла).
71. Hyczka ☀ = ґ СУМ+	Hyczka , (r.) liście wierzchnie z koroną na rzodkwi, buraku, itp. (nać), 2re korona z włosów, na ogolonėj od spodu głowie, czyli <i>czupryna</i> jeśli się znajduje na głowie szlacheckiej i ta zowie się <i>lacka</i> , na włóściańskiej zaś pogardliwie <i>mużycka</i> , czyli <i>hyczka</i> .	Гичка , (р.) зайве верхне листя з крони моркви, буряка та ін. (бадилля), 2ге корона з волосся на нижній частині голови, тобто чуприна , якщо вона знаходиться на голові дворянській, називається лакка, на селянській же - зневажливо <i>мужик</i> чи <i>гичка</i> .
72. Hydki ☀ = ґ	Hydki , (r.) brzydki.	Гидкий , (р.) бридкий.
73. Hydota ☀ ґ	Hydota , (r.) brzydota.	Гидота , (р.) бридота.
74. #Hymzać	Hymzać , (r.) pełzać, czołgać się.	Гимзати , (р.) повзати,

= ɣ		ПОВЗТИ.
75. Hyra ɣ+ СУМ (протилежне) <i>діал., зневажл.</i>	Hyra , (r.) czupryna rozczochrana, (pogardliwie); duże włosy na głowie niedbale utrzymane. (L. O.)	Гира , (р.) розпатлана чуприна (зневажливо); довге волосся на голові, недбайливо зібране. (Л. 0.)
76. Hyz□ki ☀ = ɣ + —	Hyz□ki , plur. (r.) galareta wraz z mięsem z nóg wołowych albo wieprzowych; sama galareta zowie się <i>drahle</i> . z. D.	Гижки , мн. (р.) холодець разом з м'ясом з яловичих чи свинячих ніг; сам холодець називається <i>драгли</i> . з. Д
77. Jagura ☀ = ɣ +	Jagura , (r.) jar głę boki.	Ягура - (r.) глибокий яр. (спотворене «яруга»).
78. #Jewir = ɣ	Jewir , (r.) trzaska oddzielająca się od pnia mię dzy dwoma zacię ciami przy zrąbywaniu drzewa. (L. O.)	Євір , (r.) тріщина, що виникає між пеньком і стовбуром під час рубання дерева (L. O.)
79. Jnej ☀ = ɣ (Inej)	Jnej , (r.) okiść, szron na gałę ziach drzew lub krzewów.	Іній (іней) , (r.) сніг, мороз на гілках дерев або чагарників.
80. Jurek ☀ Г СУМ+	Jurek , (r.) narzę dzie drewniane, z kijka krótkiego, mierněj grubości, zakarbowanego na obu końcach do zwijania przę dzy na kłę bki używany. (L. O.)	Юрок , (r.) дерев'яний інструмент, зроблений із короткої, вузької палички закарбованого з обох кінців, що використовується для намотування шпинделя. (L. O.)
81. Kaban ☀ ɣ	Kaban , (r) wieprz. (L. O.)	Кабан , (r) свиня (Л. 0.)
82. Kalamucić ☀ = ɣ +1	Kalamucić , (r.) mącić bełtać, np. Wodę, zkałamucona woda.	Каламутити , (r.) мутити, бовтати, наприклад воду, зкаламучена вода.
83. Kazan ☀ = ɣ	Kazan , (r.) kocioł duży.	Казан , (r.) великий котел
84. ✓Kłania ☀ М <i>огил.-Под.</i> = ɣ —	Kłania , (r.) rząd kóp, lub półkopków wzdłuż uważany. (L. O.)	Кланя , (р.) ряд кіп, або півкіп складених вздовж. (Л. 0.)
85. Kłunia ☀ = ɣ	Kłunia , (r.) stodoła.	Клуня , (r.) стодола.
86. Kolotucha ☀+ = ɣ (Kolotucha) +1 <i>діал.</i>	Kolotucha , (r.) śmietana podrabiana krochmalem lub mąką, dla nadania jęj większěj gęstości.	Колотуха , (r.) сметана, підроблена крохмалем або борошном, щоб надати їй більш високу щільність.

87. Koromysło ☀ = r СУМ+	Koromysło , (r.) nosidło do noszenia konewek z wodą na ramionach.	Коромисло , (p.) коромисло дляносіння відер з водою на плечах.
88. Kosa ☀ = r+ СУМ+	Kosa , (r.) warkocz.	Коса , (p.) коса (волосся).
89. Kotygi ☀ F —	Kotygi , (r.) wóz mocny a nizki, do przewożenia wielkich ciężarów, np. kamienia młyńskiego, wału do koła młyńskiego itp. (L. 0.)	Котига , (p.) сильний і низький віз, для транспортування важких вантажів, наприклад, жорна, валу до мельничого колеса тощо (L. 0.)
90. Kulbaba ☀ = r+	Kulbaba , (r.) przydrożnik, (taraxacum), roślinę tę niewłaściwie tu nazywają cykoryą dziką lub żółt. (L.0.)	Кульбаба , (p.) придорожник, (taraxacum), ця рослина нетипово називається тут цикорієм диким або жовть. (L.0.)
91. Kulesz ☀ r +	Kulesz , (r.) kasza jaglana powolna, tj. na rzadko zgotowana.	Куліш , (p.) пшоняна повільна каша, тобто рідко приготовлена.
92. Kuniać ☀ = r <u>розм</u>	Kuniać , (r.) ni spać ni czuwać, marudzić, nudzić sobą. (L.0)	Куняти , (p.) ні спати, ні пильнувати, марудитися, нудитися. (L.0)
93. Kurzeń, kureń ☀ = r+ СУМ+	Kurzeń, kureń (r.) chata w lesie lub pod lasem służąca dla pobereżników czyli gajowych.	Курінь , (p.) хата в лісі або біля лісу для побережників чи гайових.
94. Kwasza ☀ = r + +1	Kwasza , (r.) rodzaj zupy z równych części mąki żytniej, zarobionych wodą na klajster, co następnie rozrzedza się wodą ciepłą i poddaje lekkiej fermentacji, potem się gotuje, a gdy zawrze, podaje się na gorąco; je się z chlebem lub lemiszką hreczaną; żartując, mówi się o kwaszy, że ją sprzedają na łokcie. (L.0.)	Кваша (p.) тип супу з рівними частинами житнього борошна, зароблене у вигляді пасти, яку потім розбавляють водою і дають трохи забродити, потім кип'ятять і коли закипить, подають гарячим; їсти з хлібом або гречаною лемішкою; жартуючи, говорять, що квашу подають наліктіях. (L.0.)
95. Łohaza ☀ Камен.у. r (Łogaza в. Łohaza) <u>діал.</u>	Łohaza , (r.) pencał, zwykle z jęczmienia. (L. 0.)	Логаза , (p.) пенцак, як правило, з ячменю. (L.0)
96. Łom	Łom , (r.) drązek żelazny do	Лом (r.) залізний стержень

☀ Г+ СУМ+	wyważania kamienia lub rozbiórania muru. (L. n. m. t.zn.)	для виважування каміння або розбиття стіни. (Л.н.м.т.зн.)
97. Losze ☀ = Г	Losze , (r.) zrzebie. 2re: przyp. łoszęcia.	Лоша , жеребчик; 2-ге: лошатко.
98. Łucina ☀ = Г +	Łucina , (r.) łuczywo, przyrządzone z latorośli drzewnych i łodyg, odartych z kory, rozmiążdżonych i wysuszonych. (L. 0.)	Лучина , (p.) скіпка, виготовлена з деревних гілок і стебел, з обдертою корою, подрібнена і висушена.
99. Łukawy ☀ = Г	Łukawy , (r.) dosłownie chytry, podstępny, przebiegły; oznacza także djabła, którego pobożni Rusini nie radzi prawdziwą nazwą, zwłaszcza pod noc, wymieniać. (L. 0.)	Лукавий (r.) буквально хитрий, оманливий; це також означає диявол, чиє ім'я благочестиві русини не радять вживати, особливо вночі. (L.0).
100. Majaczyć ☀ F +1	Majaczyć , (r.) pokazywać się i znowu niknąć, łudzić siebie lub kogo, wyobrażać sobie nicbywalice.	Маячити (r.) показатися і знову зникнути, обманювати себе чи когось, створювати ілюзію.
101. Makutra ☀ = Г СУМ+	Makutra , (r.) donica, misagłęboka, dozacieraniamakulubczego innego. Makohonem, tj. wałkiemkrągłym, (którymak-goni). (z. L.)	Макітра , діжка, глибока миска для розтирання маку чи чогось іншого макогоном. (з. Л.)
102. Matoczy ny ☀ = Г +	Matoczynny , (r.) otworyoblewkołach, wktórychoś chodzi.	Маточини , (p.) отвори в колі, у яких вісь сходиться.
103. Młaka ☀ Г <u>діал.</u>	Młaka , (r.) łąka w wyschlém jezioru.	Млака . (p.) лукау висохлому озерці.
104. Mogilki Г СУМ <u>діал.</u> +1 (проводи)	Mogilki , (r.) cmentarz. (L. 0.)	Могилки , (p.) цвинтар. (Л. 0.)
105. Mohorycz ☀ = Г + <u>РОЗМ</u>	Mohorycz , (r.) traktament po skończonym targu; <i>mohoryczyć</i> , nudzić, marudzić, ubiegając się o kupno. (L. 0)	Могорич , (p.) дійство після закінчення торгу ; <i>могоричити</i> , набридати, марудити, клопотати за покупку. (Л. 0)
106. Moroka ☀ Г = <u>РОЗМ</u>	Moroka , zamoroka, (r.) zawilość, trudna do rozwiązania lub czynność nie łatwa do spełnienia. (L. 0.)	Морока , заморока, (p.) плутанина, важка для розв'язання, або нелегка для здійснення робота. (Л. 0.)
107. Mymka ☀ = Г	Mymka (r.) krowa lub inne bydło dojne, u którego jedna tylko lub więcej dojek jest zatkaných; mówi	Мимка , (p.) корова або інша дійна худоба, у якої дояться тільки одна або

—	się mymka na jedną dojkę, na 2 dojki itp.	більше дійок; кажуть, мимка на 1 дійку, на 2 дійки і т.п.
108. Mytuś ☀ =Г (Mytuś в. Mituś) —	Mytuś , (r.) Wieszać, pakować lub wiązać <i>mytuś</i> : znaczy przedmioty różnej w końcach swoich grubości, kłaść na przemiany jeden grubszym a drugi cieńszym końcem, np. związać buty mytuś, znaczy związać je zwracając ujście cholewy jednego do podszycia drugiego buta itp.	Митуш , (р.) вішати, пакувати або зав'язувати <i>митушем</i> : означає предмети різної товщини на кінцях, кладуть позмінно один грубшим, а другий - тоншим кінцем, напр. зв'язати черевики митушем, значить зв'язати їх, з'єднуючи вужчу халяву одного з підшиттям іншого черевика і т.п.
109. Nakorene k ☀ =Г СУМ+(ПОТОМОК)	Nakorenek , (r.) ród, źródło, początek czegoś, np. <i>zniszczył z nakorenkiem</i> , tj. do szczytu, radykalnie z kretešem.	Накоренок , (р.) рід, джерело, початок чогось, напр. <i>знищив з накоренком</i> , тобто до щенту, радикально цілком.
110. Nalyhacz ☀ =Г —	Nalyhacz (r.) powróz do prowadzenia pary wołów i do upinania onój; zakłada się on na rogi. (L. 0.) z. wołowód.	Налигач (р.) канат для ведення пари волів і для їх заколювання; одягається він на роги. (Л. 0.) з. воловод.
111. Namoroż nie ☀ =Г	Namorożnie , pl. (r.) Deski nie zbyt szerokie, osadzone na wierzchu okleni lub wiązów, na czopach zaciętych na końcu kopył. (L. 0.)	Наморжень (наморозень) , мн. (р.) Дошки не занадто широкі, встановлені на верхуоклені (див. oklenie) або в'язів, на пробках, затятих на кінці копилів. (Л. 0.)
112. Na prach =Г	Na prach , (r.) do szczytu, np. <i>złamał nogę na prach</i> .	На прах (у прах) , (р.) вщент, напр. <i>зламав ногу на прах</i> .
113. Naszelnik ☀ =Г СУМ+	Naszelnik , (r.) naszyjniki.	Нашильник , (р.) намісто .
114. Nawidzo ny ☀ =Г СУМ+	Nawidzony , tłumaczenie dosłowne ruskiego <i>nawizeny</i> i w ruskiem znaczeniu tego wyrazu używany, znaczy opętany, z. bisnowaty. (L. 0.)	Навіжений , дослівний переклад руського <i>навіжений</i> і в руській цей вираз вживається в значенні одержимий, з. біснுவатий. (Л. 0.)
115. Niebylica	Niebylica , (r.) bajka niepodobna do prawdy, „ <i>pleść niebylice</i> ” zmyślać,	Небилиця , (р.) байка неподібна до правди,

☀ = г	kłamać.	«плести небиліццю» вигадувати, брехати.
116. Niesamowity ☀ =г	Niesamowity , (r.) człowiek mający związki z djałem i z jego pomocą nadzwyczajnych rzeczy dokazujący, mówi się o takim, <i>żema muchy w nosie</i> . Niekiedy także używają tego wyrazu mniej właściwie zamiast nie swói, tj gdy komu czegoś brakuje, gdy nie ze wszystkiém zdrów, albo podejrzany o obłąkanie umysłu. (L. 0.)	Несамовитий , (р.) людина, що має зв'язки з дияволом і з його допомогою робить надзвичайні речі, говорить про такого, що має мух в носі. Інколи також вживають цей вираз замість не свій (не в собі), тобто коли комусь чогось бракує, коли не зовсім здоровий, або підозрюваний у божевіллі. (Л. 0.)
117. Nyc ☀ F	Nyc , przysl. (r.) położył się <i>nyć</i> , tj. twarzą do ziemi. z. <i>horenyć</i> . (L. <i>nyć</i> . <i>niknać</i> , <i>ginać</i> .)	Ниць , присл. (р.) ліг ниць, тобто обличчям до землі. з. <i>горіниць</i> . (Л. <i>ниць</i> . <i>зникати</i> , <i>гинути</i> .)
118. Nykać ☀ =г СУМ+ (ходити, рухатися без цілі; тинятися)	Nykać , (r.) szukać, szpérać, przyglądać się, śród niepewności nasłuchiwać. (L. 0.)	Никати , (р.) шукати, глядіти, приглядатися, невпевнено прислухатися. (Л. 0.)
119. # Ochaić = г	Ochaić , (r.) oczyścić się, okrzątnąć koło siebie lub oczyścić co. (L. 0.)	Охайти , (р.) очиститися, очистити біля себе або очистити щось. (Л. 0.)
120. Oczere ☀ = г (Oczeret v. Oczerot)	Oczeret , (r.) trzcina. (L. 0.)	Очерет , (р.) тростина. (Л. 0.)
121. Oczorciał o ☀ = г РОЗМ.	Oczorciało , (r.) obrzydło, np. <i>już mi to oczorciało</i> . (L. 0.)	Очортіло , (р.) набридло, напр. <i>вже мені це очортіло</i> . (Л. 0.)
122. Oddać się ☀ F СУМ+	Oddać się , z ruskiego <i>widdatysia</i> wprost przełożone, wydać się za mąż, czyli wyjść za mąż.	Оддатися (віддатися) , з руського <i>віддатися</i> , вийти заміж чи одружитися.
123. # Oklenie = г	Oklenie , (r.) drzewo łączące w poprzecznym kierunku obie kopanice na wierzchu kopył. (L. 0.)	Окленє , (р.) дерево, що з'єднує впоперек обидві сторони болота. (Л. 0.)
124. Okrasa ☀ г+ СУМ+	Okrasa , (r.) omasta, z. L.	Окраса , жирна приправа, з. Л.
125. Ondzie ☀ г	Ondzie , tam, pospolicie używany na Podoluwyraz, skrócone <i>on-gdzie</i> .	Онде , там, вживається на Подолі, скорочено від он-где.
126. Opychać	Opychać , (r.) w stępie nożnej lub	Опихати , (р.) в ступі ногами

 = Г + —	wodnej tłuć zboże a zwłaszcza proso, w celu obrobienia go na jagły. (L.0.)	або водою товкти збіжжя, а особливо просо, з метою обробки його на пшоно. (Л.0.)
127. Padalica =Г+ (крім №2) СУМ+	Padalica , (r.) wszystko, co wyrasta z nasion samosiewnych; 2re dzieci z nieprawego łoża, zowią się <i>padalicznemi</i> .	Падалиця , (р.) все, що виростає з самосівного насіння; 2-ге: позашлюбні діти називаються падалишними.
128. Pałamaro wać = Г РОЗМ.	Pałamarować , (r.) (od <i>ponamar</i> , zepsutego na <i>pałamar</i> , posługacz cerkiewny, zakrystyjan), znaczy robić bardzo gorliwie niepotrzebne, lub do robiącego nie należące, lub od niego nie wymagane przez nikogo rzeczy. (L. 0.)	Паламарювати (р.) (від <i>пономарь</i> , переробленого на <i>паламар</i> , служитель православної церкви, християнин), означає зробити щось дуже непристойне, те, чого не слід робити або чого ніщо від нього не вимагало. (Л. 0.)
129. Pałuba + Подольск. г. Г СУМ+	Pałuba , (r.) czapka drewniana, czerepiana, lub słomiana, którą się ul nakrywa; 2re kobiéta stara, brzydka, gderliwa, złośliwa, słowem coś djabelskiego w sobie mająca.(L. n. m. t. zn.)	Палуба , (р.) дерев'яна шапка, череп'яна або солом'яна, якою накривають вулик;2-ге: стара жінка, некрасива, дратівлива, злісна, має в собі щось диявольське. (Л. н. м. т. зн.)
130. Pantrowa ć =Г+ РОЗМ	Pantrować , (r.) pilnować czego, starać się okołczego, wypatrywać, śledzić. (L. O.)	Пантрувати (р.) пильнувати, стежити за кимось, клопотатися біля чогось, дивитися, слідкувати. (Л. 0.)
131. Pasenko wać =Г+	Pasenkować , (r.) pasenkuje się: kukurudzę, tytoń, winograd, co znaczy, odejmować odrostki, między liśćmi wyrastające, dla uszlachetnienia i przysporzenia siły rodzajnej głównej łodydze lub latorośli. (z. L.) С 52 (+В)	Пасинкувати , (р.) пасинкується: кукурудза, тютюн, виноград, що означає відривати відростки між листям, щоб удомашнити і дати головному стеблю чи гілці більше плодоносної сили. (з. Л.)

	P asynkować: »Pasenkować... kukurudzę, tytoń, winograd = odejmować odrostki, między liśćmi wyrastające, dla uszlachetnienia i przysporzenia siły rodzajnej głównej łodydze lub latorośli «Roczn. 222. Ust. z Litwy. »Pasynkowany a. Opasynkowany = z którego pasynki, odrostki oderwano« O.	
132. Perebend iować ☀ = г СУМ+	Perebendiować , (r.) żartować w ten czas, kiedyby należało mówić naseryjo.	Перебендювати , (р.) жартувати в той час, коли варто було б говорити серйозно.
133. #Peredrantus = г	Peredrantus , (r.) obszarpaniec, obdartus, co nigdzie miejsca nie zagrzeje. z. <i>projdyswit, pereleta</i> . (L. 0.)	Передрантус , (р.) обшарпанець, обідранець, який ніде не може собі місця нагріти. з. <i>пройдисвіт, перелета</i> . (Л. 0.)
134. Perewert y +/- ☀ = г	Perewerty , (r.) Przewracanie ze swawoli wszystkiego, mówi się <i>perewerty</i> , sprawiać, lub wyprawiać.	Переверти , (р.) свавільне перевертання всього навколо, називається переверти справляти чи виправляти.
135. ✓Perha ☀ Подольск. г. = г+ спец	Perha , (r.) pyłek kwiatowy, w komórkach plastrowych na sucho utrzymywany.	Перга , (р.) квітковий пилок, який тримають у сухих сотах.
136. Pieniawo ☀ = г —	Pieniawo , (r.) opornie, robota pieniawo idzie, z trudem, niesporo idzie. (L. 0.)	Пеняво , (р.) неохоче, робота йде неквапно, з трудом, нешвидко. (Л. 0.)
137. Piweń ☀ = г	Piweń , (r.) kogut.	Півень , (р.) когут.
138. Płonka, płunka ☀ = г РОЗМ	Płonka, płunka , (r.) przyrębl w lodzie.	Полонка (ополонка) , (р.) отвір, прорубаний у кризі.
139. Pobereże ☀ ґ	Pobereże , (r.) część kraju na południe Podola i Ukrainy, tak się nazywa, że jest po brzegu, (<i>bereh</i>) od granicy dawniej tureckiej. (z. L.)	Побережжя , (р.) частина країни на південь від Поділля та України, названа так, оскільки знаходиться на березі, (<i>берег</i>) від колишнього турецького кордону. (з. Л.)
140. Pobereżnik ik ☀	Pobereżnik , (r.) stróż lasu, gajowy. (z. L.)	Побережник , (р.) опікун лісу, гайовий. (з. Л.)

Уман.у., Хотин.у. =Г+ (лісник) <u>заст.</u> +1		
141. Podaba ☀ = Г СУМ+	Podaba , 3cia osoba słowa, (r.) np. podaba na deszcz, na śnieg, na pogodę, zabięra się na deszcz, godzi na pogodę. (L. 0.)	Подоба , 3-тя особа слова, (р.) наприклад подоба на дощ, на сніг, на погоду, збирається на дощ, розпогоднюється. (Л. 0.)
142. Podczos ☀ = Г +	Podczos , (r.) wyborna jarzyna sporządzona z liści młodej kapusty, liści buraków lub sałaty posiekanych i zgotowanych na słodko lub na kwaśno, najczęściej na śmietanie. (z. L.)	Підчас , (р.) вишукана страва з овочів з листя молодї капусти , листя буряка або салату , нарізаного і приготовленого солодким або кислим, найчастіше подають зі сметаною. (з. Л.)
143. Podtoki ☀ = Г	Podtoki , (r.) drąg widłowato rozdwojony, osadzony w osi tylnej, łączący, zadnią część wozu z przednią. (L. 0.)	Підтоки , (р.) роздвоєна палка, встановлена на задніх осях, що з'єднує задню і передню частину воза. (Л. 0.)
144. Podużać ☀ = Г	Podużać , (r.) przemagać kogo w boju, zwłaszcza ręcznym, w borykaniu się, lub w każdym innym razie, gdzie siła cielesna stanowi; 2re wyzdrowieć, powstać z choroby. (L. 0.)	Подужати , (р.) долати когось в бою, особливо рукопашному, в боротьбі або в будь-якому іншому випадку, коли застосовується фізична сила; 2-ге: одужати, звестись на ноги після хвороби. (Л. 0.)
145. Pohany ☀ СУМ+ =Г+ (поганський)	Pohany , (r.) szkaradny, obrzydliwy. (L. 0.)	Поганий , (р.) потворний, огидний. (Л. 0.)
146. Pokrytka ☀ = Г <u>заст</u>	Pokrytka , (r.) dziewczka uwiedziona, która matką została nie będąc mężatką, której nie wolno już, jak innym dziewczkom z odkrytą głową chodzić. (L. 0.)	Покритка , (р.) спокушена дівчина, яка стала незаміжною матір'ю, якій більше не дозволено ходити з непокритою головою. (Л. 0.)
147. Pokucie ☀ = Г +	Pokucie , (r.) kąt w chacie za stołem, miejsce poczystne dla gościa a zwłaszcza dla duchownego. (L. 0.)	Покуття , (р.) кут у хаті за столом, місце, яке має велике значення для гостя і особливо для священика. (Л. 0.)
148. Połonica ☀ = Г	Połonica , (r.) truskawka.	Полуниця , (р.) трускавка.
149. Połoz ☀ = Г +	Połoz , (r.) część spodnia sani, od przodu sztucznie wygięta. z.	Полоз , (р.) нижня частина саней, штучно зігнута

	kopаница. (L. O.); 2re wąż większych od zwykłego rozmiarów na ukraińskich stepach a także na stepie orynińskim koło <i>rozbitéj mogiły</i> , do którego wiele się odnosi fantastycznych baśni. (z. L.)	спереду. з. копаница (Л. О.); 2-ге:вуж, незвичайно великих розмірів, в українських степах, а також в орнінському степу біля <i>розбитої могили</i> , про яку ходить багато фантастичних оповідок. (з. Л.)
150. Połudene k ☀ = г + +1 (час доби) <i>розм</i>	Połudenek , (r.) podwieczerek dla ludzi i dla bydła roboczego, między 2gą a 4tą z południa. Objad bowiem u ludu na Podolu podaje się między 7mą a 8mą rano, a wieczerza po skończonej dziennéj pracy.(L. O.)	Полуденок , (р.) підвечірок для людей і робочої худоби між 2 і 4 після полудня. Бо обід на Поділлі подається від семи до восьмої ранку, а вечеря після закінчення щоденної роботи. (Л. О.)
151. Pomieć ☀ =г (= покос)	Pomieć , (r.) żać na pomieć, znaczy, rozciągnawszy przygotowane powróšlo na ziemi, składać na niém tyle zżętego zboża, ile potrzeba na snop, a po wyschnięciu onego zboża dopiero wiązać; to się robi w czasie zbytnej bujności zboża, dla ułatwienia wyschnięcia. (L. O.)	Помет , (р.) жати у помет, означає розтягнути готове перевесло (джгут соломи) на землі, розмістити на ньому стільки збіжжя, скільки потрібно для снопа, і після того, як зерно висушиться, зв'язати його; це робиться під час надмірно буйного (густого) урожаю, щоб полегшити висихання. (Л. О.)
152. Pomorok a ☀ = г +1 <i>розм</i>	Pomoroka , (r.) prawie toż samo co hłuzdy. z. H.	Паморка , (р.) <i>майже те саме, що глузд</i> . з. Г.
153. Popowicz ☀ F	Popowicz , (r.) syn popa, wzgardliwie nazywa się <i>knyszem</i> albo <i>chapoknyszem</i> .	Попович , (р.) син попа, зневажливо називають <i>книшем</i> або <i>хапокнишем</i> .
154. PORY DNIA	PORY DNIA: ☀ Doświtek , (r.) przedświt. ☀ Najutrznia , o wschodzie słońca i nieco później. ☀ W objady , pora obiadowa, około 8éj z rana. #Na wysoki nieszpór, przed zachodem słońca. #Na nizki nieszpór, o zachodzie słońca.	ПОРИ ДНЯ: Досвіток , (р.) до світанку. Заутрення , у схід сонця і трохи пізніше. В обід , пора обідня, приблизно о 8-ій ранку. На високий нешпур , перед заходом сонця. На низький нешпур , на

	<p>#We wlahy. (od <i>lahat`</i>, kłaść się) pora, kiedy się spać kłada.</p> <p>Pierwosny v. ☀ pierwospy, pora pierwszego snu. С 94 = г</p> <p>Kury północne, północ.</p> <p>Kury świtowe, świt.</p>	<p>заході сонця.</p> <p>У вляги (від <i>лягати</i>, лягти) час, коли лягають спати.</p> <p>Первоспи, пора першого сну.</p> <p>Нічні півні, північ.</p> <p>Ранкові півні, світанок.</p>
<p>155. Posipaka</p> <p>☀ = г</p> <p><u>Зневажл.</u></p>	<p>Posipaka, pogordliwa nazwa niższego urzędnika rosyjskiego.</p>	<p>Посіпака, горда названайнижчого російського чиновника.</p>
<p>156. Poteruch</p> <p>а ☀</p> <p>= г</p> <p><u>розм</u></p>	<p>Poterucha, (r.) podły gatunek tytoniu, tytón źle zebrany i niedbale wysuszony.</p>	<p>Потеруха (потерть), (р.) <u>поганій</u> гатунок тютюну, який недбало зібрали і висушили.</p>
<p>157. Poturnak</p> <p>☀ = г</p> <p>СУМ+ <u>заст.</u></p>	<p>Poturnak, (r.) człowiek głupowaty, niezgrabny. (L. francyz poturniak)</p>	<p>Потурнак, (р.) людина нерозумна, незграбна. (Л. француз потурнак)</p>
<p>158. Potylica</p> <p>☀</p> <p>= г</p>	<p>Potylica, (r.) tył głowy, zatylek(<i>occiput</i>), tyłogłowie. (z. L.)</p>	<p>Потилиця, (р.) зад голови, затилок (<i>occiput</i> - лат.), потилиця. (з. Л.)</p>
<p>159. Potyrcze</p> <p>☀</p> <p>=г+ (Potyrcze в. Patarocza)</p> <p><u>фольк.</u>, <u>заст.</u></p>	<p>Potyrcze, (r.) poronieniec, dziecko przed czasem nie żywo urodzone, lub nez chrztu zmarłe; 2re mówi się o mężczyźnie lub o kobiecie małego wzrostu, wątłej, suchej budowy ciała, a potwornych przytém kształtów; o ludziach jedném słowem, o których powiadają, że się miał djabeł urodzić, ale kur zapał i potyrcze się urodziło. (L.0.)</p>	<p>Потерча, (р.) викидень, дитина, яка передчасно народилася мертвою або померла нехрещеною; 2-ге: <u>кажуть про чоловіка чи жінку низького зросту, худого, сухого та потворного на вигляд; одним словом, людей, про яких говорять, що мав чорт народитись, але півень заспівав та потерча народилося.</u> (Л.0.)</p>
<p>160. Prażucha</p> <p>☀ = г</p> <p><u>діал.</u> (пряження)</p>	<p>Prażucha, (r.) lemieszka z prażonej mąki, po krakowsku - <i>kluski palone</i>.</p>	<p>Пряжуха, (р.) галушка зі смаженого борошна, по-краковськи – <i>kluski paleni</i>.</p>
<p>161. Progi</p> <p>☀</p> <p>=г (без прикладів)</p> <p>СУМ+</p>	<p>Progi, (z r. porohy) skały w poprzek rzeki, utrudniające żeglugę, jakie są np. na Dnieprze, a także na Dniestrza koło Jampola. (z. L.)</p>	<p>Пороги, (з р.) скали впоперек річки, які утруднюють судноплавство, такі, як напр. на Дніпрі, а також на Дністрі біля Ямполья. (з. Л.)</p>
<p>162. Projdyśw</p>	<p>Projdyświt, (r.) włoczęga, na</p>	<p>Пройдисвіт, (р.) волоцюга,</p>

it ☀ =Г(=передрантус) <u>РОЗМ.</u>	którego charakter nic liczyć nie można.	на чію натуру не можна покладатися.
163. Pryharcy ☀ =Г (Pryharcy v. Pycharcy) +1	Pryharcy , przysł. (r.) dorywczo, np. <i>budę sklecić pryharcy</i> , ładajako, na krótki czas.	Прихапцем , присл. (р.) тимчасово, напр. <i>будку сколотити прихапцем</i> , як-небудь, на короткий час.
164. Przejąć ☀ = Г + СУМ+	Przejąć , literalne tłumaczenie r. <i>perejmyty</i> , zabiédz drogę na przełaj, nauczyć się ze słuchania melodyi jakiej, pieśni, lub roboty, przypatrywaniem się, np. przejął od niej tę nutę, od niego szewstwo przejął. (z. L.)	Прийняти , дослівно з р. <i>переїмати</i> , zabiédz drogę na przełaj , на слух вивчити мелодію, пісню, або навчитися щось робити, повторюючи за кимось, напр. перейняв від неї ту ноту, від нього шефство перейняв. (з. Л.)
165. Przełaz ☀ Г	Przełaz , (r. <i>perelaz</i>) w murze, w parkanie, a najczęściej w płocie, ławeczka w poprzek postawiona, dwa słupki lub dwa kamienie, ułatwiające ludziom przejście a dla bydła nieprzystępne. (z. L.)	Перелаз , (р.) в мурі, в паркані, а найчастіше в тиніві, лавочка, поставлена впоперек, два стовпчики чи дві каменяки, які допомагають людям перелазити, а худобі не дозволяють. (з. Л.)
166. Przynuka ☀ =Г <u>РОЗМ.</u>	Przynuka , zpolzczone r. <i>prynuka</i> , przymuszanie kogo łagodnymi sposobami, znanaganie gości do jedzenia i picia; np. wszystko było, ale przynuki nie było.	Принука , (р.), змушення до чогось лагідними способами, запрошення гостей до їжі та питва; напр. все було, але принуки не було.
167. Przysiud y ☀ = Г	Przysiudy , (r.) <i>prisiudy</i> , z. taniec.	Присюди , (р.), з. танець.
168. Puzo ☀ = Г <u>РОЗМ.</u>	Puzo , (r.) brzuch.	Пузо , (р.) череву.
169. Puzaty ☀ = Г <u>РОЗМ.</u>	Puzaty , brzuchaty.	Пузатий , з великим черевом.
170. #Pupnani na = Г	Pupnani , (r.) czynność marudna, zawiła, mitreżna, np. wybiéranie maku z proza. (L.0.)	Пипнаніна , (р.) нудна справа, складна, марудна, напр. вибирати мак із проса. (Л. 0.)
171. Rana ☀ Г СУМ+	Rana , służy na Podolu do oznaczenia nietylko właściwej rany (<i>vulnus</i>), ale również i wrzodów	Рана , використовується на Поділлі на означення не лише власне ран (<i>vulnus</i>), але йтак

	<i>(ulcera)</i> ; wrzodami zaś nazywają niewłaściwie □ ropnie czyli bolączki.	самовиразок(<i>ulcera</i>); частоназивають невластиво □ ропи чи болячки.
172. #Rozhleb izdany = г	Rozhlebzdany , (r.) rozchwiany, roztarty, rozmielony, np. buksza u powozu.	Розхлебзданий , (р.) розхитаний, розтертий, розмелений, напр. букша у воза.
173. Ryń ☀ = г	Ryń , odsypisko na rzéce Dniestrze, naniesione wezbraną wodą z jaru, mającego ujście do koryta rzeki; ryń składa się zwykle ze żwiru i grubszych kamieni, do wielkości pięści. (L. 0.)	Ринь , насип на річці Дністер, нанесений водою, яка піднялася з яру і має витoki до русла ріки; ринь складається зазвичай з гравію і більшого каміння, розміром з кулак. (Л. 0.)
174. Sapa ☀ г +	Sapa , (r.) narzędzie ogrodnicze, dookopywania roślin, np. ziemniaków, kukurudzy itp., które się dla tego okopowemi roślinami mianują. W M. Polsce nazywają to narzędzie <i>motyką</i> lub z niemiecka, <i>gracą</i> . (L. 0.)	Сапа , (р.) садове знаряддя, для окопування рослин, напр. картоплі, кукурудзи і т.д., і тих, які для того окопування власне й призначені. В Малій Польщі таке знаряддя називають <i>мотикою</i> або з німецької <i>грацюю</i> . (Л. 0.)
175. Sapać ☀ = г	Sapać , (r.) okopywać sapa. (L. ma tylko oddech z szelestem <i>sapaniem</i> zwany. <i>Obsapywać</i> np. kukurudzę. <i>Wysapać</i> , morg ziemniaków itd. z. szarować.	Сапати , (р.) окопувати сапою. (у Л. тільки дихання з шелестом називається <i>сапанням</i> . <i>Обсапувати</i> , напр., кукурудзу. <i>Висапати</i> , morg картоплі т.д. з. шарувати.
176. Sagan ☀ г	Sagan , (r.) kociel.	Саган , (р.) котел.
177. Samka ☀ = г	Samka , (r.) suchotydziecinne.	Самка , (р.) дитячі сухоти.
178. Sinica ☀ =г+ (частина возу)	Sinica , (r.) poziomka.	Суниця (помилково: синиця), (р.) суниця.
179. Skibka ☀ г	Skibka , (r.) z. skałka, także kromka niewielka, chleba, séra itp.	Скибка , (р.) з. скалка, також невеликий шматок хліба, сиру і т.д.
180. #Skiczka = г	Skiczka , (r.) żaba; 2re mężczyzna lub kobiéta żywego temperamentu a złośliwa, (co w oczu skacze), opryskiwa.	Скічка , (р.) жаба; 2-ге: чоловік чи жінка сварливого характеру, злослива, (що в очі скаче), проклятуща.
181. Snaść	Snaść , (r.) całkowita osnowa	Снасть , цілковита основа

☀ Брацл. у. г	wozu, bez drabin lub półkoszków. (L. snać, narzędzie, po sności rzemieślnika poznać.)	возу, без драбин (драбків) або напівкошиків. (Л. снаць, знаряддя, по снасті ремісника видно.)
182. Sniadane k ☀ = г (Snidanek)	Snidanek , (r.) śniadanie.	Сніданок , (р.) снідання.
183. Snizka ☀ г	Snizka , (r.) od nizać, laska pionowa w jarzmie od strony dyszla umieszczona stale, do utrzymania w równie j odległości poziomych części jarzma, zob. zanizka (L.0.)	Снізка , (р.) від низати, вертикальна тростина в ярмі від сторони дишля, розміщена непорушно, щоб тримати на рівній відстані горизонтальну частину ярма, див. Занізка (Л.0.)
184. Snozy ☀ (сноза/снози) Подольск. г. г +	Snozy , (r.) Wiązanie poprzeczne w ulach z cienkich kijków sporządzone, służące pszczołom do przymocowania plastru. (L. poprzecznicza w jarzmie.)	Снози , (р.) поперечне зв'язування у вуликах, складене з тонких паличок, слугує бджолам для закріплення стільників. (Л. поперечниця в ярмі.)
185. Sonica ☀ = г	Sonica , (r.) poziomka. (L.0.)	Суниця , суниця.
186. Spasówk a ☀ = г СУМ (крім 2ого) РОЗМ.	Spasówka , post u Rusi przed św. Spasa, tj. Przed Przemienieniem się do Wniebowstąpienia M. Boskiej; gatunek jabłek wczesnych i gruszek takichże.	Спасівка , піст на Русі перед Св. Спаса, тобто перед Вознесінням М. Боскої; сорт яблук і груш, що досягають у цей час.
187. Spekać się ☀ = г	Spekać się , (r.) zbyć się, pozbyć się natręctwa; np. ledwom się od niego spekał; nie spekać się od niego. (z. Pek.)	Спекатися , (р.) збутися, позбутися піклування; напр. ледве від нього спекався; не спекатись від нього. (з. Пек.)
188. Storożka ☀ = г СУМ+ (Приміщення для сторожа чи вартових).	Storożka , (r.) kołek drewniany służący do zabezpieczenia koła od spadnięcia z osi. z. lon. (L.0.)	Сторожка , (р.) дерев'яний кілок для запобігання спадання кола з осі. з. льон. (Л.0.)
189. Stowba ☀ = г	Stowba , (r.) iglica drewniana, łącząca osadę lemiesza z grzędzielem, przy pługu lub radle. (L.0.)	Стовба , (р.) дерев'яний шпиль, який з'єднує леміш з градільом, при плузі або ралові. (Л.0.)
190. Suchowij a ☀ = г	Suchowija , (r.) droga grudowata, w zimie aż do kurzu starta	Суховія , (р.) дорога в грудках, взимку до пилу

СУМ+ (гарячий вітер, ч.р.)	jeżdżeniem,kiedy brak śniegu. (L.0.)	стерта їздою, коли недостатньо снігу (Л.0.)
191. Surowy ☀ = г +	Surowy , z ruska zamiast wilgotny,np. Drzewo surowe,mające jeszcze soki w sobie, nie suche;ziemia surowa,mur surowy,nie suchy; w znaczeniu czegoś niedokończonego,niegotowego,np. koń surowy, nie ujeżdżony.	Сировий , з рус. замість вогкий, напр.сирове дерево, яке ще має в собі соки, не suche; зима сирова, мур сировий, не сухий; у значенні чогось незакінченого, неготового, напр.сировий кінь, не об'їжджений.
192. Świdny ☀ = г —	Świdny , (r.) niedościgły,mówi się o zbożu niezupełnie dojrzałym;np. żyto jeszcze w świdzie, lub żyto świdne zżał.	Свидний , (р.) недостиглий, говориться про дозріле збіжжя; напр.жито ще в świdzie, або жито свидне жав.
193. Szarować ☀ г	Szarować , znaczy pole kukurudzą zasiane, gdy ta już nieco podrośnie, wyczyszczać z chwastu,motyką okopując, przyczè m się także wycina kukurudzę gdzie zbyt gęsto zesła; źródłosłowem ma być,szarè m czynić pole wprzód zarosłe a więc zielone.Może niem. <i>Scharen?</i>	Шарувати , означає полоти від бур'яну поле, яке засіяли кукурудзою і вона вже трохи підросла,обкопуючи мотикою, причому також вирізаючи кукурудзу, яка занадто густо зійшла; етимологічно: шаром обробляти заросле, а відтак зелене, поле. Може від нім. <i>Scharen?</i>
194. Szczeznąć ☀ г	Szczeznąć ,(r.) zginać,przepaść bez wieści; <i>szczeznij!</i> Odczep się odemnie,zostaw mnie w pokoju.	Щезнути , (р.) згинути, пропасти без вісті; <i>щезни!</i> Відчепися від мене, облиш мене в спокої.
195. Szelepać ☀ г <u>діал</u>	Szelepać ,(r.) szeleścić,shmè r robić; <i>nadszelepaćmajątku,nadszarpnąć.</i>	Шелепати , (р.) шелестіти, шурхіт робити; <i>надшелепати статки</i> ,попідривати.
196. Szkandybać ☀ г=	Szkandybać ,(r.) iść opornie,z trudem postępować, utykając iść,np. <i>na siłę do domu doszkandybał.</i> (L.0.)	Шкандибати , (р.) йти непевно, з трудом, кульгаючи, напр. <i>насилу додому дошкандибав.</i> (Л.0.)
197. Szkraby ☀ = г	Szkraby ,(r.) stare obuwie, wykrzywione,zeschłe,niezdatne do niczego. (L.0.)	Шкраби , (р.) старе взуття, викривлене, висохле, непридатне ні до чого.(Л.0.)
198. Sznrzyć	Sznrzyć ,(r.) szpè rać,szukać.	Шнирити , (р.) <u>шарити</u> .

☀ = г <u>діал.</u> СУМ (шніпорити)		<u>шукати.</u>
199. #Szost F	Szost , (r.) żè rdź długa, okuta w końcu żelazem, do popędzania statków na wodzie, gdzie szostem dna dostać można; <i>prom na szostach przewozi</i> , gdy woda tak opadnie, że nie potrzeba wiosel używać, tylko szostów.	Шест , (р.) довга жердина окута накінці залізом, для поганяння суден на воді, де шостом dna дістати можна; <i>пором на шестах перевозять</i> , коли вода так опускається, що не потрібно користуватись веслами, тільки шестами.
200. Szulak ☀ г <u>розм.</u>	Szulak , (r.) jastrząb.	Шуляк , (р.) яструб.
201. Szustać ☀ г+	Szustać , (r.) toż <i>samocoopychać</i> . (L. n. m. t. znac.)	Шустати , (р.) те саме що <i>опихати (очищати)</i> . (Л.н.м.т. знач.)
202. Szybać się ☀ = г <u>розм.</u>	Szybać się , (r.) tłuc się, jak Marek po piekle. (L. 0.)	Шибатися , (р.) товктися, як Марко по пеклу. (Л. 0.)
203. Talka г СУМ <u>заст</u>	Talka , (r.) narzędzie do 2ch łokci długości mające, służące do zwijania nici – motowidło.	Талька , (р.) інструмент довжиною до 2-х ліктів, використовується для обмотування нитки - <u>МОТОВИЛО.</u>
204. Tristia ☀ Камен. у. + Енеїда =г <u>діал.</u> +1 (очерет)	Tristia , (r.) topielisko, miejsce błotniste; <i>szczeznij w tristia! przepadnij, odczep się</i> . (L. 0.)	Трістя , (р.) трясовина, болотисте місце; <i>щезни в трісті!</i> Пропади, одчепись.. (Л. 0.)
205. Tuman ☀ = г + СУМ+ (2-ге значення відсутнє)	Tuman , (r.) zaciemnienie powietrza, bądź to kurzem, bądź mgłą; <i>wzniósł się za nimi tuman kurzu; tumany puszczać, zatumanić, oszukać, olśnić, oczy piaskiem zasypać; 2re człowiek głupi, gań</i> , np. <i>stanął jak tuman, albo jak fizyk</i> , tj. jak głupiec. <i>Wytumanić</i> , wykpić od kogo co, oszukaństwem nabyć.	Туман , (р.) затемнення повітря, будь то пил або імла; <i>за ними стояв туман куряви; пускати туман, затуманити, обманути, осліпити, очі піском засипати; 2-ге: дурна людина, роззява, напр. <i>стояв як туман, або як фізик, тобто як дурень. Витуманити</i>, видурити у когось щось, дістати шляхом обману.</i>
206. Wołochat у ☀ = г	Wołochaty , (r.) kosmaty, włosem porosły.	Волохатий , (р.) косматий, порослий волоссям.
207. Wołowód	Wołowód , z. nałyhacz.	Воловід , з. налигач.

☀ = г <i>діал.</i>		
208. #Worowi na = г	Worowina , płótno najpośledniejsze, z kłaków tkane a na worki używane.	Воровина , найменше полотно, ткane з вовни використовується для сумок.
209. #Wracać = г +	Wracać , wymiotować (L. 0.)	Врацати , блювати (Л. 0.)
210. Wronka ☀ = г + СУМ+ (ширше значення)	Wronka , (r.) otwór szpuntowy w beczce.	Воронка , (р.) закупорений отвір в бочці.
211. Wurda ☀ = г (Wurda в. Urda) СУМ (Варений невитриманий сир) <i>Зах(ідноукр.)</i>	Wurda , (r.) poroztarcie nasion olejnych, konopi, makuitp. w makutrze, masarozpuszczenie wodą ciepłą, skąd powstaje młeczanka (<i>emulsio</i>), którą prefermentowawszy, daje osad gęsty, nazywając się <i>wurda</i> , używaną w pieczeniu ciasta i pirogów. (L. 0.)	Вурда , (р.) після подрібнення насіння на олію, коноплі, маку тощов макітрі, маса розчиняється теплою водою, звідки виходить молочко (<i>емульсія</i>), яке після бродіння, дає густий осад, воно й називається <i>вурда</i> , використовується в піст для начинки пирогів. (Л. 0.)
212. Wybój ☀ г +1	Wybój , (r.) poprzeczne po sannej drodze zagłębienie, w które sanie wpadają przodem, a następnie podnoszą się w górę, utrudniając wielce jazdę. Zdarza się to zwłaszcza przy wielkiej ilości spadłego śniegu, mianowicie, gdy wiatr wieje w poprzek drogi.	Вибій , (р.) поперечна колія після саней, в яку сани попадають передом, і потім піднімаючись вгору, утруднюють їзду. Це особливо відбувається при випаданні великої кількості снігу, а саме коли вітер віє поперек шляху.
213. #Wyga = г	Wyga , (r.) w rodzaju męzkim, oznacza wyjadacza bywalca doświadczonego; w rodzaju żeńskim oznacza sukę.	Вига , (р.) в чоловічому роді означає бувалий чоловік, з досвідом; у жіночому роді означає сука.
214. Zabud'k o ☀ Подольск.г. = г <i>розм.</i>	Zabud'ko , (r.) człowiek słabej pamięci, zapominający się.	Забудько , (р.) людина з поганою пам'яттю, яка забуває.
215. Zahalnic a ☀ Камен. у. = г	Zahalnica , (r.) ta część zapustu, w której jest zwyczaj jeść codziennie z mięsem. (ludowe) (L. 0.)	Загальниця , (р.) та частина перед постом, коли побутує звичай щодня їсти м'ясо (народне). (Л. 0.)
216. Zahonyst y ☀	Zahonysty , (r.) zajęty i podejmujący się większej pracy, niż	Загонистий , (р.) зайнятий, той, що береться за більше

= Г <u>РОЗМ.</u>	podolać może; popędliwy, zapobiegliwy.	роботи, ніж здатен осилити; запальний, передбачливий.
217. Zakryszk a ☀ Камен. У = Г	Zakryszka , (r.) warzywa, które się dodaje do rosolu lub do barszczu. (L. 0.)	Закришка, (р.) овочі, які додають до розсолу чи борщу. (Л. 0.)
218. Zanizka ☀ = Г (Zanizka в. Zanózka)	Zanizka , (r.) laska w jarzmie pionowa od pola, w końcach części wierzchniej i dolnej, wolno osadzona, którą się wyjmuje, aby założyć jarzmo na szyję, a na stopnie zakłada znowu i zamyka tem samym jarzmo. (L. 0.)	Занізка, (р.) вертикальний держак в ярмі з рухомими верхньою і нижньою частинами, який можна вільно виймати, щоб надіти ярмо за шию, закласти знову і ним же замкнути ярмо. (Л. 0.)
219. Zaportek ☀ F <u>РОЗМ.</u>	Zaportek , (r.) jaje zepsute w czasie wysiadywania (z zarodkiem).	Запорток , зіпсоване яйце – бовток (із зародком).
220. Zaszybio ny ☀(пришелепкува тий = пришиблений) = Г	Zaszybiony , (r.) <i>przyszybiony</i> , głupowaty, któremubrak jednej klepki w głowie, albo jeszcze bliżej, którego bito w ciemie. (L. zaszybić, zakręcić, zawrotem zarazić).	Зашиблений, (р.) <i>пришиблений</i> , дурноватий, якому бракує клепки в голові або, ще точніше, якому в тім'я вдарили. (Л. зашибати, закрутити, запаморочити)
221. Zatoka/ ☀ = Г +1	Zatoka , (r.) miejsce pochyłe, wyślizgane po sannej drodze, po którem sanie luzując się, idą w bok i często się wywracają. (L.zatoczyć)	Затока, (р.) похиле місце, виковзана саньми дорога, на якій їх часто заносить і вони перевертаються.(Л. заточити)
222. Zatykać się ☀ = Г +1(замовкнути)	Zatykać się , (r.) ubierać głowę kwiatami.	Затикатися, (р.) прикрашати голову квітами.
223. Zawiatk a ☀ = Г СУМ (2-ге відсутнє) <u>РОЗМ.</u>	Zawiatka , (r.) zamek drewniany, albo klamka, służąca do zabezpieczenia drzwi, aby niemi wiatr lub zwierzęta nie wchodziły; 2re osoba młoda, żywa, co to ani chwili na miejscu nie posiedzi. (L. z. wicher)	Завертка , дерев'яний замок або клямка, якими замикають двері, щоб ними не стукав вітер, не заходили звірі; 2-ге: молода особа, жвава, яка ні хвилини не всидить на місці. (Л. з. вихор)
224. #Zawieru szka = Г	Zawieruszka , (r.) czapka zimowa z długimi na uszy zasłonami, które się w czas spokojny noszą podwiązane na wierzchu czapki.	Завірюшка, (р.) зимова шапка з довгими заслінками для вух, які в спокійну погоду носять зв'язуючи наверху шапки.
225. Zdrowy	Zdrowy , z (r)uska, znaczy	Здоровий , з руської означає

☀ = г СУМ+ <u>РОЗМ.</u>	człowiek, zwierzę lub rzecz silna, rosła, duża, tęga, olbrzymia, np. oto zdrowy kozak, kamień, ślimak, dąb itd.	людину, звіра чи річ, сильну, рослу, дужу, міцну, велетенську, напр. ось здоровий козак, камінь, слимак, дуб і т.д.
226. Zirkać, zerkać ☀ = г+	Zirkać, zerkać , (r.) spojrzeć.	Зиркати, (р.) поглядати.
227. Zirkaty ☀ Камен. у. = г СУМ+ <u>РОЗМ.</u>	Zirkaty , (r.) człowiek wzrok ostry mający, co zwykle pochodzi od bardzo jasnego zabarwienia tęczy przy nieco rozszerzonej źrenicy, toż samo odnosi się do zwierząt, a mianowicie do koni. <i>Zirkaty mak</i> , samosiewny, czyli padaliczny, którego korona główki odstaje i dziurki zostawia otwarte, przez co za powiewem wiatru wysypuje się nasienie; najczęściej bywa robaczkowy . (L. 0.)	Зіркатий, (р.) людина з гострим поглядом, зазвичай через дуже світле забарвлення радужки і розширені зіниці, те ж відноситься до тварин, особливо коней. <i>Зіркатий мак</i> , самосійний або падалишний, голівка якого розкривається і під подувом вітру звідти висипається насіння, найчастіше буває robaczkowy . (Л. 0.)
14 подільських слів (за Б. Грінченком), які О. Кремер не маркує як українські (r.)		
228. Burt, v. Burty ☀ Подольск. г.	wyspy ziemi użytè j do wyługowania saletry. (L. n. M. T. Zn.)	Бурт , висипи землі, які використовують для вилужування селітри. (Л. н. м. т. зн.)
229. Charki makohoniki ☀ Подольск. г. —	pleść ni to, ni owo, kosałki opałki.	Харки-макогоники , молоти ні те, ні се, масло масляне.
230. Drań, Drańcie ☀ Камен. у.	Drań, Drańcie , plugastwo, gałgany bezecne, złytowar, lub rzecz; fig. Człowiek podły, nikczemny, obrzydliwy. <i>Drantywy</i> nędzny, słaby, gałgański, obdartus, i kobiétanierządne.	Дрань, дрантя , гидота, брудне ганчір'я, погана річ або товар; фігурально підла людина, нікчемна, огидна. <i>Дрантивий</i> жалюгідний, слабкий, мерзотний, обідранець і розпутна жінка.
231. Farmuszka, framuszka ☀ Подольск.г.	Farmuszka, framuszka , ciecz zakłócona proszkiem, np. mąką.	Фармушка , рідина, заколочена порошком, напр. борошном.

—		
232. Honytel ☀ Брацл. у., Подольск. г. +1(переслідувач)	Honytel , z. zahonysty.	Гонитель , з. загонистий.
233. Kalabani а ☀ Камен.у.	Kalabania , (?) kałuża, mowa.	Калабаня , (?) калюжа, мова .
234. Kostopraw w ☀ Подольск.г.	Kostopraw , chłop, najczęściej pastérz, znający się na składaniu złamanych kości.	Костоправ , селянин, найчастіше пастир, що розуміється на складанні зламаних кісток.
235. Linwa ☀ Литин. у	Linwa , zam. lina.	Линва , зам. канат.
236. Parpać ☀ Камен.у	Parpać , grzebać jak kura, nieporządnie ziemię kopać.	Порпати , гребти, як курка, безладно копати землю.
237. Przykłote k ☀ Брацл. у. <u>діал.</u>	Przykłotek , wiązka słomy okłotowanej (z. okłot) mniejsza od okłota, służąca do pokrywania dachów; zowie się także snopkiem.	Приколоток , в'язка соломиоколюченої (з. околот) гірше, ніж околот, слугує для покриття дахів; також називаєтьсяснопиком.
238. Urwytel ☀ Уман. у. <u>розм.</u>	Urwytel , urwis, urwipodaj.	Урвитель , розбишака, урвипола (урвиголова).
239. Zakoleśni k ☀ Камен.у.	Zakoleśnik , część starej matoczyny, założona między kołem a storożką, w celu, aby koło przy zbytniej długości makohona, nie miało luzu od strony storożki. Na tenże cel robi się obręczyk, we dwoje lub we troje z użewki pleciony i nazywa się <i>kolaczykiem</i> .	Заколесник , частина старої маточини, założonej міжколесом і сторожкою (льоном) для того, щоб колесо при зайвій довжині макогону не мало зазору від сторони сторожки. З такою ж метою роблять обруч, сплетений з подвоєної або потроєної мотузки і наз. <i>колачиком</i> .
240. Zamorok а <u>розм.</u> ☀ Подольск.г.	Zamoroka , z. moroka.	Заморока , з. морока.
241. Zanadzić się <u>розм.</u> ☀ Камен.у.	Zanadzić się , z. wnadzić się.	Занадитися , з. внадитися.